

**Міністерство освіти і науки України
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського**

Т. П. Зузяк

**Історія та теорія художнього плетіння з
рослинних матеріалів в Україні (XIX–XX ст.)**

монографія

ВІННИЦЯ – 2020

УДК 746.7(477) «18/19»

З-92

Рекомендовано до друку Вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 13 від 24 червня 2020 року)

Рецензенти:

Роготченко О. О. - доктор мистецтвознавства, головний науковий співробітник відділу науково-творчих досліджень, інформації та аналізу Інституту проблем сучасного мистецтва НАМ України (м. Київ), заслужений діяч мистецтв України;

Шинін О. С. - заслужений діяч мистецтв України, старший викладач кафедри технологічної освіти, економіки і безпеки життєдіяльності Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

З-92

Зузяк Т. П. Історія та теорія художнього плетіння з рослинних матеріалів в Україні (XIX–XX ст.): монографія. – Вінниця, Нілан-ЛТД, 2020. – 170 с.

Монографія містить матеріали, з художнього плетіння побутових виробів з рослинних, таких доступних матеріалів як лоза, рогоза та солома, що відома українцям із давніх часів, коментарі та додатки (словник майстрів художнього плетіння). Адресовано студентам вищих навчальних закладів, магістрантам, аспірантам, слухачам закладів післядипломної освіти, викладачам спецдисциплін, всім тим, хто цікавиться історією становлення й розвитку декоративно-вжиткового мистецтва України.

УДК 37(477.43/.44)"19/29"(076.6)

© Зузяк Т. П., 2020

Зміст

Передмова	4
РОЗДІЛ 1. ІСТОРІЯ ТА ДЖЕРЕЛА	6
1.1 Ступінь дослідження теми.....	7
1.2 Джерела дослідження.....	16
РОЗДІЛ 2. ДО ІСТОРІЇ ХУДОЖНЬОГО ПЛЕТІННЯ	17
2.1. Плетіння з найдавніших часів до XVIII ст.....	17
2.2. Українське художнє плетіння кінця XVIII - початку XX ст.	24
2.3 Художнє плетіння 1920 - 1990 х років.....	28
РОЗДІЛ 3. ЗАСОБИ ВИРАЗНОСТІ	39
3.1. Естетичні характеристики матеріалів.....	39
3.2. Типологія і художні особливості плетених виробів.....	56
3.3. Предмети з роғози	66
3. 4 Солом'яні вироби та вироби з обгорток кукурудзяних початків.....	69
РОЗДІЛ 4. РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ТВОРІВ ПЛЕТІННЯ	71
4.1. Придніпров'я та Слобожанщина	73
4.2. Волинь і Розточчя, Холмщина та Підляшшя.....	85
4.3 Поділля та південь України	100
4.4. Карпати та суміжні регіони.....	110
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	134
Додаток А	142

Передмова

Протягом тисячоліть плетіння з рослинних матеріалів було для людства такою звичайною та на перший погляд невибагливою справою, що мистецькі особливості й переваги плетених виробів ми здебільшого ще й досі не усвідомлюємо. Натомість, для майстра-плетільника твори художнього плетіння – це результат складних технологічних навиків, високої майстерності.

Первісне плетіння ловецьких знарядь та побутових виробів, очевидно, було відоме всім стародавнім народам. Щоправда, зразки минулих епох у силу недовговічності цих матеріалів майже не збереглися. Із римського рельєфу (III ст. н. е.) довідуємося про застосування плетеного з лози крісла досконалої форми та техніки виконання. Вірогідно, що плетіння побутових виробів було відоме українцям із давніх часів. Основні типи та мистецька виразність предметів із лози, рогами та соломи, поширених на території України у XVIII – XX століттях, побутували й раніше.

Існують гіпотези, що плетіння з рослинних матеріалів генетичне випереджало ткацтво та, навіть, кераміку, при цьому сприяючи їх виникненню (див. [60, 61, 62]). Не всі вчені поділяють це припущення. Втім, художньому ткацтву та кераміці пощастило незрівнянно більше на увагу та наукові праці дослідників, тоді як художнє плетіння стало об'єктом українського мистецтвознавства лише в 1980-х роках.

Значення і роль плетіння для художньої культури важко переоцінити, його наслідування та ремінісценції можна зустріти на плетінчастих середземноморських орнаментах давніх книжкових мініатюр і ювелірних виробів середньовіччя, у фарфоровому та фаянсовому посуді XVIII століття тощо.

Традиційне плетіння охоплює широку типологію предметів від фрагментів і цілих одиниць будівельних конструкцій, транспортних засобів, меблів до дрібних виробів, іграшок. Воно має особливі мистецькі риси – це ритмічні повтори в системі переплетень, ажурність отворів, фактура та

кольорові зіставлення натуральних матеріалів. Художньо плетені вироби приємно вражають природною потужністю силуетів і форм, ритмічною фактурою переплетень, ажурністю візерунків, з якими у цьому відношенні не може дорівнятися ніщо інше.

Найвищий розвиток художнього плетіння припадає на кінець XIX – початок XX століття. В Україні діяло більше десяти навчально-виробничих майстерень, а у Львові центральні курси кошикарства. При Приміському промисловому музеї Львова формується колекція плетених виробів, яка демонструє рідкісні твори зі Сходу, а також побутове плетіння місцевих майстрів.

Сьогодні художнє плетіння з лози, рогози та соломи є поширеним видом народного мистецького промислу. Плетені вироби виготовлені технікою плетіння успішно збуваються на внутрішньому ринку, мають широку перспективу для експорту.

Твори плетіння в невеликих кількостях є майже в усіх обласних краєзнавчих музеях і державних історичних музеях України. Найбільша колекція плетених виробів з рослинних матеріалів належать Музею етнографії та художнього промислу, налічує близько трьохсот одиниць унікальних експонатів.

Основна перевага сучасного художнього плетіння полягає в тому, що матеріали немає смислу замінювати штучними, а його технологія не підлягає значній механізації чи модернізації. Процес плетіння відбувається приблизно так само як і тисячу років тому.

Художнє плетіння з рослинних матеріалів у XVIII – XX століттях займало важливе місце в житті українців, однак порівняно з деревом, керамікою, ткацтвом та іншими видами народної творчості залишається найменш дослідженою сторінкою національної культури. Хоча деякі аспекти й питання висвітлені в літературі, все ж досі немає праці, де б художнє плетіння розглядалося комплексно як окремий вид декоративно-прикладного

мистецтва, цілісне й непересічне явище (історіографічний огляд див. Розділ1).

Вагомим чинником актуальності даного дослідження виступає можливість застосування результатів для розвитку народних художніх промислів плетіння, зокрема з потреби привернути до нього увагу артменеджерів, маркетологів, підприємців-інвесторів, а також підтримати творчість визначних майстрів-плетільників.

Сформульована наукова проблема поставлена для розв'язання вперше, її виконання має теоретичне та практичне значення, відкриває перспективи для наступних досліджень у галузі українського народного декоративного мистецтва.

Територіальні межі охоплюють історико-етнографічні регіони України, в яких здавна розвивалося традиційне художнє плетіння: Придніпров'я, Полтавщина, Слобожанщина, Полісся, Волинь, Поділля, південь України, Прикарпаття, Карпати та Закарпаття, крім того, вважаємо за доцільне дослідити плетіння на теренах Холмщини, Підляшшя та Лемківщини (нині в межах Польщі та Словаччини).

РОЗДІЛ 1. ІСТОРІЯ ТА ДЖЕРЕЛА

Загальновідомо, що проведення всебічного наукового дослідження передбачає попередньо з'ясувати стан і ступінь вивчення теми. Це дозволить точніше визначити завдання, а відтак і методи, характер, обсяги задіяної джерельної бази.

Передовсім в'яснимо і порівняємо етимологію ключових термінів: «плетіння», «кошик», «лоза», «рогоза», «солома».

Слова «плету», «плести» - відомі в усіх слов'янських мовах, споріднені з латинською (plecto), стародавньо-німецькою (flehtan) також із грецькою, що в значенні шнурок, сітка, коса, заплетене волосся; у стародавньо-індійській

«граџнас» - плетення, плетений кошик [1]¹

Кошик, кошіль, кошара – результат мовних праслов'янських утворень – означає плетену місткість для заповнення, а саме: з болгарської «кошер» - вулик, у сербохорватській «кошара» - кошик, хлів, плетена загорожа, у слов'янській «кошар» - верша, кошик [2]². Кошик у російській мові та східних діалектах української має відповідник – «корзина», що є похідним від дієслова «ковзати», тобто плести, зморщувати [2]³. Спорідненими є лексеми «коверзуни» та «верзуни» на означення плетених подин: взуття [3]⁴.

Лоза – спільне для слов'янських мов починаючи від старослов'янської – «гнучка гілка, виноград, верба кущова». Висловлені припущення про зв'язок із «лаз», «лізти», витися [2]⁵. Рогоза, рогіз – зустрічається у слов'янських мовах, номінує болотяну рослину, має локальні синоніми: «папора», «камиш», «ситник», ймовірно походить від «ріг» [1]⁶.

Солома походить від праслов'янської «слама», споріднена з грецькою (χαλαμος), далі пов'язана з давньо-індійською (calacos) в значенні стебло, колос [1]⁷.

Отже, розглянуті фітоніми свідчать про давність традиції використання в індоєвропейському ареалі означених природних матеріалів для плетіння господарських будівель і вжиткових предметів.

1.1 Ступінь дослідження теми

Окремі згадки про експонування та продаж плетених виробів (типи, осередки, майстри) зустрічаємо в оглядах виставках-ярмарках у Полтаві 1843 року [4]⁸. Майстерно виготовляли солом'яні брилі та кошики з лози в Чугуєві

¹ [1] Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: В 4-х т. – М., 1971. – Т.3. – С.280.

² [2] Етимологічний словник української мови: В 7т. – К., 1989. – Т.3. – С. 67.

³ [2] Етимологічний словник української мови. – Т.3. – С.17.

⁴ [3] Селівачов М. Словник спеціальної лексики українського народного лозоплетіння // Проблеми українського термінологічного словникарства в мистецтвознавстві й етнології. – Київ, 2002. – С. 159, 161.

⁵ [2] Етимологічний словник української мови. – Т.3. – С. 281

⁶ [1] Фасмер М. Этимологический словарь ... – С. 490

⁷ [1] Фасмер М. Этимологический словарь ... – С. 713.

⁸ [4] Жданов М. Путевые заметки по России. – СПб, 1843. – С. 142.

[5]⁹; і колишньому Богоявленську, експоновані 1853 року на Херсонській виставці сільських виробів [6]¹⁰. Різноманітні плетені предмети з кількох осередків були на київських виставках 1852 і 1857 років [7,8]¹¹.

Розрізняють факти про плетення з лози та соломи містять етнографічні матеріали і записки другої половини ХІХ століття: М. Арндаренка [9]¹², А. Іваниці [10]¹³, П. Чубинського [11]¹⁴ та інших.

У кінці ХІХ – поч. ХХ століття в наслідок самовідданої активності членів товариства по сприянні народним кустарним промислам-ремеслам, що діяли при землях Полтави, Чернігова і Києва появилися видання, які інформували про поширення промислів (у тому числі й плетення) економічні показники, асортименти виробів тощо [12, 13, 14]¹⁵. Переважно статистичні відомості викладені на сторінках видань про кустарні промисли лозоплетіння, рогозоплетіння і соломоплетіння в різних регіонах України [15, 16, 17, 18, 19]¹⁶.

Лаконічну інформацію про майстрів плетіння та їх вироби містять статті-огляди та каталоги виставок у Львові (1877, 1854) [20, 21]¹⁷, в Коломиї (1880,

⁹ [5] Лаврентьев Г. Хозяйственные заметки при приезде в г. Чугуев // Журнал Министерства государственных имуществ. – 1851. – Ч.38. – Т.ІV. – С. 51-60

¹⁰ [6] Выставка произведений сельского хозяйства. Обзор деятельности Департамента сельского хозяйства с 1844 по 1854 годы. СПб, 1855. – С. 28-41.

¹¹ [7] Сементовский А. Несколько слов о выставке сельскохозяйственных произведений в г. Киеве // Труды всероссийского этнографического общества. – СПб, 1857. – Т.4. – С. 41-52

[8] Волынские губернские ведомости. – 1858. - № 11-15.

¹² [9] Арндаренко М. Записки о Полтавской губернии. – Полтава, 1852. – вып. 1-3

¹³ [10] Иваница А. Домашний быт малороса Полтавской, Волынской и Черниговской губернии // Этнографический сборник. – Б.м.в., 1853.

¹⁴ [11] Чубинский П.В. Инвентарь крестьянского хозяйства // Записки Ю.З.Отд. Императорского русского географического общества. – М., 1874. – Т.2.

¹⁵ [12] Василенко В.И. Очерки кустарных промыслов Полтавской губернии. – Полтава, 1900

[13] Бабенко В.А. Этнографический очерк народного быта Екатеринославского края. – Екатеринославль, 1905.

[14] Городецкий М.Д. Кустарная промышленность Волынской губернии. – Житомир, 1901.

¹⁶ [15] Кустарная промышленность Киевской губернии. – К., 1912.

[16] Кустарные промыслы Харьковской губернии по данным исследования 1912г. – Харьков, 1913.

[17] Кустарные промыслы Волынской губернии по данным текущей сельскохозяйственной выставки. – Житомир, 1914.

[18] Кустарные промыслы Подольской губернии. – К., 1916.

[19] Przemysł domowy jaworowski i jego handel // Przewodnik przemysłowy. – Lwów 1898. - №7. - S.79.

¹⁷ [20] Katalog krajowej wystawy rolniczej i przemysłowej we Lwowie 1877. – Lwów, 1877. – 178s.

1912) [22, 23, 24]¹⁸, Тернополі (1887) [25]¹⁹, Стрию 1909 [26]²⁰ та інших. Стан кошикарського виробництва в Галичині на початку ХХ століття висвітлює спеціальне видання [27]²¹. 1937 року В. Кобільник визначає характерні особливості бойківських солом'яних капелюхів на прикладі села Жукотин [28]²².

Основні технологічні процеси й організацію виробництва меблів з лози і рогози стисло виклав Г Чернишев [29]²³.

Про плетіння відсутні будь-які відомості в узагальнюючих працях з історії українського мистецтва, які вийшли в 1960 – 1970-х роках. Така байдужість до одного з найдавніших видів творчості засвідчує складну картину боротьби та зміни поглядів, що стосується творів плетіння. Серед вчених лише одиниці зараховували плетіння з рослинних матеріалів до мистецтва. З 1956 року вперше з'являються конкретні різнобічні матеріали про вироби з лози, рогози та соломи, підготовлені М. Козакевичем для довідника по фондах Українського музею етнографії [30]²⁴. Однак до альбому про твори мистецтва того ж музею плетіння вже не ввійшло за винятком солом'яних брилів [31]²⁵.

Проблему художніх особливостей локальних плетених виробів уперше

[21] Dzeduszycki W/ Katalog działu etnograficznego Powszechnej Wystawy Krajowej we Lwowie 1894. – 239 s.

¹⁸ [22] Turkawski M. Wystawa etnograficzna Pokucsa w Kołomyi. – Kraków, 1880. – 55 s.

[23] Бойчук М. З нагоди коломийської виставки українського домашнього промислу // Літературно-науковий вісник. – 1912., Кн.2. – С. 344.

[24] Чорний А. Каталог Виставки домашнього промислу в Коломиї. – Коломия, 1912. – 42 с.

¹⁹ [25] Фрінко І. Етнографічна виставка в Тернополі // Діло. – 1887. – С. 67-71.

²⁰ [26] Каталог першої української виставки в Стрию 1909 р. – Стрий, 1909.

²¹ [27] Koszykarstwo w Galicyi. – Przewodnik przemysłowy. – 1901. - № 12. – S. 90

²² [28] Кобільник В. Матеріальна культура села Жукотин // Літопис Бойківщини. – 1987, ч.9. – С. 97-98.

²³ [29] Чернышев Г.А. Организация и технологические процессы производства мебели из лозы и рогозы. – К., 1946. – 92 с.

²⁴ [30] Козакевич М.З. Дерев'яний посуд та вироби з лози, рогози і соломи // Довідник по фондах Українського Державного музею етнографії та художнього промислу Академії наук УРСР. – К., 1956. – С.100-113.

²⁵ [31] Державний музей етнографії та художнього промислу АН УРСР Альбом. – К., 1976. – 51 іл.

намагалися з'ясувати А.Будзан [32]²⁶, Р. Чугай [33]²⁷ та Т. Чаговець [34]²⁸.

Антін Будзан вперше порушив питання необхідності відродити плетення з соснового коріння на Бойківщині та Поліссі [32]²⁹.

Ґрунтовна праця «Народне декоративне мистецтво Яворівщини» дослідниці Раїси Захарчук –Чугай була результатом її багаторічних польових експедицій та організованої виставки в Національному музеї у Львові. Вона подає цінний, іноді узагальнений матеріал про всі види народного мистецтва краю, в тому числі й художнє плетіння лози, рогози та соломи [33]³⁰. Вчена вперше акцентує на художніх достоїнствах плетених виробів: «Кольорові відтінки кори і деревини лози своєрідно переплітаються, вражають природністю тіньового звучання» [33]³¹.

У книзі найкраще висвітлено яворівське плетіння з рогози: кошички, капці, ходачки і рогіжки (килими). Автор також розглядає технологію плетення з соломи капелюхів, великих місткостей для зберігання збіжжя («солом'яники»), хлібниць тощо. При цьому, вона весь асортимент слушно ділить за технологією виготовлення на вироби плетені «валками» і солом'яними стрічками. Щоправда, в дослідження Р.Чугай не увійшли солом'яні іграшки та хатні прикраси «павуки», хрестики, «голуби», які виготовляли цілком іншими техніками. Залишилися невідомими імена багатьох майстрів плетіння середини ХХ століття з цього осередка. Важливо, що дослідниця у типології виробів намагалася подати широкий функціональний ряд предметів, однак не окреслено їхньої варіативності, а тільки вибірккові відміни тектоніки та колориту.

²⁶ [32] Будзан А.Ф. Народні художні проимсли Бойківщини // Народні художні проимсли України. – К.: Наукова думка, 1979. – С. 7-19.

²⁷ [33] Чугай Р. Народне декоративне мистецтво Яворівщини. – К.: Наукова думка, 1979. – С. 128-138.

²⁸ [34] Чаговець Т. Хотовицьке шавароплетіння // НТУ. – 1979. - №2. – С.94.

²⁹ [32] Будзан А.Ф. Народні художні проимсли Бойківщини // Народні художні проимсли України. – К.: Наукова думка, 1979. – С. 7-19.

³⁰ [33] Чугай Р. Народне декоративне мистецтво Яворівщини. – К.: Наукова думка, 1979. – С. 128-138.

³¹ [33] Чугай Р. Народне декоративне мистецтво Яворівщини. – С. 133

Стислі відомості про волинський осередок плетіння зі шувару (село Хотовиця Кременського району Тернопільської області) дає Т. Чаговець. Зокрема, автор висвітлює художні особливості плетених кошичків, розповідає про майстрів [34]³².

У 1980 – 1990-х роках спорадично тривають дослідження художнього плетіння окремих осередків і субрегіонів, так і спроби узагальнення досвіду на широкому територіальному матеріалі. Михайло Селівачов у книзі «Народне мистецтво і сучасність» і у ряді статей намагається привернути увагу громадськості до одного з найдавніших ремесел. Він дає короткий огляд історичних і мистецьких питань, пов'язаних із розвитком плетіння з рослинних матеріалів (лози і ліщини, соснового кореня і щепи, рогози і соломи), стверджує, що наведені приклади творів свідчать «про житвий процес формування художніх особливостей сучасного плетіння, доводить життєздатність цього художнього ремесла» [35, 36, 37]³³.

Інформативна стаття Л. Орел представила найпоширеніші техніки, виробу й сучасні осередки (фабрики) лозоплетіння в Україні (с. Іза Закарпатської обл., с. Ратно Волинської обл., Корсунь-Шевченківська фабрика плетених виробів. Чернігівська експериментальна фабрика лозових виробів та ін.) [38]³⁴. Досліджуючи народні промисли лемків Закарпаття, Г. Горинь відзначила існування тут традиції виготовлення побутових кошиків напівсферичної форми та більших із плоским дном, прикрашених кольоровими смужками, що служили для освячення паски. З соломи лемки плели накривки на бочки і чоловічі головні убори – «калапи» [39, 40]³⁵.

Узагальнююча стаття П. Дацуна до довідника «Народні художні

³² [34] Чаговець Т. Хотовицьке шаваромлетіння. – С.94

³³ [35] Селівачов М.Р. З лози, ліщини, рогози // Наука і суспільство. – 1982. - №2. – С 58.

[36] Жук А., Селівачов М.Р. Республіканська виставка творів народних художніх промислів // НТЕ. – 1979. - №3. – С. 103.

[37] Селівачов М.Р. Народне мистецтво і сучасність. – К.: Знання, 1980.

³⁴ [38] Орел Л.Г. Лозоплетение на Украине //ДИ. – 1985. - №10. – С. 21-22.

³⁵ [39] Горинь Г.й. Народні промисли лемків Закарпаття // НТЕ. – 1986. - №4. – С. 49.

[40] Гургула І. Народне мистецтво західних областей України. – К.: Мистецтво, 1966. – 79с.:іл.

промисли УРСР» містить окремі відомості з історії, технології плетіння, а також переліку асортименту, підприємств і провідних майстрів лозоплетіння. Важливо, що довідник дає докладні відомості про підприємства організованих художніх промислів лозоплетіння і шувароплетіння станом на 1983 рік [41]³⁶. Праця М. Селівачова «Українське народне лозоплетіння» до сьогодні є найціннішим дослідженням у цій галузі [42]³⁷. Зазначимо відразу, що назва даної публікації не оправдано завужена, бо автор часто звертається і до особливостей плетіння з рогози та соломи (іноді лоза і рогоза виступають у поєднанні). Схвалення заслуговує найповніше використання літературних джерел (понад 30 найменувань). Чимало уваги приділено історичним фактам запровадження майстерень у XIX – XX столітті М. Селівачов ретельно розглядає діяльність і асортимент провідних осередків Полісся, Подніпров'я та Слобожанщини, однак менше фактичного матеріалу залучено з Поділля, Прикарпаття. У статті висвітлюються техніки плетіння лозових і рогозяних кошиків з ажурними стрічками («дірчасті»). Автор справедливо засуджує «довільні запозичення зразків нерідко з віддалених регіонів», що не сприяє розвитку локальних традицій плетіння [42]³⁸.

Дослідження М. Селівачова суттєво поглиблює знання про осередки неорганізованих промислів плетіння, зокрема такі, як Вигурівщина, Троещина, Осокорки (вся лівобережна зона Києва), с. Мала Перещепина на Полтавщині, міста Кілія, Рені Одеської області й інше. Узагальнюється інформація про виставки 1970 – 1980-х років, на яких експонували плетені твори. У статті згадуються понад сорок визначних майстрів. Автор робить обґрунтовані висновки, «що найбільше розвинений цей вид декоративно-ужиткового мистецтва там, де ще на початку нашого століття склалася міцна традиція художньо-технічної майстерності. В деяких місцевостях триває процес формування локальних художніх особливостей, на які, крім традиції, впливає

³⁶ [41] Дацун П.І. Художнє плетіння // Народні художні промисли УРСР: Довідник. – к.: Наукова думка, 1986. – С. 89-93.

³⁷ [42] Селівачов М.Р. Українське народне лозоплетіння // НТЕ. – 1987. - №3. – С. 41-56.

³⁸ [42] Селівачов М.Р. Українське народне лозоплетіння // НТЕ. – 1987. - №3. – С. 48.

наявність сировини і ринків збуту» [42]³⁹. Насамкінець автор торкнувся питання стилістичної близькості українського плетіння з аналогічними творами сусідніх етносів, убачає в цьому не лише творчі контакти та взаємовпливи, але й явища конвергенції.

У 1992 році вийшов посібник «Декоративно-прикладне мистецтво», в якому є розділ про «художнє деревообробництво та плетіння з природних матеріалів», підготовлений М. Станкевичем [43]⁴⁰. Частина розділу, що стосується плетіння, переважно містить уже відомі факти з історії цього виду творчості. Цінним є вдало підмічений автором вплив техніки ажурного плетіння на формування «плетінчатого» орнаменту книжкових мініатюр та декору на інших виробах епохи середньовіччя в Європі. Автор вперше використав для мистецької характеристики плетених виробів початку ХІХ століття із західних теренів України акварелі львівського архітектора Ю. Глоговського, опубліковані в альбомі [44]⁴¹. М. Станкевич звертає увагу на діяльність у 1880 – 1910-х роках в Україні професійних шкіл і майстерень лозоплетіння, а також на важливу роль у популяризації плетених виробів на ринках збуту господарсько-етнографічних виставках [43]⁴².

У параграфі розділу йдеться про застосування перших кустарних майстерень плетіння в кінці ХІХ та понад 30 підприємств художнього плетіння у другій половині ХХ століття. Окремо виділені центри лозоплетіння, рогозоплетіння та виробів з соломи. Вперше згадується про плетіння з обгорток качанів кукурудзи (села Боронява, Вишкове Закарпатської обл.) [43]⁴³. Отже, незважаючи на широке охоплення питань художнього плетіння, текст розділу носить нарисований характер, що швидше намічає напрями,

³⁹ [42] Селівачов М.Р. Українське народне лозоплетіння // НТЕ. – 1987. - №3. – С. 49.

⁴⁰ [43] Станкевич М.Є Художнє деревообробництво та плетіння з природних матеріалів // Антонович Є.А., Захарчук-Чугуй Р.В. Станкевич М.Є. Декоративно-прикладне мистецтво. – Львів: Світ, 1992. – С. 191 -194.

⁴¹ [44] Український народний одяг ХVІІ – початку ХІХ ст. в акварелях Глоговського / Авт. Упоряд. Крвавич Д.П., Стельмашук Г.Г. – Наукова думка, 1988. – 272с. : іл.

⁴² [43] Станкевич М.Є Художнє деревообробництво та плетіння. – С. 193.

⁴³ [43] Станкевич М.Є Художнє деревообробництво та плетіння. – С. 194.

необхідні для дослідження, ніж розв'язує їх. Стислий вигляд цього ж матеріалу із незначними змінами М. Станкевич подає в посібнику з українського народознавства [45]⁴⁴. Коротка стаття П. Дацуна про плетіння міститься в путівнику «Музей етнографії та художнього промислу», носить ознайомлювальний характер [46]⁴⁵. Звідси довідуємося, що в колекції музею зберігається понад 300 плетених виробів різних за матеріалом, формою і технікою виготовлення. Автор відзначає широку географію походження творів. Переважають кошики з Яворівщини Львівської області. Представлені вироби з інших етнографічних територій: Полісся, Волині, Поділля та Гуцульщини. Особливу увагу зосереджено на «кучерявих» тип солом'яника із села Бакота Хмельницької області середини ХХ століття. Водночас перелічено імена найвідоміших майстрів плетіння: В.Кемень з села Іза Закарпатської області, М. Литвиненко з села Осокорки Київської області, Я. Ремінецький з Тернополя та інші [46]⁴⁶.

НАНУ з 5 січня по 5 березня 1995 року [47]⁴⁷. Каталог складається зі вступної статті, переліку параметрів музейного опису творів і списку літератури. Стаття є розширеним варіантом уже відомого матеріалу довідника «Народні художні промисли УСРС». Зокрема, автор дає більше історичних фактів, а на завершення характеризує розділи виставки. Публікація є корисною, оскільки доповнює відомості про колекцію творів плетіння МЕХП.

Найбільше вийшло друком статей, присвячених майстрам окремих осередків плетіння. Передовсім варто згадати довідник, підготовлений М. Долінською, що містить розділ з плетіння, а в ньому 20 персоналій [48]⁴⁸. Публікації про плетіння с. Іза та його майстрів є у наукових збірниках «Народні

⁴⁴ [45] Станкевич М.Є. Художнє плетіння // Українське народознавство: Навч. посібник. – Львів: Фенікс, 1994. – С. 392-393.

⁴⁵ [46] Дацун П.І. Плетіння // Музей етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України: Путівник. – Львів, 1996. – С. 48-49.

⁴⁶ [46] Дацун П.І. Плетіння. – С. 49.

⁴⁷ [47] Дацун П.І. Плетіння з рослинних матеріалів в Україні: Каталог виставки // НЗ. – 1995. - №3. – С. 183-192; №4. – С. 249-256; №5. – С. 314-320.

⁴⁸ [48] Долінська М. Майстри народного мистецтва Української РСР: Довідник. – К.: Мистецтво, 1966. – С. 151-155.

промисли Закарпаття» [49]⁴⁹, «народні художні промисли України» [50]⁵⁰. Творчість заслуженого народного майстра України Ярослава Ремінецького розкривають у нарисах Л. Венгер [51, 52]⁵¹, Ю. Лащук [53]⁵² і Т. Чаговець [54]⁵³. Про твори плетіння з лози Мартина Гнатовича розповідає В. Золотарьов [55]⁵⁴, а про майстрів з смт. Гніздичева (Львівської обл.) – С. Коваль [56]⁵⁵. М. Станкевич пише про майстриню соломоплетення М. Гальчукі з села Малі Заліщики (Тернопільської області) [57]⁵⁶.

У кінці 1980 – 1990-х роках появилися ще кілька праць у яких заторкаються регіональні проблеми локальних відмін і згасання художнього плетіння Гуцульщини [58]⁵⁷, Підляшшя і Холмщини [59]⁵⁸, а також Покуття [60]⁵⁹. У 2001 році вийшла друком невелика, але комплексна, ошатна праця, присвячена творчості відомої лозоплетільниці Галини Кучер, що складається з статті, каталога основних творів, біографічної довідки, переліку виставок і матеріалів до бібліографії творчості [61]⁶⁰.

Наш короткий історіографічний огляд, а також опублікована П. Дацуном бібліографія (91 позиція українських джерел, 111 російських та білоруських, 66 позицій німецьких, польських, словацьких і чеських) [47]⁶¹, засвідчують

⁴⁹ [49] Кляп П.І. Лозоплетіння у селі Ізі: Народні промисли на Закарпатті. – Ужгород: Карпати, 1969. – С. 54-60.

⁵⁰ [50] Кіщук Т.П. Проблеми розвитку народних художніх промислів Закарпаття // Народні художні промисли Укарїни. – К.: Наукова думка, 1979. – С. 65-66.

⁵¹ [51] Венгер Л. Це звичайна незвичайна рогоза // Соціальна культура. – 1981. - №6. – С. 31.

[52] Венгер Л. Майстер рогозоплетіння Ярослав Ремінський // НТЕ. – 1984. – №4. – С. 75-76.

⁵² [53] Лащук Ю.Ф. Скульптура из рогозы // ДИ. – 1983. - №4. – С.22.

⁵³ [54] Чаговець Т. Розкрилює мрій береги... // Чарівне веретено. – Львів: Каменяр, 1990. – С. 62-64.

⁵⁴ [55] Золотарьов В. Сто робіт Мартина Гнатовича // Україна. – 1988. - №11. – С. 22

⁵⁵ [56] Коваль С. Гніздичівська лоза – у домі краса // Високий Замок. – 1994. – 5 лют.

⁵⁶ [57] Станкевич М. Плетені дива // Золота Пілава. – 1991. – 7 червня.

⁵⁷ [58] Грендиш Я.Д. Лозо- і кореноплетіння // Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження. – К.: Наукова думка, 1987. – С. 144-145.

⁵⁸ [59] Кара-Васильєва Т. Обробка дерева та плетіння // Холмщина і Підляшшя. Історико-етнографічне дослідження. – К.: Родовід, 1997. – С. 241-248.

⁵⁹ [60] Бойчук Б. Плетені вироби з лози, рогози та соломи // Народне декоративне мистецтво Покуття. – дис. Канд. Мистецтв, Львів, 200. – С.96-110

⁶⁰ [61] Лозоплетіння Галини Кучер / Автор-упорядник. Селівачов М. – К.: Редакція вісника «АНТ», 2001. – 27 с.: іл.

⁶¹ [47] Дацун П.І. Плетіння з рослинних матеріалів // НЗ. – 1995. - №5. – С. 314-320.

значну кількість публікацій, що торкаються або лише частково розкривають окремі аспекти художнього плетіння, але тема ніколи не була предметом комплексного вивчення. Слабо висвітлена історія галузі, фрагментарно виявлено локальні художні особливості творів плетіння, а тому не існує цілісної картини художнього плетіння з рослинних матеріалів, як своєрідного мистецького феномену національної української культури.

1.2 Джерела дослідження

Для комплексного та ґрунтовного висвітлення теми, для розв'язання поставлених у дисертації завдань, залучено низку важливих різноманітних джерел. Це, передовсім, твори плетіння з лози, рогози й соломки, архівні та польові матеріали, зібрані в Україні, які стосуються галузі плетіння.

Протягом 2001 – 2003 років значна увага приділялася науковим дослідженням художніх плетених виробів, які зберігаються в Музеї українського народного декоративного мистецтва (Київ), Музей народної архітектури та побуту України (Київ), Музей Івана Гончара (Київ), Музей етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НПН України (Львів), Національний музей у Львові, Музеї народної архітектури та побуту у Львові, народної архітектури та побуту в Ужгороді, Переяславському музеї народної архітектури та побуту, Чернівецькому музеї народної архітектури та побуту, Коломийському музеї народного мистецтва Гуцульщини та Покуття, Косівському музеї народного мистецтва, Канівському музеї декоративно-прикладного мистецтва, Луцькому краєзнавчому музеї, Вінницькому краєзнавчому музеї, Дніпропетровському історичному музеї, Одеському краєзнавчому музеї, Полтавському краєзнавчому музеї, Рівненському краєзнавчому музеї, Сумському краєзнавчому музеї, Тернопільському краєзнавчому музеї, Харківському історичному музеї, Чернігівському музеї декоративно-прикладного мистецтва, Чернігівському історичному музеї, Черкаському краєзнавчому музеї, Музеї українсько-русинської культури у Свиднику (Словаччина), Музеї народної архітектури та побуту в Бардієво (Словаччина), Музеї народної архітектури та побуту в Сяноку (Польща), а

також у приватних колекціях. Важливу джерельну базу складають польові матеріали, які автор збрала в 2000 – 2003 роках у 31 осередку художнього плетіння (матеріали польових досліджень зберігаються в Архіві Інституту народознавства НАНУ) [62]⁶². У дослідженні використані анкети-питальники, які допомогли з'ясувати відомості про майстрів, локальні відміни плетених виробів, особливості технології, форми, тектоніки і декору.

РОЗДІЛ 2. ДО ІСТОРІЇ ХУДОЖНЬОГО ПЛЕТІННЯ

2.1. Плетіння з найдавніших часів до XVIII ст.

Більшість дослідників беззастережно припускають, що плетіння з рослинних матеріалів належить до найдавнічих технік і виробництв, що воно навіть дещо випереджало ткацтво та гончарство [63, 64, 65, 66]⁶³. Г. Крауфут піддає сумніву слушність цих міркувань: "Стадія на якій вже були плетені кошики, а ткацька справа ще не була б відома, поки що не відкрита" [67]⁶⁴. Йому переконливо опонує С. Семенов: "Але це не означає, що плетіння і ткацтво виникли одночасно. Якщо археологія не дає нам підстав рахувати плетіння давнішим виробництвом, то етнографія і міркування загального порядку дозволяють думати, що ткацтво – пізніше явище. Ми знаємо відсталі народи, які не мають ткацтва, але знають скручування і плетіння" [65]⁶⁵. Справді, етнографія деяких народів Австралії, Південно-Східної Азії, Африки й Америки засвідчує наявність плетіння при відсутності ткацтва. Отже, логічні "міркування загального порядку" над цією гіпотезою приводять до висновку,

⁶² [62] Архів ІН, ф.1, оп.2, од.зб арк. 1-24

⁶³ [63] Mokłowski K. Sztuka ludowa w Polsce. – Lwów, 1903. – S. 213-214.

[64] Scott L. Pottery // A History of technology. – London, 1958. – Vol.1. – P.376

[65] Семенов С.А., Коробкова Г.Ф. Технология древнейших производств. – Ленинград: Наука, 1983. – С. 92-93.

[66] Бібіков С.М. Епоха мезоліту // Історія Укарїнської РСР: у 8-ми т. – К.: Наукова думка, 1977. – Т.1, кн.1. – С.46.

⁶⁴ [67] Crowfoot G.M. Textiles, basketry and mats // A History of technology. – London, 1958. – Vol.1. – P.415

⁶⁵ [65] Семенов С.А., Коробкова Г.Ф. Технология древнейших производств. – Ленинград: Наука, 1983. – С. 92-93.

що навивання, скручування та плетіння простіші, бо не потребують попередньої обробки сировини й особливого устаткування, а тому виникли швидше ніж ткацтво і кераміка [43]⁶⁶. Генезис плетіння сягає епохи мезоліту і неоліту, коли виникають ловецькі сіті, плетені з лози начиння і пристрої для рибальства, плетені кошики і посудини тощо. Будівництво з дерева житла та інших споруд епохи до зрубної технології також являли собою частково в'язані, а частково плетені каркасні з'єднання та легкі плетені й ліплені глиною заповнення стін на зразок кошика [65]⁶⁷.

Складність дослідження стародавнього плетіння на території України за археологічними матеріалами, полягає в тому, що ці вироби дуже не тривкі й збереглися в мізерній кількості. У деяких інших країнах вони вціліли частково завдяки заляганням в сухому культурному шарі (Єгипет, Сирія, Туреччина, Іспанія). На півночі такі пам'ятки подекуди виявлені у торфовищах або в намулистих покладах озер Скандинавії чи Швейцарії [65]⁶⁸.

Найдавніші археологічні пам'ятки плетіння V тис. до н.е. знайдені у Фаюмі (Єгипет). Ці знахідки являють собою солом'яні мішки, плетені спіральною технікою, якими були встелені ями для зберігання зерна. Тут також виявлені круглі солом'яні мати, плоскі тарілки, а може накривки горщиків (40 см у діаметрі), виплетені з трави і маленький вузький трав'яний кошик з ликовим ободком і трьома кольоровими вертикальними смугами [68]⁶⁹.

Накривки до гончарного посуду, залишки очеретяних матів для сповивання покійників, а також їхні відбитки на днищах глиняного посуду, датовані V - IV тис. р. до н.е., знайдені при археологічних розкопках в Бодарі, Гассул, Вади-Газех (Єгипет), на острові Крит (епохи бронзи), у Мохенджо-Даро на Інді (2300р. до н.е.) [65]⁷⁰.

Приблизно 3400р. до н.е, в Єгипті появилися великі круглі солом'яні

⁶⁶ [43] Станкевич М.Є. Художнє деревообробництво і плетіння. – С.191

⁶⁷ [65] Семенов С.А., Коробкова Г.Ф. Технология древнейших производств. – Ленинград: Наука, 1983. – С. 89.

⁶⁸ [65] Семенов С.А., Коробова Г.Ф. Технология древнейших производств. - С. 90.

⁶⁹ [68] Caton-Thompson G., Gardner E.W. The desert Faym. - London, 1934.- P.43-46.

⁷⁰ [65] Семенов С.А., Коробова Г.Ф. Технология древнейших производств. - С. 93.

кошики з накривками, виплетені спіральною технікою. Їх виявили у похованнях Тархана, поблизу Каїра та в Хурабі, що по сусідству з Фаюмом. Ці кошики походять з епохи перших династій прикрашені вертикальними кольоровими смужками [69]⁷¹. В Тархані знайдені також рогоз'яні мати на шнурковій основі і перші типи ліжка у вигляді циновки на дерев'яній рамі. Тарханські кошики і циновки-ліжка досі трапляються в Судані [65]⁷².

У Єгипті в період Середнього царства технологія плетення не дала принципово нових досягнень, лише в Нубії, судячи з археологічного матеріалу з Керми, появилися вироби з розщепленої рогози та соломи. Тут у спіральній техніці, крім відомого центра плетеної композиції у формі равлика, появилася новий у вигляді хреста. Крім того появилися круглі кошики з конусною накривкою [69]⁷³.

У Новому царстві Стародавнього Єгипту плетення досягло технічної та мистецької досконалості: кошики спірального плетення прикрашували кольоровими малюнками. Наприклад, на боках овального кошика та накривці з могили Меріет-Амені (1440 р. до н.е.) були зображені страуси. Сандали з очерету, плетені за допомогою шнурка, маленькі сита, кошечки з двома ручками, зшиті зі стрічок, виплетених технікою кіски, знайдені у могилах XVIII династії [69]⁷⁴. Отже, форми кошиків різні, застосовується декорування швів, оздоблення у вигляді шахматки, смуг і кольорового малюнка, а також фарбування або лакування поверхні – все це свідчить про значний прогрес техніки плетіння, а самі вироби цієї епохи не поступаються сучасним.

Археологічні матеріали слупних поселень у Швейцарії (2500р. до н.е.) вказують на виготовлення тут кошиків або торбинок спіральним плетінням двох типів: полотняним і подвійним переплетенням з льняним ворсом. Деякі

⁷¹ [69] Reisner G.A, Fisher C.S, Lyon D.G. Harvard excavations at Samaria 1908-1910. Cambridge, 1924. - Vol.2. - P. 211-212.

⁷² [65] Семенов С.А., Коробова Г.Ф. Технология древнейших производств. – С.93.

⁷³ [69] Reisner G.A, Fisher C.S, Lyon D.G. Harvard excavations at Samaria. Vol.2. - P. 96-98.

⁷⁴ [69] Reisner G.A, Fisher C.S, Lyon D.G. Harvard excavations at Samaria. Vol.2. - P. 144-148.

мати мають дуже просте переплетення з рогози [67]⁷⁵. В слупних поселеннях поблизу Цюриха (відносять до пізнього бронзового віку), уже зустрічаються каркасні вироби, які подібні на сучасні кошики. Їх основою служили товщі тверді пруті [67]⁷⁶.

Плетені кошики і мішки, знайдені в печері Мурсіелагос (Іспанія), виконані стрічковою технікою у вигляді косичок [65]⁷⁷.

Кошики плетені спіральною технікою належать до найдавніших. Які б не були їхні окремі типи, вся технологія зводиться до двох елементів (приймів): спіральне зігнута жила (прут, стебло або джгут) і обв'язуюче гнучке пасмо волокон, трави, соломи. Робота спіральною технологією завжди починається з основи, але трьома способами. Один з них дає в центрі фігуру равлика, другий – розетки, третій хреста [67]⁷⁸. У кожному разі для плетення кошиків було необхідне кістяне або дерев'яне знаряддя для розсування спіралі жилок, щоб пропустити кінець в'язки. Плетення зшивною технікою також вимагало кістяного шила для протикання відповідного матеріалу. Крім спіральної техніки виготовлення кошиків, існували й інші для виробництва матів. Найпростішою було перев'язування жмутів трави, соломи, рогози щільними попарними в'язками. Застосовувалися й інші способи виплітання матів: саржевий, стрічково-зшивний, шахматний тощо.

Існують підстави вважати, що керамічний посуд у деяких країнах виготовляли спочатку на плетеній основі, тобто кошиковидні посудини обліплювали глиною і випалювали. Під час випалу плетений каркас згоряв, надаючи поверхні виробу своєї плетеної фактури й міцності. Поєднання плетіння з обліплюванням глиною було відоме у виробництві великого посуду в неолітичних поселеннях до династичного Єгипту (Меріме, Фаюм).

У наступну епоху заліза плетіння не набуло принципово нових технічних

⁷⁵ [67] Crowfoot G.M. Textiles, basketry and mates.-Vol.1. - P. 416.

⁷⁶ [67] Crowfoot G.M. Textiles, basketry and mates. -Vol.1.- P. 418.

⁷⁷ [65] Семенов С.А., Коробова Г.Ф. Технология древнейших производств. - С. 95

⁷⁸ [67] Crowfoot G.M. Textiles, basketry and mates.- Vol.1.- P. 415.

досягнень. Усі технології були вже відомі, й на долю наступних поколінь майстрів залишалось їх відшліфувати, дбаючи про досконалість конструкції функціональну різноманітність виробів [43]⁷⁹.

В античних країнах Греції і Римі для плетіння найчастіше використовували прутья дерев і кушів, тому тут найпоширенішою була каркасна техніка плетіння. Чимало плетених речей, передовсім кошиків різноманітного призначення і конструкції "завдяки майстерній техніці виконання, досконалості форми й мережива переплетень сягали висот знаменитої античної кераміки" [43]⁸⁰. Наприклад, плетене крісло, що відоме з римського рельєфу III ст. н.е., відзначається гармонійністю пропорцій і прекрасним виконанням [70]⁸¹.

Учені відзначають, що деякі предмети з лози античних міст Північного Причорномор'я археологічними матеріалами близькі формою і технікою виконання до виробів українського лозоплетіння XVIII – початку XX століття [42, 43]⁸².

У ранньому середньовіччі плетіння продовжувало розвиватись у колишніх античних колоніях й звичайно на території України. "Плетені вироби відносили до предметів першої необхідності, їх виготовляли спеціальні майстри-кошикарі, плетільники матів, рибальського спорядження та ін. З вербової лози плели кошики і дитячі колиски, клітки для пташок і вулики" [43]⁸³. Найдавнішою спіральною технікою соломоплетіння (солом'яний джгут переплітали розщепленою лозою або шнуром) аж до XX ст. "виготовляли коробки-сівачки, форми-хлібниці, а також величезні "солом'яники", що вміщували по кілька пудів збіжжя, та інші плетені місткості на зразок керамічного посуду (горщиків, глечиків, слоїків). Важливо, що й техніка

⁷⁹ [43] Станкевич М.Є. Художнє деревообробництво і плетіння. – С. 191.

⁸⁰ [43] Станкевич М.Є. Художн'є деревообробництво і плетіння. – С. 192.

⁸¹ [70] Кес Д. Стили мебели. – Будапешт, 1981. – С. 154-155.

⁸² [42] Селівачов М.Р. Українське народне лозоплетіння. – С. 41.

[43] Станкевич М.Є. Художнє деревообробництво і плетіння. – С.192.

⁸³ [43] Станкевич М.Є. Художнє деревообробництво і плетіння. - С. 192.

спірального плетення аналогічна до гончарного ліплення валиками" [42]⁸⁴.

Однак, зважаючи на слабу тривкість рослинних матеріалів, плетені вироби з віддалених часів до нас не дійшли. Про їхню популярність маємо лише опосередковані свідчення. Так, значне поширення плетіння в ранньому середньовіччі засвідчує такий загальновідомий факт застосування плетінчатого орнаменту на романських і готичних капітелях на тогочасних керамічних урнах, знайдених в Англії та Польщі [63]⁸⁵, на книжкових мініатюрах, ювелірних виробах і в рельєфному архітектурному різьбленні періоду Київської Русі [71, 72, 73]⁸⁶. З приводу інспірації плетінчастого ажурю в інших видах декоративно-ужиткового мистецтва наведемо слушне міркування М.Станкевича: "Мода на плетені вироби збереглася упродовж всього середньовіччя. Але якщо в X-XIII столітті дерев'яним і плетеним посудом користувалися бідні й багаті, внаслідок нестачі металу і слабого розвитку кераміки, то в пізніє середньовіччя і нові часи появився срібний посуд для заможних, який неначе імітує плетений технікою скані. Ажурні порцелянові кошички для фруктів виготовляла мануфактура Мейсена (Німеччина) на початку XVIII століття: через кілька десятиріч їх виробництво розповсюдилося майже на всі європейські порцелянові виробництва, зокрема у Корці, Городниці в Україні. Так, оригінальні середньовічні плетені вироби дали ідею розвитку ажурного металевого й керамічного посуду, декоративних ажурних переділок з металу, різьблених з дерева тощо" [43]⁸⁷.

Як уже зазначалося, техніка плетіння успішно застосовувалася в будівництві не тільки господарських чи житлових споруд, а також й оборонних. К. Мокловський наводить випадок, зафіксований при ревізії

⁸⁴ [42] Селівачов М.Р. Українське народне лозоплетіння. С. 41.

⁸⁵ [63] Mokłowski K. Sztuka ludowa w Polsce. - S. 213-215.

⁸⁶ [71] Мезенцева Г.Г. Скульптура // Історія українського мистецтва. - К., 1966.-Т.1. - С. 234-246.

[72] Богусевич В.А. Книжкова мініатюра // Історія українського мистецтва. - К., 1966. - Т.1.- С. 341-356.

[73] Гончарова В.К. Художні ремесла // Історія українського мистецтва. - К., 1966. - Т.1.- С. 357-392.

⁸⁷ [43] Станкевич М.Є. Художнє деревообробництво і плетіння. - С. 192.

брацлавського замку: "На Поділлі через брак дерева навіть замкова загорожа була плетена "в кіш" і викладена глиною. Дізнаємося про це з ревізії волинських і подільських замків проведеної 1547 року Павлом Патеєм Тишковичем", далі йде такий запис: "Розповідає князь-староста, що може без дерев'яних "городень" міцно між слупами обплести і глиною товсто обліпити. Тоді достатня твердість буде" [63]⁸⁸. Здається, К. Мокловський перебільшив нестачу дерева на Поділлі в XVI столітті. Очевидно тут справа є в традиційній та економічній технології будівництва із застосуванням кількох рядів плетення і заповнення проміжків в'язкою глиною вимішаною із соломою (т.зв. "балабухи", "вальки").

З давніх часів у середній смузі України господарські приміщення (кошари, стайні, клуні, хліви, загоны, повітки, курники, голубники, кошниці тощо) плетуть з лози або ліщини і тльки в деяких випадках обліплюють їх глиною. На думку Хв. Вовка: "Явище це залежить, явна річ, передусім од причин чисто економічних, але разом з тим до певної міри може бути ще безперечно, не зразу й відгомін загального ходу еволюції житла, бо ж удосконалення хати, веде за собою й поліпшення господарських будов" [74]⁸⁹.

У номінаціях "пліт", "кошара" і "кошниця" знайшла прямий відбиток кошикова (плетена) конструкція цих споруд. С. Глогер наводить приклад застосування кошари на Поділлі: "В Дзюнькові на Русі в інвентарі 1750 року зазначено: "кошара на вівці поблизу току, з частоклом під соломою" [75]⁹⁰. Очевидно це не типова кошара, в якій замість плетених стін є частокіл. Чимало господарських будівель із плетеними елементами побутували до середини XX століття.

Здається, як реакція на західноєвропейську моду епохи Ренесансу в Україні з XIV-XV століття появився плетений з соломи ширококрисий

⁸⁸ [63] Mokłowski K. Sztuka ludowa w Polsce. - S. 213.

⁸⁹ [74] Вовк Хв. Етнографічні особливості українського народу // Студії з української етнографії та антропології. - Прага, 1928. - С. 112.

⁹⁰ [75] Gloger Z. Budownictwo drzewne i wyroby z drzewa w dawnej Polsce: W 2- ht. - Warszawa, 1909. - Т.2. S. 124.

капелюх – бриль, зручний літній наголовний убір селян [76]⁹¹. Але не виключено, що такий предмет одягу міг появитися значно раніше, оскільки повстані капелюхи були відомі вже в античній Греції і Римі [76]⁹².

В якій мірі технологія плетення і виробництва застосовувалася в Україні, в епоху середньовіччя достовірно встановити немає змоги. Втім, припускаємо, що наявність придатних для плетіння рослинних матеріалів і не складна для опанування техніка цьому тільки сприяли.

2.2. Українське художнє плетіння кінця XVIII - початку XX ст.

З кінця XVIII століття плетені вироби в Україні виготовляли не лише для власних потреб, але й на ринок збуту для міщан. З'являються поміщицькі майстерні плетення, де працюють кріпаки. Мистецька виразність творів цього періоду характеризується вишуканістю пропорцій, ускладненими декоративними засобами ажурі та пластичності, які впроваджувались у навчальних школах і майстернях другої половини XIX століття.

З XVIII століття походять найдавніші пам'ятки, які дійшли до нашого часу та зберігаються в музеях Києва, Львова, Ромнів, інших міст [43]⁹³. Наприклад, плетене з лози відро XVIII століття з Роменського музею Сумської області [42]⁹⁴ є свідомством того, що давні вироби близькі до сучасних за формою, й, особливо, технікою виконання. Визначено, що "у середині XIX століття існували довершені прийоми плетіння при виготовленні архітектурних конструкцій, транспортних засобів, предметів хатнього вжитку, рибальського знаряддя, деталей одягу, іграшок, речей обрядового призначення тощо" [42]⁹⁵.

Звідси можна впевнено стверджувати про широку типологію творів українського плетіння в XIX столітті.

⁹¹ [76] Стамеров К.К. Нариси з історії костюма: В 2-х ч. - К.: Мистецтво, 1978. - С. 172.

⁹² [76] Стамеров К.К. Нариси з історії костюма. - Ч.1. - С. 41.

⁹³ [43] Станкевич М.Є. Художнє деревообробництво і плетіння. - С. 192.

⁹⁴ [42] Селівачов М.Р. Українське народне лозоплетіння. - С. 41.

⁹⁵ [42] Селівачов М.Р. Українське народне лозоплетіння. - С. 41.

Важливим графічним джерелом для дослідження плетених предметів початку ХІХ століття є акварелі львівського архітектора Юрія Глоговського, які зберігаються у Львівській науковій бібліотеці ім. В. Стефаника НАН України [44]⁹⁶. Художник, малюючи в народному одязі жителів Західного Поділля, Прикарпаття та Карпат, водночас докладно зобразив чимало плетених виробів (кошики, брилі, решета, клітки для птахів), якими користувалися селяни та міщани. З акварелей та етнографічних досліджень зрозуміло, що кошики були зручні для транспортування найрізноманітніших продуктів: лісових, садових, городніх тощо. Судячи з малюнків початку ХІХ століття, "жінки особливо полюбляли рогозяні кошики з двома ручками у вигляді торбинки 25-30см висотою і 30-50 см довжиною. Їх носили в руках або закинувши на руку, під пахвою і на плечах, зв'язавши ручки пасочком або настромивши на палицю" [43]⁹⁷.

Розвитку промислу плетіння з лози та рогози сприяли земські навчальні майстерні, які запроваджувалися з другої половини ХІХ століття на Волині, Подніпров'ї, Слобожанщині, а також професійні школи в Галичині. В 1879 році виникла одна з перших таких шкіл у селі Нижів (тепер Тлумацький р-н Івано-Франківської обл.), а невдовзі кошикарські школи відкрили в м. Сторожинці (1891р.) на Буковині, в с. Джурові (1892 р.) і с. Стриганці (1898 р.) на Покутті, в Яворові (1895 р.), с. Журавно (1898 р.), с. Сокирченці (1900 р.), в м. Галичі (1902 р.), м. Надвірній (1906 р.) [43, 77]⁹⁸. З 1904 року працювала Краєва центральна кошикарська школа у Львові, де чотири майстри навчали близько 30 учнів.

Аналогічні школи й майстерні діяли наприкінці ХІХ століття в Києві, Полтаві, Чернігові, Черкасах та ін. [43, 77]⁹⁹. "Найбільше їх було організовано

⁹⁶ [44] Український народний одяг ХVІІ - п. ХІХ ст. - 272 с.: іл.

⁹⁷ [43] Станкевич М. Є. Художнє деревообробництво і плетіння. - С. 192.

⁹⁸ [43] Станкевич М.Є. Художнє деревообробництво і плетіння. - С. 193.

[77] Шмагало Р. Художньо-промисловий та образотворчий напрямки мистецтв Галичини кін. ХІХ- п.ХХ ст.: // Вісник Львівської Академії мистецтв. – 1999. - С. 112.

⁹⁹ [43] Станкевич М.Є. Художнє деревообробництво і плетіння. - С. 193.

[77] Шмагало Р. Художньо-промисловий та образотворчий напрямки мистецтв Галичини кін.

на Чернігівщині, яка на початку XX століття займала перше місце в Росії за поширення цього промислу" [42]¹⁰⁰. Школи плетіння ставали базою на якій організовували земські майстерні, що працювали на основі затверджених зразків (плетені меблі, кошики, жіночі торбинки і капелюшки). Ці вироби мали попит на місцевих ринках і експортувалися за кордон. Кількість шкіл художнього плетіння зростала. Так, у Галичині в 1908-1909 роках у восьми школах налічувалось 440 учнів [47]¹⁰¹.

Потужні осередки плетіння розмістилися неподалік Львова, а саме: Яворів, Вільшаниця, Наконечне, Підмонастир та ін. Зокрема, в Яворові 1896 року з лози і лика виготовляли кошики та інші предмети 215 родин, а рогозні мати – 52 родини. У Наконечному з лози виробляли на продаж місткості для возів і саней та кошики; з лубу-полотна для решіт і господарські кошики; з соломи тару для збіжжя, капелюхи, мати тощо. У Вільшаниці переважно плели стрічки з соломи й рогози, які йшли для виготовлення брилів, кошиків та декорування меблів [33]¹⁰². Майстри села Підмонастир виплітали різноманітні кошики з лози, що мали насамперед попит у міського населення (для квітів, паперів, фруктів, рукоділля, білизни тощо).

У цей період ще більше осередків плетіння було поблизу Києва: "в 22 селах Остерського повіту плетінням займалися 4519 кустарів, у тому числі майже все доросле населення сіл Микільської та Воскресенської Слобідки, Троєщини, Осокорків, які в наш час входять у міську смугу Києва"[42]¹⁰³.

У 1880-х роках на Закарпатті підприємець Гаймфельд засновує майстерню лозоплетіння, що знаходилася між с. Іза і м. Хустом [47]¹⁰⁴. Працювали на ній переважно ізянци, тому вже на початку XX століття Іза стає важливим центром лозоплетіння. Важливу роль у популяризації плетених виробів відігравали господарські виставки-ярмарки в Полтаві (з 1837 р.),

XIX- п. XX ст.: // Вісник Львівської Академії мистецтв. – 1999. - С. 122.

¹⁰⁰ [42] Селівачов М.Р. Українське народне лозоплетіння. - С. 42.

¹⁰¹ [47] Дацун П.І. Плетіння з рослинних матеріалів в Україні. - №5. – С. 184.

¹⁰² [33] Чугай Р.В. Художнє плетіння. – С. 128.

¹⁰³ [42] Селівачов М.Р. Українське народне лозоплетіння. - С. 42.

¹⁰⁴ [47] Дацун П.І. Плетіння з рослинних матеріалів в Україні. - №5. – С. 184.

Харкові (з 1849 р.), Києві (з 1852 р.) та ін., а на західних землях України господарсько-етнографічні виставки у Львові (1877, 1894), Коломиї (1880, 1912), Тернополі (1887 р.), Стрию (1909р.) та ін.

На Львівській Крайовій сільськогосподарській і промисловій виставці 1877 року експонувалися плетені з лика решета майстрів С. Гуляка (с. Майдан Надвірнянського повіту), М. Мручковського (м. Бучач) і рогозяні мати А. Атаманюка (с. Медведівці того ж повіту). Меблі, гнуті з ліщини і плетені з лози (столик, крісло-диван, чотири крісла, дитячі кріселка), кошочок для квітів виготовив на виставку В. Антонюк з с. Мишина Коломийського повіту. Кошики І. Крука із Золочева та майстрів з с. Підмонастир були зорієнтовані на смаки міських покупців і заїжджих туристів [20]¹⁰⁵. На аналогічній виставці у Львові 1894 року були плетені кошики с. Сількевича (м. Калуш), різноманітні плетені вироби з лози і бамбука львівської майстерні та лозоплетені візочки майстерні О. Коневича зі Львова [21]¹⁰⁶.

Інтенсивний розвиток лозоплетільного промислу в кінці ХІХ початку ХХ століття відбувається на Поділлі, Полтавщині, в околицях Києва. Провідним осередком у 1880-х роках була колишня Воскресенська Слобідка. Звідси плетіння поширилося в села Жукин і Осещину (Вишгородський р-н). Традиційним асортиментом були кошики і "сундуки", однак після заснування в Осещині земської майстерні (1901-1905) налагодилось виробництво плетених меблів. Разом з тим "Кількість кустарів у цьому селі за 10 років збільшилася від 250 до 366 осіб. Аналогічно проходив цей процес і в менших осередках Остерщини – Бортничаях, Княжичаях, Вишеньках" [42]¹⁰⁷. Лише у Ніжинському повіті промисел плетіння згасав у наслідок нестачі сировини [78]¹⁰⁸. На початку ХХ століття в Україні було понад десять приватних

¹⁰⁵ [20] Katalog krajowej wystawy rolniczej i przemysłowej we Lwowie 1877. – S. 93-95.

¹⁰⁶[21] Dzieduszycki W. Katalog dzialu etnograficznego Powszechniej Wystawy Krajowej we Lwowie 1894. - S. 116-117

¹⁰⁷ [42] Селівачов М.Р. Українське народне лозоплетіння. - С. 42

¹⁰⁸ [78] Краткий обзор кустарных промыслов Черниговской губернии с приложением очерков по производству изделий из прута и кожевенному производству. – Чернишов, 1914. – С. 35-38.

кустарних майстерень, де навчалися і виготовляли плетені вироби, та кілька фабрик. Найбільші, в містах Корсуні Київської губернії та Цюрупинську Херсонської губернії, переважно спеціалізувалися на випуску традиційних плетених меблів [42]¹⁰⁹.

Таким чином, у художньому промислі плетіння кінця XIX століття намітилися дві тенденції. Перша – виготовлення сільськими майстрами традиційних виробів, переважно кошиків і рибальського спорядження, друга – виробництво міськими майстрами модних плетених предметів за місцевими зразками. На декотрих позначився вплив стилю модерн. Дуже розширився асортимент плетених виробів: меблі, дорожні речі, кошики, знаряддя праці, іграшки тощо. Попри відчутну конкуренцію фабричної продукції з тривкіших матеріалів, плетіння виробів з лози, рогози та соломи не втратило свого значення ні в побуті, ні у народній художній культурі. У цей період українські плетені вироби засвідчують високий технічний рівень виконання народних майстрів, які відзначалися нагородами на різного рангу виставках.

2.3 Художнє плетіння 1920 - 1990 х років

Суспільно-історичні події, Перша світова війна, більшовицька революція, громадянська війна в Україні, безперечно, вплинули на загальний спад економіки, у тому числі й на згасання тих видів народного мистецтва (художніх промислів), які залежали від довозу сировини або ринків збуту. Художнє плетіння з рослинних матеріалів найменше постраждало, оскільки ні перша, ні друга умова майже не вплинули на його побутування як домашнього кустарного промислу.

Плетені вироби, передовсім господарські кошики з лози, солом'яники та рогозяні кошики були не замінними предметами для зберігання і транспортування продуктів тощо, тому мали добрий попит на місцевих ринках. Особливо розвивається виробництво плетених меблів для широкого вжитку,

¹⁰⁹ [42] Селівачов М.Р. Українське народне лозоплетіння. - С. 43.

які продукували переважно приватні ремісничі майстерні в містах і містечках (Кагарлицький р-н, Київщина).

Від 27 квітня 1919 року Всеросійський НВК видає декрет (його чинність поширюється і на Україну) про сприяння кустарній промисловості в якому визначено, що "на місцевих базах і крамницях, а також на вивоз і рознос околишніх поселеннях дозволяється кустарям продавати споживачам вироби таких галузей промисловості: гончарної, посудної, кошиків, меблів, плетених виробів, ткацького приладдя, скринь, скриньок, баклажок, столярного промислу, виробництва речей з соломи, ювелірного промислу, вишивки, гребінок, іконописного промислу, іграшкового та виготовлення художніх виробів" (Правда 27.04.1919) [79]¹¹⁰. В останньому пункті цього документа зазначено, що місцеві органи влади не мають права реквізувати "запасів сировини, матеріалів, палива й устаткування" необхідного для кустарного виробництва [80]¹¹¹.

Згадані в декреті плетені вироби не випадково, оскільки обсяги кустарних промислів з лози, рогази та соломи були значними. Ще перед війною в селі Боромля Сумської області діяла школа лозоплетіння під патронатом земства, яку в 1922 році реорганізовано в профтехшколу де навчали майстрів-інструкторів лозоплетіння [81]¹¹².

У 1923 році на Першій всесоюзній сільськогосподарській та кустарно-промисловій виставці в Москві Харківська кустарспілка "за гарну техніку виробництва з лози" нагороджена почесним дипломом 3-го ступеня, а Чернігівський виставком – "дипломом вдячності" [79]¹¹³. Але найвищою відзнакою були наділені майстри плетених меблів і кошиків з Хотянівки, нині

¹¹⁰ [79] Бутник-Сіверський Б.С. Українське радянське народне мистецтво. - К: Наукова думка, 1966. - С. 106.

¹¹¹ [80] Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-крестьянского правительства Украины. - Харьков, 1921. - №11. - С. 365-366.

¹¹² [81] Кустарно-промислова кооперація й кустарна промисловість Чернігівщини // Укр. кооперація. - Харків, 1923. - №3. - С. 126.

¹¹³ [79] Бутник-Сіверський Б.С. Українське радянське народне мистецтво.- С. 106.

Вижгородського району Київської області [81]¹¹⁴. Про художні особливості цих виробів зауважено, що "на хотянівських výroбах, як і на výroбах інших осередків, досить довгий час відчувався ще вплив модернізму, прищепленого народним майстрам у земських майстернях, де меблі з лози виготовляли з розрахунку на міського споживача – дачника. Цілком інший характер мало кошикарство. Тут переплетення з лози, очерету, кукурудзяного листа та ін. мало суто орнаментальний характер" [79]¹¹⁵.

Після Всеукраїнського промислово-кооперативного з'їзду (1922 р.) був узятий курс на створення кустарних артілей художніх промислів. Перші артілі лозоплетіння й рогозоплетіння були створені в м. Корсуні (1924 р.), м. Кременчуці (1925 р.), селах Городище (1926 р.), Білецьківка (1927 р.) Кіровоградської області, Боромлі (1932 р.) та ін. [41, 62]¹¹⁶.

У 1920 - 1930-х роках у Західній Україні найбільшими осередками плетіння були місто Яворів з його передмістями Наконечним і Вільшаницею, села Пишківці та Хотовиця Тернопільської області. Лише у Вільшаниці плетінням рогози за даними Секретаріату Сільського відділу сільськогосподарського банку в 1939 році займалися 450 чоловік [82]¹¹⁷. Тут переважно виготовляли з лози кошики, з соломи кошики для формування хліба, солом'яники для зберігання збіжжя, капці й мати на стіну та долівку, з рогози – кошики ("кобілки"), мати, капці тощо [47]¹¹⁸.

У повоєнний період 1940-1950-х років відновлюється виробництво художніх плетених виробів. Створюються нові підприємства, артілі і дільниці, а в 1960-х роках у давніх осередках плетіння на базі артілей засновують лозомеблеві фабрики з відповідною механізацією праці. Особливу увагу звертають на конструювання предметів, їхню функціональну форму та

¹¹⁴ [81] Кустарно-промислова кооперація Чернігівщини. - С. 127.

¹¹⁵ [79] Бутник-Сіверський Б.С. Українське радянське народне мистецтво. - С. 106

¹¹⁶ [41] Дацун П.І. Художнє плетіння. - С. 91.

[62] Архів ІН, Ф.1, оп. 2, од. зб. Арк. 12.

¹¹⁷ [82] ЦДІА України у Львові, ф.808, оп. 5, спр. 269, арк. 4.

¹¹⁸ [47] Дацун П.І. Художнє плетіння з рослинних матеріалів. - С. 184.

МЕХП, інв. ЕП 40945, 40946, 40947, 40948.

оздоблення. 1947 року в селі Вільшаниця (тепер у межах м.Яворів) була створена артіль І.Франка в якій виготовляли меблі (дитячі ліжечка та кріселка) обплетені рогозою однак уже в кінці 1950-х років артіль припинила діяльність.

Із середини ХХ століття значним осередком лозоплетіння є село Іза на Закарпатті. У кінці 1950-х років місцева колгоспна артіль ім. Мічуріна взялася обплітати прутом лози скляні бутлі, а вже через кілька років до цього зайняття прилучились і сусідні села. Згодом асортимент плетених виробів розширився, урізноманітнилася конструкція та оздоблення (кошики, меблі, вази для цукерок і фруктів, настінні прикраси і декоративні перегородки) [49]¹¹⁹.

У 1960 році на базі Чернігівської артілі "Лозовик" була утворена Чернігівська фабрика лозових меблів, а в 1959 році – Чернігівська головна дослідно-експериментальна фабрика лозових виробів [83]¹²⁰. У її асортименті традиційні вироби іноді збагачені ажурним плетінням і кольоровими відтінками лози та поліетиленової плівки.

У давньому осередку традиційного плетіння з лози та рогози селі Городище на Полтавщині з 1959 року промислово виробляють з рогози кошики, торбинки, капці, гольники, підставки тощо [41]¹²¹. Так само артіль "Трудовий шлях" с. Боромлі Сумської області в 1966 році реорганізовано в Боромлянську лозомеблеву фабрику [41]¹²². Важливо, що такі заходи не були звичайною заміною вивіски, а передбачали перспективу для зростання виробництва, збільшення випуску продукції, передовсім плетених меблів шляхом механізації підготовчих процесів. Зокрема, діляниці й цехи лозоплетіння устатковували технологічними пристроями та машинами (циліндри для пропарювання лози, верстати для обдирання кори, розколювання та стругання прутів). Втім, механізація торкнулась і самого плетіння: запроваджувалися машини для плетіння рогозових смужок, шнурів,

¹¹⁹ [49] Кляп П.І. Лозоплетіння у селі Ізі. - С. 54.

¹²⁰ [83] Народні художні промисли УРСР: Довідник. - К.: Наукова думка, 1986. - С. 139

¹²¹ [41] Дацун П.І. Художнє плетіння. - С. 91.

¹²² [41] Дацун П.І. Художнє плетіння. - С. 91.

а також механічного плетення лозових полотнищ [43]¹²³. Звідси очевидним був шлях переходу народного художнього промислу художню промисловість, де застосовують розподіл праці за процесами і відсутній єдиний виконавець твору. Такі підприємства не мали єдиного підпорядкування, а належали Міністерству лісового господарства, Міністерству деревообробної промисловості або Міністерству місцевої промисловості.

Важливе значення для оптимального налагодження виробництва плетених виробів мала лабораторія рослинної сировини, відкрита у 1967 році при Українському науково-дослідному і конструкторсько-технологічному інституті місцевої промисловості. Вона складалася з лісознавчого сектору, конструкторсько-технологічного сектору і дослідної шкілки [84]¹²⁴.

Сектор лісознавства досліджував лісовирощувальні умови ґрунтових угідь, які наділяли підприємствам для вирощування прутоподібної верби. Він також розробляв рекомендації, як закласти промислову плантацію лози, проводив селекційну роботу. Дослідна лозова шкілка спочатку вирощувала 12, а в 1980-х роках близько 50 видів верби, забезпечуючи підприємства посадковим матеріалом.

Конструкторсько-технологічний сектор розробляв нові види плетених виробів, щорічно 15 – 20 предметів. "Це набори плетених меблів, які складаються з крісел для відпочинку, крісел-гойдалок, столика для журналів, підставки для квітів, дивана та предметів домашнього побуту, сувенірів, жіночих сумочок, кошиків для квітів, грибів, ягід та інших виробів" [84]¹²⁵. Нові зразки спочатку розглядала художня рада при Міністерстві місцевої промисловості УРСР і лише на затверджені зразки розробляли технічну документацію і впроваджували на Боромлянській лозомеблевій фабриці, Великебагачанській фабриці, Сухолуцькій фабриці лозових меблів,

¹²³ [43] Станкевич М.Є. Художнє деревообробництво і плетіння. - С. 194.

¹²⁴ [84] Тарасенко В.М., Петрова А. И. Конструирование и производство плетеной мебели. - М.: Лесная промышленность, 1983. - С. 204.

¹²⁵ [84] Тарасенко В.М., Петрова А. И. Конструирование и производство плетеной мебели. - С. 204.

Троєщинському лозодревкомбінаті, Чернігівській фабриці лозових виробів та інших підприємствах [84]¹²⁶.

Наприкінці 1960-х років в Україні підвищується інтерес до творів народного мистецтва, у тому числі й до плетених виробів з рослинних матеріалів. У моду, як доповнення до жіночого одягу, входять торбинки і кошики, плетені з лози, рогози, обгорток кукурудзяних початків тощо.

Захоплення декоративно-прикладним фольклором і фольклоризмом у міському середовищі спонукало до відкриття нових підприємств народних художніх промислів художнього плетіння. У цей час рогозоплетінням займалися в багатьох осередках Київської, Полтавської, Одеської, Тернопільської та Львівської областей, однак лише на Полтавщині в селі Городище була дільниця виробів з рогози Лохвицького промкомбінату на якій працювало понад 20 майстрів. У 1969 році Ізмаїльська фабрика господарських виробів засновує аналогічну дільницю на якій 15 майстрів виготовляли різноманітні рогозяні торбини, кошики та інше [83]¹²⁷. Подібні рогозяні кошики для жінок і "саквояжі" для чоловіків із застосуванням складного плетіння виготовляли в сусідніх осередках Кілії, Рені та інших селах Одеської області [37]¹²⁸.

Найбільше підприємств художнього лозоплетіння організовуються у першій половині 1970-х років. Наприклад з 1970 року в цеху лозоплетіння при колгоспі села Жари Баранівського району Житомирської області понад два десятки майстрів обплітали великі бутлі та виготовляли плетені меблі (етажерки, столи і крісла), з 1972 року в колгоспному цеху села Мілієво Вижницького району Чернівецької області виготовляли з лози фруктошниці і цукорниці [83]¹²⁹. 1973 року налагодили виробництво жіночих сумочок з обгорток кукурудзяних початків у колгоспоному цеху с. Боронево Хустського

¹²⁶ [84] Тарасенко В.М., Петрова А.И. Конструирование и производство плетеной мебели. - С. 204-205.

¹²⁷ [83] Народні художні промисли УРСР. - С. 126, 123

¹²⁸ [37] Селівачов М.Р. Народне мистецтво і сучасність. - К., 1980. - С. 26.

¹²⁹ [83] Народні художні промисли УРСР. - С. 108, 137.

району на Закарпатті. Тут також виготовляли з лози фруктовниці і хлібниці [83]¹³⁰. Цех лозоплетіння заснує у 1975 році Великомихайлівське лісництво в селі Гіржеве Одеської області, де виготовляють переважно кошики для квітів [83]¹³¹.

Наприкінці 1974 року вийшла постанова ЦК КПРС "Про народні художні промисли" в якій стверджувалося, що "народне декоративно-прикладне мистецтво є невід'ємною частиною радянської соціалістичної культури й активно впливає на формування художніх смаків, збагачує професійне мистецтво та виражальні засоби промислової естетики" [85]¹³².

Втім, деякі пункти згаданої постанови показали протиріччя і недоліки тодішнього стану теорії мистецтва та особливо організаційної практики народних художніх промислів. У другій половині 1970-х років у галузі, художнього плетіння було відкрито єдине підприємство – цех лозоплетіння при Полонському заводі госптоварів (1978 р.) [86]¹³³. 1981 року було організоване виробництво з рогами й обгорток кукурудзи молодіжних торбинок при Хмельницькому ливарному заводі, також була заснована невелика дільниця сувенірів (5 чол.) при Смизькому деревообробному комбінаті Ровенської області, де впроваджувалося лозоплетіння, а в 1982 році організований філіал Київського комбінату монументально-декоративного мистецтва Художнього фонду України в селі Мигалки Бородянського району в якому майстри Ф. Можаровський, В. Корякін під керівництвом художника В. Парахіна відроджували призабуте плетіння виробів із кореня сосни [83]¹³⁴. Отже постанова "Про народні художні промисли" мала здебільшого політично-ідеологічний характер і мало відчутні практичні результати.

Загалом 1980-х роках на підприємствах народних художніх промислів

¹³⁰ [83] Народні художні промисли УРСР. - С. 110.

¹³¹ [83] Народні художні промисли УРСР. - С. 126.

¹³² [85] Некрасова М.А. Актуальные проблемы теории и практики народного искусства в свете постановления ЦК КПСС «О народных худ. промыслах» // Проблемы народного искусства. – М., 1982. – С.7.

¹³³ [86] Изделия из лозы Полонского завода хозтоваров: Буклет. – К., 1983

¹³⁴ [83] Народні художні промисли УРСР. - С. 118, 131.

лозоплетіння намітилися кризові явища як в організаціному, так і в мистецькому аспектах, що справедливо підкреслив М. Селівачов, розглядаючи вироби Хмельницької області: "висока технічна й естетична якість не супроводжується художньою оригінальністю: рогозяні кошики – повторення лохвицьких на Полтавщині, жіночі сумочки з кукурудзяного листя не відрізняються від хустських на Закарпатті, а вази, хлібниці, підставки для вазонів і пляшок із Полонного – переспіви імпортованих зразків" [42]¹³⁵.

Якщо на початку 1980-х років підприємств художнього плетіння було близько тридцяти, то в кінці десятиліття їх кількість зменшилась на третину. (Табл. 2.1.). Закрилися малі підприємства з надомною працею, а також ті, що не мали власних промислових насаджень лози. Однак, на нашу думку, загальне визнання художнього плетіння окремим видом декоративного мистецтва сталося у 1980-х роках не завдяки великим підприємствам, що нараховували десятки одиниць асортименту та сотні працівників (найбільшим був Ізівський цех лозоплетіння – 531 майстер), а творчості окремих визначних особистостей, роботи яких експонувалися в Україні та за кордоном. Це майстри лозоплетіння: Г.Ф. Кучер, Я.П. Малиновська, Т.П. Писаренко, І.С. Снігур, Н.К. Харченко, М.Л. Чирва та ін.; В.П. Чохней, М.В. Щербан та ін.; рогозоплетіння: М.Г. Болтик, Н.П. Демчишин, А.Ф. Король, Я.І. Ремінецький, М.П. Савицька та ін.; соломоплетіння: Я.Г. Бойко, В.П. Микода, Р.С. Миндюк, С.К. Савченко. Популяризації плетіння сприяли і низка виставок і творчих акцій, що відбулися в останню чверть ХХ століття. (Табл. 2.2.). Найперше, це поява експозиційного розділу на "Республіканській виставці майстрів народних художніх промислів", що відбулася 1978 року на ВДНГ УРСР (павільйон народних художніх промислів) і високо оцінена мистецькою критикою [36]¹³⁶.

Насамкінець 1970-х років припадає активна творчість майстра Ярослава Ремінецького (м. Тернопіль). Родом із знаменитого центру рогозоплетіння села

¹³⁵ [42] Селівачов М.Р. Українське народне лозоплетіння. - С. 48.

¹³⁶ [36] Жук А.К., Селівачов М.Р. Республіканська виставка творів народних художніх промислів // НТЕ. - 1979. – № 3. - С. 103.

Ішків, Козівського району, він не тільки успадкував майстерність виготовлення традиційної форми кошиків, але й зумів розвинути особливий жанр дрібної пластики, що нагадує народні керамічні іграшки [51, 52]¹³⁷. Ремінецький захопився малою фігуративною скульптурою, тісно пов'язаною з історичною, етнографічною та літературною тематикою. Наприклад, у його творах знайшли узагальнене вираження народні типи: "Бокораш", "Трембітар", "Чабан", "Коваль", "Гончар", "Несс Галя воду" тощо, історичні постаті "Ярославна", "Роксолана", "Довбуш" та інші. Важливо, що його персональні виставки творів рогозяної пластики, котрі відбулися в Тернополі (1980 р.), а згодом у Львові (1983 р.) відкрили в рогозі досі незнані можливості художньої виразності, де фактура плетіння майстерно зіставлена з окремими стеблами або їхніми частинами, розщепленими на пухнасті волокна [53, 54]¹³⁸.

У 1982 році в Музеї етнографії та художнього промислу вперше був створений розділ постійнодіючої експозиції "Художнє плетіння" (автор художник-експозиціонер Юрій Віктюк), де на базі музейної колекції показані вироби з лози, соснового кореня, рогози і соломи ХІХ – першої половини ХХ століття. Розділ експозиції майже без змін діє і досі.

У 1984 році (червень і липень) уперше відбулася виставка українського лозоплетіння в Музеї народної архітектури та побуту України, де на широкому матеріалі була спроба висвітлення тодішнього стану етнотрадиції плетіння. На думку фахівців, "це вдалося зробити лише частково" [42]¹³⁹. У вересні того ж року відбувся у Польщі перший світовий пленер з лозоплетіння, організований спілкою майстрів "Цепелія" під патронатом Всесвітньої ради ремесел. Його мета – виявити етнічну та локальну своєрідність художнього промислу [87]¹⁴⁰.

Кілька важливих мистецьких виставок художнього плетіння відбулося у 1990-х роках. Передовсім, це міжнародна виставка кошикарства в Парижі

¹³⁷ [51] Венгер Л. Це звичайна незвичайна рогоза. - С. 31.

[52] Венгер Л. Майстер рогозоплетіння Ярослав Ремінецький. - С. 75-76.

¹³⁸ [53] Лашук Ю. Скульптура из рогозы. - С. 22

[54] Чаговець Т. Розкрилює мрій береги. - С. 62-64.

¹³⁹ [42] Селівачов М.Р. Українське народне лозоплетіння. - С. 50.

¹⁴⁰ [87] Ющенко О.О. Виставка плетених виробів // НТЕ. - 1985. – № 1. - С. 92-93.

(1991 р.) на якій брали участь й українські майстри [61]¹⁴¹. Виставка "Плетіння з рослинних матеріалів в Україні" відбулася у Львівському Музеї етнографії та художнього промислу (січень-березень 1995 р.) побудована на основі музейної збірки. Її куратор П. Дацун зауважує: "Важливим завданням виставки також стало заохочення майстрів по плетінню до створення сучасних декоративно-ужиткових творів, спираючись на давні виробничі й культурно-побутові традиції українців" [47]¹⁴². Виставка соломоплетення Романа Ковальчука та Світлани Галамаги з Бродів Львівської області (1994, МЕХП) хоч і відзначалася галантерейною ювелірністю виробів не властивою для традиційного плетіння, все ж привернула увагу до золотистого матеріалу не тільки аматорів (М.Шульга), але й художницю Олександру Приведу, що захопилася плетінням із соломи іграшкових фігурок. Схвальні відгуки отримала звітна виставка заслуженого майстра народної творчості Галини Кучер та її учнів (1999, Київ) у виставковому залі Національної спілки народних майстрів України, як і попередні покази її творів у різних містах України та за кордоном [61, 88, 89]¹⁴³.

У 2003 р. також у виставковому залі Національної спілки народних майстрів України відбулась перша всеукраїнська виставка "Плетене чудо". На виставці були представлені експонати з лози, соломи, кореня сосни, рогази 46 майстрів з усіх регіонів України. Приємно дивували скульптури з соломи Тетяни Полішук з Миколаєва, Наталі Симоненко із м. Шостки Сумської обл., Вероніки Мікулеску з м. Горлівки Донецької обл. Цікавими композиціями здивувала майстриня з Волині Марія Кравчук. Своєю унікальністю дивували

¹⁴¹ [61] Лозоплетіння Галини Кучер. - С. 21.

¹⁴² [47] Дацун П.І. Плетіння з рослинних матеріалів в Україні. - С. 187.

¹⁴³ [61] Лозоплетіння Галини Кучер. - С. 21.

[88] Селівачов М. Проблеми сучасного розвитку лозоплетільного промислу: німецько-українські паралелі. - В кн.: Гончарівські читання (п'яті). Феноменологія українського народного мистецтва: форма і зміст. Тези доповідей і повідомлень. - К.: Музей Івана Гончара, 1998. - С. 114-115.

[89] Виставка образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва в Березанському краєзнавчому музеї, присвячена дню художника 10 жовтня 1999. - Березень, 1999. - С.5

плетені з кореня сосни виробили майстри з Київщини Раїси Корякіної та Наталії Лукашиної. Виставка була багата на вироби із рогози. Підтвердженням цьому стали сюжетні композиції Ярослава Ремінецького та Ольги Дейнеки з Тернопільщини [90]¹⁴⁴. Ця виставка показала, що традиції художнього плетіння розвиваються та відроджуються в творчості багатьох майстрів з усіх регіонів України.

На початку ХХІ століття плетінням займалися майстри колишніх відомих осередків, водночас діяли близько десяти підприємств цієї галузі, однак менше ніж на половину своєї потужності. Плетіння з рослинних матеріалів зазнало найменшого конкурентного тиску з боку традиційних і нових технологій.

Висновки розділу. Плетіння, ймовірно, виникло в пізньому палеоліті. У мезоліті вже плели сітки, а в неоліті кошики, начиння та частини будівель. Основні напрямки і техніки плетіння з рослинних матеріалів сформувалися в неоліті. Припускають, що керамічний посуд виготовляли спочатку на плетеній основі. Майже вся типологія сучасних плетених виробів усталилася в ранньому середньовіччі. З ХV століття Україна належить до провідних європейських країн у яких інтенсивно розвивається плетіння з рослинних матеріалів. З кінця ХVІІІ століття вироби в Україні виготовляють на ринок збуту. У кінці ХІХ – ХХ столітті плетені предмети виробляють на фабриках і майстернях. Вони відзначаються мистецькою довершеністю, експортуються у західноєвропейські країни. Художнє плетіння в Україні найменше зазнало конкурентного тиску з боку промисловості, а тому успішно розвивається в другій половині ХХ століття, експонується на спеціалізованих виставках, стає об'єктом наукового дослідження.

Разом з тим, на відміну від інших країн, передусім від провідної в цій галузі Німеччини [91, 92]¹⁴⁵, в Україні не вкорінилося плетіння, а у більшості

¹⁴⁴ [90] И лоза, и рогоза // Киевские ведомости. – 2003. – 9 жовтня.

¹⁴⁵ [91] Селівачов М.Р. Між Райном і Майном // Всесвіт. - 1999. – № 4. - С. 136-144.

[92] Deutsches Korbmuseum Michelau. Begleitbuch zur Dauerausstellung. - Michelau, 1994, - 212 s.
- Рецензія на цей путівник уміщена в журналі "Ант". - К., 1999. - № 2-3. - С. 78.

музеїв, навіть спеціалізованих, надто довго не збирались колекції плетених виробів. Це стало одними основних причин відставання розвитку художнього плетіння в Україні та порівняно низького престижу цієї сфери мистецької діяльності.

РОЗДІЛ 3. ЗАСОБИ ВИРАЗНОСТІ

3.1. Естетичні характеристики матеріалів

Різноманітні рослинні матеріали придатні для плетения (лоза, ліщина, рогоза, солома, листя кукурудзяних початків, тощо), що використовувалися з найдавніших часів, мають велику пластичність, достатню міцність і дуже малу питому вату (солома, рогоза). Їх легко можна різати, стругати, розколювати, розпарювати, скручувати, пресувати тощо. Згадані рослинні матеріали фізично не тривкі, найбільше потерпають од вологи і вогню, а тому тривалість функціонування плетених виробів переважно дорівнює часу існування двох, трьох людських поколінь. Хиннигэод "кнниани передовсім ґрунтуються на показниках їхньої фактури і забарвлення. Іноді для посилення художньої виразності творів плетіння застосовують барвники, олію і лаки. Важливо, що знання про фізичні та естетичні особливості рослинних матеріалів художнього плетіння було незаперечною підставою для досягнення вершин професіоналізму. Розуміння і знання матеріалу майбутніми майстрами накопичувалося змалку в процесі допомоги старшим під час заготівлі та зберігання стебел соломи, нарізання лози, добування з болотистих водоймищ рогози тощо. Майстри плетіння з покоління в покоління передавали набутий досвід з матеріалознавства. Від врахування багатьох вимог і правил, що стосуються пори заготівлі, кількості, місця зберігання та попередньої обробки, згодом залежала якість плетених виробів: міцність, фактура і колір. Кожен із зазначених рослинних матеріалів: лоза, рогоза, солома та інші має лише для нього характерні естетичні показники.

Найпоширенішим матеріалом для плетіння служить деревина лози. - це різні породи верби, що ростуть у вигляді кушців. Традиційно використовують лозу для плетіння однорічну (діаметр зрізу 10 мм), два- чотири річну-для каркасів, комплевий переріз діаметром 11-40 мм) [84]¹". прубого плетення. Колір кори однолітніх гілок сірий, зелений. Верба гостролиста або шелюга (*S. acutifoia* W.) росте на пісках, здебільшого на берегах річок, утворюючи непрохідні зарослі. Прути тонкі, довгі темно-червонуватого або червоно-бурого кольору з переходом у міру росту в коричневий. Унаслідок великої місткості танідів кора гірка. Ця гіркота передається і продуктам, особливо фруктам, якщо їх класти в неокорований кошик. Прути дуже гнучкі, а тому використовуються для дрібного плетення за винятком плодоовочевих кошиків. Верба козяча або абіва (*S. carnea* L.) - поширена на вологих, але незаболочених ґрунтах, на узліссях, придорожніх ровах і схилах. Прути швидко ростуть, гладкі, зеленувато-сірого кольору. Деревина їх крихка, а тому лоза придатна для каркасів і грубого плетення. Верба конопляна (*S. Gmelini* P.) - росте на берегах річок, на заливах, але не терпить торфовину. Для плетення найпридатніші пруди із жовто-зеленою і жовтою корою, які вирости на суглинках і супіщаних ґрунтах. Натомість пруди з родючих ґрунтів мають більшу серцевину і не щільну деревину. Кора добре знімається незалежно коли пруди заготовлені весною чи зимою, а після запарювання деревина набуває світло-каштанового забарвлення. Лозу конопляну найчастіше використовують для виготовлення плетених меблів. поширена на берегах річок, утворює суцільні зарослі. Прути тонкі і довгі, добре розколюються і простругуються, зручні для виготовлення кошиків і плетених меблів. Верба пурпурова (*S. purpurea*) росте на піщаних ґрунтах у долинах річок, луках і ровах. Кора прудів

¹ [84] Тарасенко В.М., Петрова А.И. Конструирование и производство плетеной мебели.-С. 5-9.

лискуча червона з вишневим і коричневим відтінком. Пруть тонкі, гнучкі, міцні без відгалужень, з дуже малою серцевиною. Для каркасів не використовують. Деревина прутів лози пурпурової дуже еластична, а тому придатна для витонченого плетения з круглими вигинами. Лоза верби пурпурової найкраща для виготовлення дрібних галантерейних місткостей: кошачків для печива і цукерок, рукоділля "Ото Верба п'ятитичинкова або верболоз (*S. pentandra*) росте на вологих луках, на узліссі, на болотах. Гілки лискучі і жовтуваті або червоно-бурі. Деревина прутів в'язка, дуже міцна і важко розколюється. За технічними показниками займає одне з перших місць. Лоза верби п'ятитичинкової придатна для виготовлення невеликих побутових предметів. Верба тритичинкова або білолоз (*S. triandra*) переносить деяку засоленість ґрунту, росте на вологих місцевостях, але заростей не утворює. Росте навіть на торфовищах однак якість матеріалу низька. Загалом пруть тонкі, гнучкі оливкового або жовтувато-зелені. Кора містить планиди. З окорованих прутів плетуть кошики і меблі. На болотах також росте верба крихка (*S. fragilis*), попеляста (*S. aurita*) і розмаринолиста (*S. rosmarinifolia*), що за своїми технічними і естетичними показниками наближаються до верби білої та гостролистої, їхню лозу здебільшого використовують для каркасів і грубого плетения [84]². Корінь сосни добувають шляхом викопування завдовжки від одного до трьох метрів і більше з піщаного ґрунту. Матеріалом для плетіння служить Корінь сосни добувають шляхом викопування завдовжки від одного до трьох метрів і більше з піщаного ґрунту. Матеріалом для плетіння служить (z [84] Тарасенко В.М., Петрова А.И. Конструирование и производство плетеной мебели.- корінь діаметром 5- 12 мм. Його текстура матова і ледь шереховата, а колір 95 світло охристий, близький до світлих відтінків рогози. Деревина кореня мшна й еластична, що дозволяє робити складні "в'язані" петлі. Однак корінь сосини сьогодні рідко використовують для плетіння. Для

плетіння з найдавніх часів використовують стебла або валики 13 соломи зернових злакових культур: жита, пшениці, ячменю, рідше вівса. Жито (*Secale*)-трав'яниста культурна зерново-злакова рослина відома на території України з бронзового віку. Жито невибагливе до родючості ґрунту. Мас стебло у вигляді порожнистої соломини завдовжки від 60 до 200 см. На ньому є 5-7 міжвузлів. Солома жита відзначається міцністю, малою питомою вагою і лискучими золотистими відтінками. Вона має високу якість для плетіння виробів, якщо зрізається перед повним дозріванням (стебло набуло лише зелено-жовтавого забарвлення). Пшениця (*Triticum*) трав'яниста рослина родини злаків появилась в Україні в IV-III тисячолітті. Вона вибаглива до тепла і добрих ґрунтів. Стебло-соломина пшениці коротше від житнього (60-160 см), але дещо товстіше і міцніше. Його колорит має більше теплих золотистих відтінків. Матеріал пшеничної соломи найякісніший для плетіння тонких солом'яних виробів, (капелюхів, поясів, іграшок тощо). Ячмінь (*Hordeum*) трав'яниста одно-, багаторічна рослина родини злаків із солом'яним стеблом 50 - 110 см, яке відзначається міцністю, золотаво-охристим кольором. Однак для тонкого плетіння ячмінна солома використовується рідко. З неї іноді виготовляють місткості для зберігання зерна -солом'яники. Овес (*Avena*)-трав'яниста рослина родини злакових із солом'яним стеблом 50 -100 см. Для виготовлення плетених виробів матеріал мало придатний. Іноді стебла 13 зерном додають при створенні солом'яних ритуальних виробів і хатніх прикрас (дідух, павук, квітка тощо). У середині XX століття на Закарпатті починають впроваджувати обгортки жіночих сумочок-торбинок [93]³), Такий матеріал проходив попередню LS сорочок кукурудзяних початків для виготовлення молодіжних обробку: пропарювання і вибілювання, прасування і розрізання на смужки. Врешті смужки склеюють і скручують у шnurки

³ е плетіння // Антонович Є.А., Захарчук-Чугай Р.В., Станкевич М.Є. Декоративно-прикладне мистецтво.-Львів: Свт, 1992.-С.

завдовжки до одного метра. Вони у плетених творах мають ніжну матову фактуру та майже білий колір пісочним відтінком. 3.1.3. Рогоза та інші матеріали. Рогіз (Typha) багаторічна трав'яна рослина, що росте на болоті або воді. Найпоширеніший рогіз широколистий висотою до 2,5 м і вузьколистий - до 3 м. Матеріалом для плетення служить листя, яке скручують у мотузки одві заплітають у стрічки. Гонт використовують звичайні листки, розділені на вузькі смужки. Матеріал заготовляють літом і восени. Рогіз літньої заготовки зелений якщо його сушать під навісом, у тіні. Осінній рогіз переважно має сизо-охристе або піщане забарвлення. Очерет (phragmites)- трав'яниста рослина родини злакових, витримує велике засолення ґрунту. Він росте на берегах водоймищ, болотах і вологих луках. Має високі стебла від 2 до 6 метрів з лінійно-ланцевидними листками. Очерет міцний, добре гнеться, а тому його використовують для плетення стінок меблів, зокрема спинок, сидіння тощо. Із деяких видів очерету виготовляють своєрідний матеріал для плетіння- "педдинг". Для цього стебла очерету розділяють на тонкі ниткоподібні прутки, з яких видалений глянцевої поверхневий шар. Виготовляють педдинг товщиною від 1 до 10 мм, рідше більше, а довжина досягає деколи й п'яти метрів [84]⁴". Його світло-коричневий колір добре поєднується із світлими і темними відтінками деревини лози. Ситник (Juncus) трав'яниста рослина, що росте на вологих місцях, болотах, луках, берегах водоймищ. Для плетення дрібних предметів придатні трубчасті стебла, які бувають заввишки до 50 см. Заготовляють матеріал літом "ошнро оочнед Куга озерна (Schoenoplectus lacustris) трав'яниста багаторічна рослина родини осокових з круглим безлистим стеблом. Росте на солончакових луках, на болотах і берегах водоймищ, її заготовляють у липні, сушать, як і рогіз, у тіні. Для плетення використовують звичайні стебла, інколи заплетені в стрічки. Лепеха, айр або шувар (Acorus) трав'яниста багаторічна рослина росте на болотах і по берегах

⁴ [84] Тарасенко В.М., Петрова А.И. Констр. и пр-во плет. мебели.-С. 5-9.

річок та озер. Лепеха звичайна має характерний духмяний запах. Для виготовлення плетених виробів використовують рідко, наприклад на Яворівщині Львівської області [33]⁵). -стрічки з внутрішньої частини кори молодих листяних дерев, переважно липи, придатні для плетіння капців-личаків, поясів, торбинок, кошиків та інших господарських місткостей. 4 см використовують для плетіння кошиків та інших виробів. Стрічки-відшепи для плетіння виготовляли з молоді деревини. Для цього вибирали однорічні дубки, клени, зрубували їх при землі, недовгі гілки до півметра-поділялиз допомогою ножа на планки шириною до 1 см, товщиною до 0,5 см. Згодом їх розділяли, дерли на тонші- "паперові". Кінець планочки майстер тримав у зубах і великим пальцем правої руки регулював поділ на все тонші рівні стрічки, поки вони не ставали такими, що аж просвічувалися. Все це робилося без дотику ножа або ножиць [33]⁶". Виготовлення полотна решіт, кошиків тощо. У 10961 К 1970-х роках були спроби запровадити для виготовлення плетених меблів з лози привіний бамбук (для каркасів), а також різноколірії поліклорвінілові шнурки та смужки, Однак експеримент себе не оправдав. Було визнано, що рослинні матеріали добре поєднуються між собою, але не приймають випадкових і чужорідних полімерних замінників. ия У процесі тривалого розвитку плетіння природних матеріалів внокремилися плетіння з лози, соломи та рогази, які практично утворили три окремі галузі виробничо-творчої діяльності. Відомо, що в деревообробничій галузі вирізняють за технологією (теслярство, бондарство, столярство, токарство, різьбярство), в кераміці виробів (майоліка, фаянс, фарфор, шамот, кам'янка). Для зручності аналізу за характеристикою спеченого черепка мистецьких явищ і творів художнього плетіння за основу галузей можна взяти вихідні матеріали. Втім, зважаючи на значну кількість таких матеріалів, не- обхідно, вдатися до певного їх узагальнення. Так, до лозоплетіння слід додати плетіння з гнучких палиць

⁵ 33] Чугай Р.В. Народне декоративне мистецтво Яворівщини. С.134.

⁶ 33] Чугай Р.В. Народне декоративне мистецтво Яворівщини. С. 133.

(ліщини, верби тощо), плетіння з лубу, коріння, "Кноит Очевидно рогозоплетіння стрічок-відщепів от галузь можна назвати деревиноплетіння. До галузі логічно приєднати інші трав'янисті матеріали та обгортки качанів кукурудзи. Окремо з давніх часів виділена галузь соломоплетіння. е відміни тісно пов'язані з глибини віків, має своерідні технологічні етноестетичними засадами українського народного декоративного мистецтва. Важливо, щорозвиток 1 вдосконалення основних мистецьких традиції і па- Важливо, що засвоєння давньої спадщини, раметрів плетіння залежать від нагромадження нових творчих досягнень здобутих європейськими майстрами ХХ століття. Технологія плетіння розглядаТехнологія плетіння розглядається дуже докладно в етнологічній науці, що необхідно в значній мірі для практичного засвоєння і застосування,

ну мистецтвознавстві важливо з'ясувати, які техніки плетіи 19чнжонАх овнонизон чдовид виразності, тобто предмет стое не тільки утилітарним виробом,Відомо понад десять технік плетіння, які візуально за характером але й художньо-образним таором. плетеної конструкції розрізняють на суцільне плетения, візерунчасте й ажурне за М. Станкевичем). Найбільше технік художнього плетіння налічує галузь При будівельних роботах для спорудження полотнищ стіи деревоплетіння. господарських об'єктів (плотів, кошиць, стодол тощо), при виготовленні меблів і кошиків з лози застосовують просте плетення. Просте або хрестикове плетення аналогічне до полотняного ткания. Одним прутом виплітають через один стояк каркасу зліва направо, нашаровуючи по спіралі один рядок над іншим (циліндрична конструкція). У полотнищах кожний рядок прута повертають, огинаючи крайній стояк і плетуть у зворотній бік. Плетення шарами виконують кількома прутами через один стояк. Для цього використовують пруту однакової довжини і товщини. Починають плести кожний новий прут від нового стояка з лівого боку і доходять до першого початкового стояка, Плетення проводять до тих пір поки не зімкнеться круг і не буде заплетений весь шар прутів. Аналогічно

виплітають другий шар, третій і так до готовкості виробу. До шарового подібне плетення рядами. Його починають найкоротими прутами через один стояк і кожний новий прут з нового стояка [84]⁷ Отже, суцільне плетення найпростіше для виконання, воно характеризується цільністю, міцністю невиваглівістю плетеної фактури виробу. Застосовується для всіх рослинних матеріалів. Натомість технологія візерунчастого плетення, при цьому поверхня виробу нескладний узор.

Наприклад, переплетенням через два ребра каркасу деревиноплетінні утворюється Наприклад, переплетенням через два ребра каркасу в деревин [84] Тарасенко В.М., Петрова А.И. плетеної мебелі. Конструирование и производство С. 76.

так звана "шашика" і "шахівничка", Плетення в "шашку" ягадус розшивку цегляної стіни, його виконують звичайним способом, огинаючи кожним плетеним прутом два стояки із зовні і два із середини до утворення смуги. Коли шашки першої смуги виконані на достатню висоту (5-7 прутів) переходять до плетення наступної смуги, характерно, що пруті першого ряду другої смуги прилаштовують між стояками, які є в одному осередку першої смуги. Плетення виконують також через два стояки, тільки в осередок влітають суміжні стояки двох осередків нижньої смуги. Звідси у другій смузі стягнуті ті стояки, які в першій були вільні і навпаки. Таким чином, між стояками стики першої смуги будуть перекриті серединою шашок другої. Аналогічно плетуть третю смугу, як першу, а четверту, як другу, і так до кінця плетення виробу. іікі. Втім, тут використовують світлі й темні пруті, а тому все плетення виконують через два стояки, не роз'єднуючи їх при переході до наступних смуг. Краї виробів іноді плетуть візерунчастим загином, надаючи кромкам мистецької виразності. Найчастіше його виконують шнуровою технікою плетіння у два, три або чотири пруті. Плетення у два

прута виконують праворуч через один стояк. При цьому всі стояки перевиті між собою, подібно до того як скручують шнурок. Плетення у три прута ведуть за принципом, що кожен прут зовні огинає два стояки, а з середини по-одному. В чотири прута плетуть двома способами: перший– кожен прут зовні огинає три стояки, а з середини по-одному; В другий спосіб– кожний прут огинає по два стояки зовні та з середини [84]⁸". Шнуркове плетення застосовують для відокремлення або слабших оная надає виробам мистецької плетення. закріплення смуг ия ності, иво поділяючи ажурні смуги, підкреслюючи їх графічно і " и производство (еструктурою, "дірковатістю" поверхи відзначається ажурне плетіння. Його виконують у лозоплетінні та рогозоплетінні шляхом відкривання певних проміжків каркасу, Інакше кажучи - це розріджене вибагливе плетіння, яким досягають певної складності ажурну та заплетених площин, що уподібнює його до мережок, його назви переважно походять від назв мотивів: "павучки", "віконця", стовпчики, ромбики, розети тошо(43⁹), 7 Окремо варто звернути увагу на характер плетення верхніх крав виробу. Найпростіший– дескладніший спосіб завершення у вигляді шнурового плетення з висту- це обвиті в кошику обручі. Рис.Б.3.1. Дешо паючими стояками і "натичками", або із заламуванням "натичок", що дістало назву "ламання калача". Існує техніка згинання подвосних або потроєних "натичок" до утворення "коронки". Коли майстер обплете одним "восм" на третю чи четверту частину висоти корзини, він послідовно згинає ці пасма натичок дугами і сплитас кінці косичкою вниз, над першим воєм. Таким чином "дірковасті" корзини, завершуються вже не "калачем", а "коронкою" із зігнутих посередині "натичок" [42]¹⁰ 0) Рис. Б.3.2 Плетення косички застосовують для закріплення "натичок" і кінців стояків або як декоративну накладку, що

⁸ плетеной мебели.-С. 72.

⁹ [43] Станкевич М.Є. Художнє деревообробництво та плетіння з природніх матеріалів. С. 76.

10

виконуються з трьох, чотирьох пар прутів. переважно розміщують на вінцях виробів [84]¹¹). Косички здебільшого мають пластичну виразність і лише зрідка бувають ажурні, що надає виробам особливої чарівності. шільного, візерунчастого й ажурного плетіння, що у деревиноплетінні. Так, переплетення навхрест здійснюється на дерев'яних верстатах-кроснах стебел робили аналогічно до ткання. Навіть збивання рядів переплетень бердом. Заготовлені полотна матів, полотна для кошиків виробляли простим 142] Селівачов М.Р. Українське народне лозоплетіння.-С. 46. (ог С. 73. 184] Тарасенко В.М., Петрова А.И. Констр. и пр-во. пл. мебели.

переплетенням, Лише краї обрамлень мали іноді ажурні смуги "віконеш", та дугоподібне або тубчатє "шивания", Рис Б.3.3; 3.4. М. Козакевич, одии з перших укранських дослідників плетіння, слупно зауважив, по вироби рогози переважно плетені хрестиковою технікою, різними видами ажурного плетіння, рідше в "кісочку" [30]¹²Кіску плели з трьох смужок рогози, "в зубчики" з чотирьох. Техніку ланцюжком"виконували дерев'яним гачком, При цьому смужки рогози Споплітки") переплітали так щільно, що вони створювали густо заповнену рельєфиу стрічку, яку використовували для окремих виробів, запліччя в диванах, кріслах, екадхо на столах тощо (33]¹³ с значно більше ажурних просвітів, застосовус техніки суцільного хрестикового, шнурового плетення та "коронкового" завершення. Рис. Б.3.5. Галузь соломоплетення з найдавніших часів застосовус "валкову" спіральну техніку плетіння, ї особливість полягас в тому, що солом'яну "посудину" виготовляють шляхом щільного укладання довгих солом яних "валків", скріплюючи пасмами лика або колотої лози. Спочатку снують основу дна з подвійних лозових смужок, які піднімаються вгору. Для спірального плетення застосовують солом'яні валки діаметром 3-5 см, які кладуть між ликовими стрічками і

11

12

13

перев'язують навхрест: нижча стрічка йде верх, а верхня вниз. На укладений валок прилаштовують другий, змінюючи напрям перев'язі. Робота вимагає ретельно дотримуватися однакового набирання "валків" і рівного поєднання одного з одним. Важливо, що "спіральна техніка суцільного плетіння дає змогу прослідкувати послідовність роботи майстра і рух витків, що завжди починається від центру основи і йде по спіралі вбік і вгору" [93]¹⁴. Валки і перев'язі на солом'яниках творять 21 [30] Козакевич М.З. Дерев'яний посуд та вироби з лози. С. 108. (33) Чугай Р, Народне декоративне мистецтво Яворівщини. С.136. (ст

своєрідний динамічний ефект концентричних кіл і скісних рядів переплетень. У соломоплетенні застосовують також ефектні техніки візерунчастого плетіння "у зубчики" та "в кіску",. Для цього водночас переплітають три, чотири стебла соломі. Плетені солом'яні стрічки відіграють важливу роль у формуванні фактури площин, їх рельєфному світлотіньовому звучанні. Так вироби із зубчатих стрічок виступають динамічними зигзагами зубців, а м'якими дугами [33]¹⁵, Рис Б.3.6. Отже, художня виразність "кіскові" плетених виробів передовсім залежить від фізичних та естетичних показників матеріалу, техніки виконання, що підпорядковується етнотрадиції. У художньому плетінні, так само як і в художньому дереві, кераміці й металі, мистецька виразність є чи не найважливішим чинником образного мислення і моделювання штучної природи артефактів. Художня виразність це естетична й мистецтвознавча категорія, яка свідчить про ступінь цінності твору, здатність своєю формою, силуетом, фактурою викликати подив та емоції. Глибина й багатство художньої виразності творів плетіння зумовлена вмінням народного майстра виокремити зі спадщини стереотип твору, збагативши його своїми відчуттями матеріалу та функціонально-образних засад. У художньому плетінні концепцію мистецької виразності складають закони, прийоми та

14

15

семантичні засоби. Очевидно, що специфіка плетіння, як на тих закономірностях, виду мистецтва, спонукає зупинитися найкраще розкривають його мистецькі грані. Цілісність виступає в художньому Цілісність виступає в художньому плетінні чи не найважливішою з Цілісність виступає в художньому (93] Станкевич М.Е. Художнє плетіння. С. 75. 133] Чугай Р.В. Народне декоративне мистецтво Яворівщини. С. 138.

закономіристо, що має риси неподільності, підлеглості та передбачає групування елементів, властивості на кількох рівнях [94]¹⁶), Перший містить плетені традиційні будівлі, транспортні засоби і меблі. Другий чистин структури творів. Вони виявляють свої цілісність надструктур цілісність структур тектонічна цілісність, єдність утилітарного і декоративного, форми і декору, Третє-цілісність плетених підструктур елементи і частини плетеної форми, фактура і текстура тощо. Для досягнення кращої композиційної цілісності інколи майстри плетіння вдаються до групування частин, тобто до об'єднання деталей форми, мотивів орнаменту в більшій частині форми. є гармонійну взаємозалежність плетених творів щодо функцію, матеріал, структуру, конетрукцію, форму. Звідси відпрацьованій завершені форми плетених меблів, кошиків тощо можна розглядати як мистецьки досконалі. Відомо, що твори декоративно-ужиткового мистецтва діляться на три просторові тектонічні структури: монолітну, каркасну й оболонкову [94]¹⁷". Якщо для виробів з дерева характерні монолітна та каркасна тектонічні структури то для художнього плетіння каркасна й оболонкова. Плетені з лози меблі і кошики мають яскраво виражену каркасну тектоніку (рис. Б.3.7, 3.8.), а плетені з рогами і соломи ужиткові предмети нагадують пластичну й пружну оболонку. Рис. Б.3.9. Особливості мікроструктури та макроструктури плетених виробів у першому випадку виявляють взаємозв'язки між плетеним орнаментальним мотивом, у другому характер рапортної сітки (стрічкової,

16

17

сітчатої чи розетової). А відтак ми підтримуємо твердження, "якщо рапорт складається з (елементів), макроструктура імотивів хоят простих олонто композиційних закономірностей Р.В., Станкевич М.С. Декоративно- (9т Станкевич М.Є. Система Є.А., Захарчук-Чугай ьинооциу кладне мистецтво.- Львів, 1992. С. 245. 94] Станкевич М.С. Система композиційних закономірностей. С. 246.

мо сумішається в одну спільну тектоіічїу структуру 194)"¹⁸, У більності випадків плетений орнамент має мікроструктуру. Плетен твори з лози, рогами та соломи здебільшого демонструють відкриту тектоинну структуру декору, що розвивається у лвок напрямках (стрічка) і чотирьох (сітка), Закрита тектонічна структура позбавлена Хяниод руху й майже не застосовується я плетініі, Виняток становлять плетені з лози "килимки" тощо, Важливо, що плетення з найлавніших часів демонструє тривалий процес освоєння і передавання соокультурного достлу технологічної традиії. Майстри плетінія з покоління в покоління передавали та поповнивали досвід, повторювали і вдосконалювали відповіді форми й конетрукції виробів. ентабність, як свосвідний засіб художньої виразності, показує метричну спврозміриість між людиною та плетеним виробом, між його частинами та загальними параметрами форми. Антропометричний масштаб, в вказує на оптимальні и зручні розміри плетених меблів, кошиків, капелюхів, поясів тощо. Рис. Б.3.10, 3.11. Зменшений масштаб майстри застосовують, виплітаючи малі кошички для дітей, грашки у вигляді торохкавок, коників-гойдалок, а також значної частини дрібної пластики сувенірного характеру. Рис. Б.3.12; 3.13. Такі вироби вишукано оздоблені, ажурні, іноді позначені виразними локальними особливостями. Твори збільшеного масштабу рідко зустрічаються серед плетених виробів. Наприклад, великі солом'яні "дідухи" для оформлення інтер'єру або идоя1. екстер'єру, плетені з лози церковні сповідальниці кінця ХІХ століття (Покуття)

¹⁸ С. 246.

ін. Збільшений масштаб надає виробам особливої репрезентативності, урочистості, вирізняє їх від звичайних побутових предметів. Твори надмірно великого масштабу, тобто амасштабні практично не відомі у художньому плетінні. т

Ступінь розчленованості плетеної форми відповідними пластичними деталями може спричинити до оптичного сприйняття твору як більшого чи меншого масштабу (прийом монументалізаціт) [94]¹⁹). Наприклад, із двох плетених солом'яників однакової величини більшим буде здаватися той, у котрого менше розчленована поверхня. Таким чином, закономіриість масштабу посилює емоційний вплив, художню виразність та забезпечує гармонійне поєднання предметів з особою чи об'єктом. Пропорційність передбачає традиційне формотворення об'ємно- просторових предметів з лози, рогози та соломи на основі кратних і простих співрозмірностей. Пропорціювання добре помітне в архітектурі виробів із дерева, столярів, бондарів, токарів, різьбярів іконостасів [95]²⁰). У плетених меблях, кошиках і солом'яних місткостях також можна виявити кратні та прості співвідношення. Якщо кратні відношення дають ціле число повторення квадрата у прямокутнику, куба в паралелепіпеді (1:1%3В 1:23В 1:3%3В 1:4 і т.д.) то прості мають модуль, що вміщує ціле число раз по двох або по трьох координатах (2:3;3В 3:4%3В 2:5%;В 3:5;В 4:63 5:6 тощо). Ірраціональні відношення як, наприклад, добре відомий золотий перетин, очевидно не застосовується в художньому плетінні. Аналогічно як у художньому дереві та кераміці в плетінні помітне Парадигма контрасту дає застосування контрасту, нюансу і тотожностей. чітко виражене протиставлення окремих художніх параметрів і відповідних мистецьких ознак плетених виробів. Найпростішу композиційну залежність [94) Станкевич М.Є. Система композиційних закономірностей. С. 247. 195] Станкевич М. Українське художнє дерево XVI-XXст. Львів, 2002.-

19

20

С.61 toz

89 згаданого ряду виявляє тотожність, тобто повторення рівнозначних величин (1:1), зокрема метричних, пластичних, фактурних, ритмічних тощо. У плетінні тотожні повторення найчастіше застосовують при формуванні набору однотипних речей (ансамблів): однакові крісла з лози, серветки для столу з обгорток качанів кукурудзи, набір плетених кошечок для сервірування столу. Ньюанс (відтінок, мала різниця) виникає при наближеному повторенні однотипних предметів, варіантів, варіювання. З цього приводу наводимо влучне формулювання: "У нюансних композиційних відношеннях подібність при повторюваності виступає сильніше, ніж різниця, а тому вони, як і тотожні, є засобом вираження цілісності і спокою у творах" [94]^{21*}, Зразком нюансних відношень можна розглядати м'які переходи між частинами форми плетених сферичних місткостей, кошечок і меблів. Рис. Б.3.14. Якщо у співвідношеннях мистецьких параметрів окремого предмета чи групи предметів зростають відміни, тоді є підстави відзначати ці особливості як контрастні. В об'ємно-просторових формах плетених виробів контрасти засвідчені переважно співвідношенням багатьох контрастних пар: а) метричний контраст форми (розмірів); б) пластичний контраст форми; в) контраст візуальних характеристик матеріалу; г) контраст технологічних засобів; д) контраст конструктивної ідеї та ін. Контраст у творах художнього плетіння має як універсальне так і унікальне значення. Він охоплює багато контрастних пар, прийомів і засобів художньої виразності, втім, ці контрасти застосовуються факультативно, на розсуд майстра в залежності від стійкості традиційних стереотипів. У художньому плетінні з лози, кореня сосни водночас застосовуються тотожні, нюансі і контрастні відношення. Наприклад, ручка кошечки у поєднанні з його місткістю може виступати контрастним і нюансним м'яким переходом. Ритм, симетрія та динаміка це головні прийоми художньої

²¹ [94] Станкевич М.Є. Система композиційних закономірностей. 248

виразності. У творах художнього плетіння ритм виступає повторенням елементів об'ємно-просторової і площинно-орнаментальної форми та відповідних їм видів ними, об'єднаних подібними ознаками (тотожними чи нюансними). Ритм буває простий - це рівномірне повторення тотожних елементів та інтервалів у плетеній структурі (метричний), а також складний - поєднання або накладання простих ритмів. Один із прикладів простого метричного порядку можна представити у вигляді рівномірно розмішених каркасних стояків, прутів у плетених меблях і кошиках із лози. Важливо, що ритмічно впорядкованими можуть бути пластичність та ажурність, фактура і колір тощо. Складні ритмічні структури мають різну частоту (сповільнену, зростаючу), тоді як прості метричні композиції плетіння більш монотонні і спокійні. Ритм може розвиватися в одному, двох або кількох векторах, застосування прийому ритмічності в художньому плетінні має той самий ефект як і в дерев'яних виробих, що доцільно навести цитату: "Об'ємна і тектонічна структура творів художнього деревообробництва плоска ґрунтується на явних і прихованих ритмах, які сильно впливають на емоції людини в процесі художнього сприйняття. Ритм виражає і монотонний спокій, і легке хвилювання, і стрімку, бурхливу рішучість [95]^{22*}). Належний порядок, закінченість і цілісність вносить в організацію тектоніки творів плетіння симетрія. Належний порядок, закінченість і цілісність вносить в організацію тектоніки творів плетіння симетрія. Із трьох відомих типів симетрії (дзеркальна, трансляційна, циклічно-обертובה) у художньому плетінні мають симетрія утворює застосування тільки два. Трансляційна або переносна стрічкові, сітчасті і розетові структури, а тому є найзручнішою для плетених (та 195] Станкевич М. Українське художнє дерево XVI- XX ст. Львів, 2002. С. 72.

виробів. обертання. Тут можна навести приклад валикової техніки для

виготовлення олом'яників, сівачок, форм для випікання хліба тощо. Циклічно-обертова симетрія застосовується для 0L к хинка, до ия або ж технікою "кіски". Динаміка і статика твору впливає на його характер візуального емоційного сприйняття. До засобів художньої виразності творів декоративного мистецтва зазвичай відносять фактуру, текстуру, колір, пластичність, ажурність і графічність. Три перш залежать від природних властивостей лози, рогози і соломи та способів їх обробки, про що вже йшлося в параграфах 3.1. і 3.2. Втім, фактура і колір матеріалу можуть викликати різні емоційні відчуття при користуванні (репрезентативність, плетеними речами урочистість, вишуканість або навпаки простота і буденність). У плетінні здебільшого мова може йти про технологічну фактуру спосіб формування поверхні твору шляхом відповідної густоти плетення (шорстка фактура і дрібно-рельєфна). Рис. Б.3.15; 3.16. З кінця I століття для посилення декоративності плетених виробів у деяких осередках починають розмальовувати кошики з лози і рогози яскравими аніліновими барвниками (жовтими, зеленим, червоним). Якість творів художнього плетіння Найхарактерніша мистецька та отворів, стки, площин ажурність, тобто різноманітне поєднання рельєфності. Ажурність як композиційний засіб виразності характеризується контрастом площини (сітки) і просвітів, створює ефектне враження романтичності, чарівності, піднесеності [94]²³). Пластичність у художньому плетінні має обмежене застосування в Пластичність у художньому плетінні має обмежене застосування в вияв у солом'яних і рогозяних фігурках ужиткових виробів і повний 194] Станкевич М.Є. Система композиційних закономірностей. С. 258. (ся

Пл (пластика малих форм). Пластичність можна розглядати як рельєфну і об'ємно-просторову. Вона вишуканістю силуету, руху, співрозмірністю ліній, площин і конструкцій тощо. Пластичність у плетених вирізняється меблях

переважно поєднується з ажурністю. Твори художнього плетіння переважно мають ужиткову функцію і не містять інших прихованих значень. Лише декоративні обрядові предмети та іграшки ("дідух", солом'яний павук, хрестики, фігурки ляльок і коника) можуть виступати стародавніми оберегами, символами родючості, достатку тощо. Візуальною основою таких семантичних засобів є загадковість, інакомовність сплетені в єдиний магічно-мистецький образ. Висновки розділу. Естетичні характеристики рослинних матеріалів залежать від пластичності, фактури, кольору. Технологія плетіння поділяється на просту і складну, от поєднує численні варіанти переплетень суцільного візерунчастого. Художня виразність творів плетіння ґрунтується на усталених закономірностях: тектоніка, пропорційність, масштабність і цілісність, а також прийомів контрасту, ритмічності, динаміки і симетрії. Найважливішим засобом виразності є ажурність.

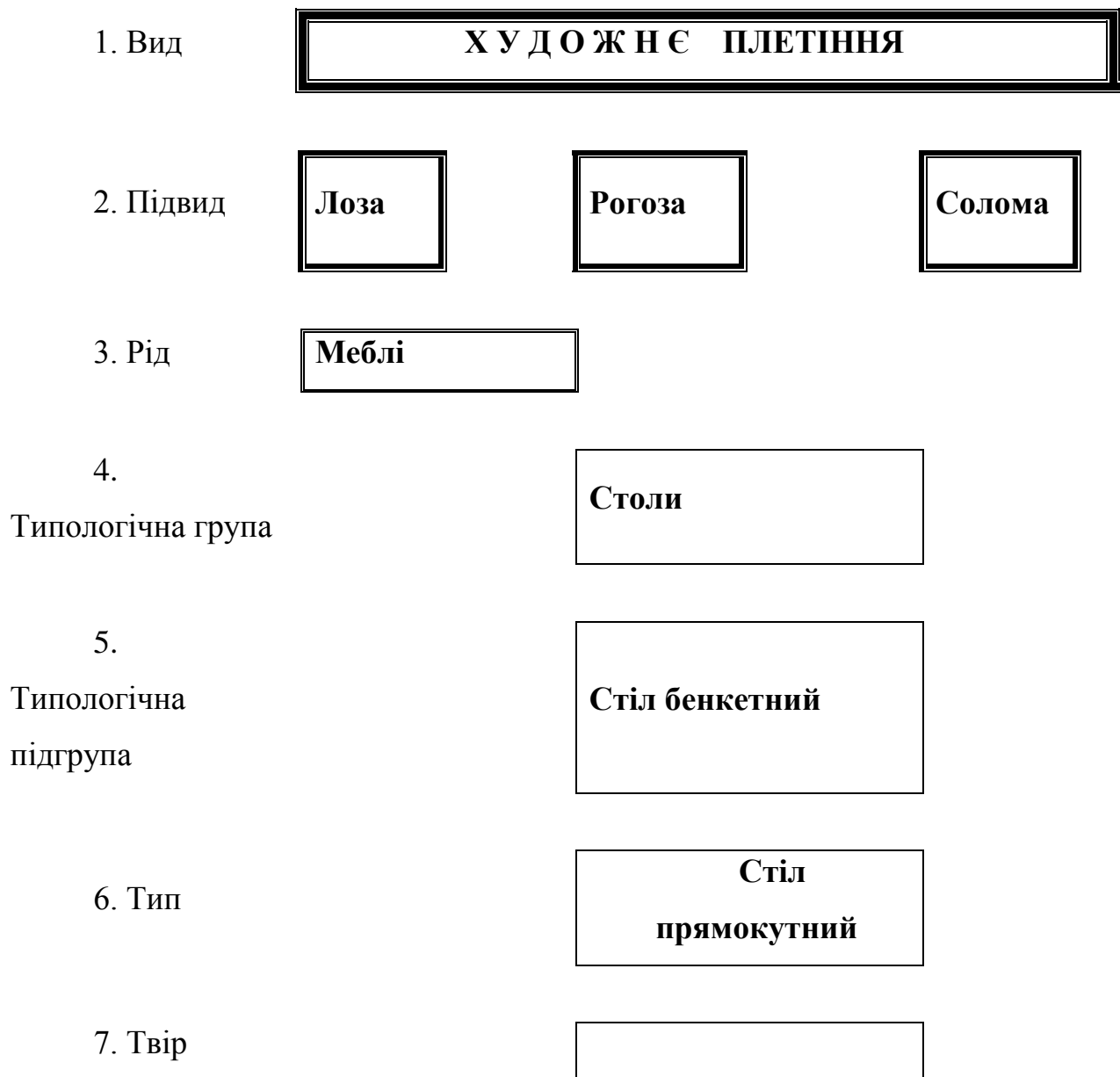
3.2. Типологія і художні особливості плетених виробів

Основу типології творів художнього плетіння вперше запропонував М. Станкевич. Він поділив усі типи плетених виробів на "шість родів: меблі, декоративна пластика, побутові предмети, кошики, предмети одягу та іграшки"[93]¹. До типології не увійшло будівельне плетіння (пліт, кішниця тощо). Крім того згадана типологія є загальною для всіх природних матеріалів, що не дає змоги висвітлити художні особливості творів. Пропонуємо уточнити типологію М. Станкевича із врахуванням конкретних матеріалів: лози, рогами і соломи (технологічні підвиди). Корінь сосни віднесемо до підвиду лози, а обгортку кукурудзяних початків до соломи. Таким чином, художнє плетіння (вид) ділиться на три підвиди, які в свою чергу діляться на роди, типологічні групи, підгрупи, типи і твори. (Табл. 4. 1.) [33].

Таблиця 4.1.

¹ [93] Станкевич М.Є. Художнє плетіння // Антонович Є.А., Захарчук-Чугай Р.В., Станкевич М.Є. Декоративно-прикладне мистецтво. - Львів: Світ, 1992. С. 76.

Схема типології художнього плетіння

3.2 Вироби з лози і кореня

Типологія виробів з лози ділиться на сім родів. Найдавніший рід будівельне плетіння, яке виконували з ліщини, рідше лози. До середини ХХ століття збереглося візерунчасте плетіння плотів, кішниць, кошар, альтанок тощо. Художня виразність плетених будівельних частин полягала в застосуванні рел'єфних "кісок", що надавало плетеній площині особливої

вишуканості [33]¹. Рис. Б.4.1. У другій половині ХІХ століття у церквах Покуття появилися плетені сповідальниці, виготовлені за будівельним принципом, але більше нагадували великий кошик. [60]² Рис. Б.4.2.

Меблярство – давній рід художнього плетіння, складається з п'яти типологічних груп: предмети для сидіння, предмети для лежання, колиски, столи, місткості і полички для речей. Важливо, що плетені меблі мають майже таку ж саму типологію як меблі виготовлені столярним способом [95]³.

Предмети для сидіння – типологічна група яка об'єднує стільці, крісла і табурети різної конструкції і величини.

Стільці – найпоширеніша типологічна підгрупа предметів, налічує кілька типів: стілець із прямим сидінням і спинкою із напівсферичним сидінням та ін. Художня виразність полягає в ажурному плетенні спинки або сидіння.

Табурети виготовляють двох типів. Перший тип має квадратне плоске сидіння. У другому – сидіння кругле і дещо вигнутої форми з ажурно плетеними краями. Рис. Б.4.3, 4.4.

Крісла – типологічна підгрупа містить різноманітні вишукані типи виробів: крісла півкруглі, квадратні, крісло для відпочинку, крісло-гойдалка, дитяче кріселко тощо. Рис. Б.4.5, 4.6, 4.7. Основна мистецька увага при їх виготовленні зосереджена на ажурному плетенні спинки, боковин, підлокітників. Застосовують також одинарне і подвійне плетення, віялове та косиці на краях спинки, та боковий. Конструктивні частини ніжок, стояків, місць з'єднань обвивають смужками лози, що надає предметам особливої пластичності. Хрестовини заплітають "зіркою", а стінки плетуть смугами, поєднуючи суцільне плетення з варіантами легкого ажурю. Прикметне, що плетені крісла пізнього середньовіччя та нового часу були найпростіших кількох типів, натомість крісла ХХ століття істотно вдосконалені

¹ [33] Чугай Р.В. Народне декоративне мистецтво Яворівщини. – С. 130.

² [60] Бойчук Б. Плетені вироби з лози, рогази, соломи. – С. 96-110.

³ [95] Станкевич М.Є. Українське художнє дерево ХVІ-ХХ ст. – Львів, 2002. – С. 339-344.

конструктивно й збагачені декоративно завдяки цілеспрямованій праці дизайнерів. Наприклад, конструкція півкруглого крісла удосконалена шляхом вигинання дугою задніх ніжок і підлокітників, значного нахилу спинки до 20°, при цьому каркас сидіння влаштований із фігурно вигнутих палиць. Усе це надає кріслу динамічних обрисів. Тіло в ньому зручно відпочиває, розслаблюється при напвсидячому, напівлежачому положенні. Особливий комфорт створює крісло-гойдалка. Практично, це відпочинковий тип крісла, оснащений дуговидними полозами та зміцнений системою трикутних з'єднань. Рис.Б.4.8, 4.9, 4.10.

Типологічна група предметів для лежання складається із кушетки, дивана і дитячого ліжечка. Найпоширеніша конструкція кушетки (сидіння, ніжки і підголовник). Диван на відміну від кушетки має низьку або високу спинку. Конструкція плетеного дивана є не що інше як розширення крісла або поєднання поруч двох трьох крісел, при цьому забираються "внутрішні" підлокітники та посилюються рамки і царги від прогинання. Розрізняють двомісні і тримісні типи плетених диванів. Спинка дивану є найзручнішим місцем для його оздоблення. Тут крім типових стрічок ромбовидного ажурю, трирядкових шнурочків, плетення квадратами іноді застосовують і складніше фігурне оздоблення у вигляді кружалець, розет тощо.

У гарнітурі, що складається з дивану крісел і стола істотну роль відіграє перший предмет: йому підпорядковується конструкція, форма і декор інших предметів [84]⁴.

Типологічна група столів є також важливою у формуванні відповідного предметного простору. Столи технікою плетіння виготовляють з різноманітною формою стільниць (квадратні, прямокутні, овальні, круглі, багатокутні), з неоднаковою кількістю стояків-ніжок та характерного застосування: обідні, журнальні; дитячі тощо. Рис. Б.4.11, 4.12. Звідси

⁴ [84] Тарасенко В.М., Петрова А.И. Конструирование и производство плетеной мебели. - С. 136.

типологічні підгрупи столів формуються у відповідності до функціональних вимог, а конструктивні відміни дають окремі типи виробів. Художні особливості плетених столів залежать від тектоніки та виразності окремих деталей. Так прямокутну раму стола, що з'єднується із стільницею плетуть ажурно у квадрати, ромби, розети. Вишуканим плетінням іноді відзначається підстілья, що складається із окремих царг та перемичок. Аналогічні деталі круглих столів складаються з системи обручів, при цьому два формують царгу. Простір між обручами заповнюють фігурно вигнутими прутами лози (ромбовидна сітка, зигзаги, кружальці, спіраль тощо). Стояки та горизонтальні палиці конструкції стола обвивають стрічками лози, що надає виробам особливої пластичності.

Колиски відомі кількох типологічних підгруп: підвісні (нагадує овальний кошик), на ніжках-кругляках, ліжечко і плетений кошик для візочків. Якщо перші були давніми предметами традиційної культури, то останні – витвори сучасних дизайнерів. Рис. Б.4.13, 4.14, 4.15. Боковини колисок (побічні) переважно плетені рядами ажурних і суцільних смуг.

Місткості і полички для речей це типологічні групи, предметів, які були створені у ХХ столітті для міських жителів. Сюди відносять плетену скриню для одягу, циліндричний кошик з накривкою для зберігання білизни, плетену етажерку для книжок, етажерку для квітів тощо. Рис. Б.4.16, 4.17, 4.18. Мистецька виразність цих предметів лозоплетіння майже аналогічна до інших типів плетених меблів.

Декоративна пластика – рід художніх плетених виробів, які зустрічаються в житлі та громадських приміщеннях. У другій половині ХХ століття виникли і розвинулися такі типологічні групи і типи предметів: декоративні решітки і перегородки, які застосовуються в громадських місцях, інтер'єрах, екстер'єрах (кафе, бар тощо), настінні плетені прикраси ("панно", тарілки-розетки плетені з лози) декоративні вази-кошики на підлогу, рами для

дзеркал овальної конструкції, абажури [93]⁵. Рис. Б.4.19, 4.20, 4.21, 4.22.

Такі твори, як правило, відзначені вишуканим плетенням, іноді поєднанням світлої і тонованої лози.

Кошикарство – галузь художнього плетіння, що з найдавніших часів виробляє найрізноманітніші місткості, передусім кошики – зручні й корисні для транспортування продуктів харчування, інших речей. Їх можна поділити на господарські, в яких переносять овочі або фрукти; кошики для збирання лісових ягід і грибів; кошики для квітів, кошики для пляшок, кошики-валізи, ритуальні кошики для освячення Пасхи на Великдень і фруктів на Спаса.

Окремі етнографічні регіони України вирізняються специфікою плетених кошиків, їх плетуть із зеленого, білого неокореного прута й розщеплених стрічок лози. Якщо кошики виготовлені з круглої лози міцніші, то кошики із стрічок легші та витонченіші. Півкулясті кошики мають в основі два навхрест з'єднаних обручі. Верхня частина вертикального обруча становить ручку кошика, а нижня підтримує дно, натомість горизонтальний обруч фіксує краї кошика. У місці з'єднання обручів долучають із прутів додаткові стояки-ребра для міцності конструкції. Пакулясті кошики виготовляють звичайним плетенням "шарами" рядами, що надає виробам фактурної пластичності, однак вони ніколи не бувають з ажурними просвітами.

Конструкцію круглого циліндричного кошика утворюють два складених навхрест чоблуки дна і заплетені у вигляді зірочки або квадрата. Витягнуті овальні кошики мають іншу будову дна. Центр-перехрестя роз'єднується на дві частини шляхом доставляння прутів-ребер. Важливо, що конструкції та форми круглих й овальних кошиків дають широкі можливості для багатого візерунчастого плетення. Особливою мистецькою виразністю відзначаються кошики, які використовували для урочистих ритуалів освячення Пасхи та фруктів, а також маленькі вази-кошички для сервірування столу, чи кошички-

⁵ [93] Станкевич М.Є. Художнє плетіння. - С. 77.

сувеніри. У їхньому плетенні переважали ажурні стовпці, "кіска", шнурочок тощо. Рис. Б.4.23, 4.24, 4.25.

Побутові предмети для різноманітних потреб становлять рід художніх плетених виробів з лози й кореня сосни. Рис. Б.4.26. Наприклад, обплетене скло – типологічна група, що складається з різноманітних бутлів, пляшок та іншої тари, практично повторюють форму плетених виробів. Решета традиційні предмети для провіювання та просіювання зерна й круп, складаються з дерев'яного обруча і плетеного полотнища відповідної густоти. Рис. Б.4.27. Піврешета і решета, крім плетеної основи мали прикрашені плетенням обручі. Смужки плетення закріплювали на обичайці, утворюючи рельєфні геометричні мотиви орнаменту у вигляді зубців тощо. До типологічної групи знарядь праці віднесемо й відповідно переплетену з неокореної лози тріпачку та дерев'яну палицю батога.

Іграшки – рід плетених виробів для дитячих забав. Технікою лозоплетіння виготовляли маленькі тарахкальця у вигляді булави. Особливу групу складають маленькі плетені кошички для дітей, що формою дуже нагадують аналогічні предмети для дорослих, ялинкові прикраси [93]⁶. Зведена типологія лозоплетіння подана на таблиці 4.2.

Таблиця 4.2.

Типологія творів лозоплетіння

<i>Технологічний підвид</i>	<i>Роди</i>	<i>Типологічна група</i>	<i>Типологічна підгрупа</i>	<i>Типи</i>
1		3	4	5
ЛОЗОПЛЕ ТІННЯ	Будіве льне	Огорожа		Пліт
				Перелаз
				Фіртка

⁶ [93] Станкевич М.Є. Художнє плетіння. - С. 77.

		Господарські будівлі		Брама	
				Кошниця	
				Кошара	
				Повітка	
	Меблі	Облаштування церкви			Сповідальниця
					Столи
		На двох стояках овальний			
		На чотирьох ніжках прямокутний			
		На чотирьох ніжках квадратний			
		На чотирьох ніжках круглий			
		Журнальні	На одному стояку круглий		
			На двох стояках овальний		
			На чотирьох ніжках квадратний		
			На чотирьох ніжках прямокутний		
		Дитячі	На чотирьох ніжках квадратний		
На чотирьох ніжках прямокутний					

				На чотирьох ніжках овальний
		Предмети для сидіння	Стільці	Із прямим сидінням і спинкою
				Із напівсферичним сидінням
			Крісла	Півкругле
				Квадратне
				Відпочинкове
		Гойдалка		
		Предмети для лежання	Крісло- диван	Кріселко
				Кушетка
			Колиска	Диван
		Підвісна		
		На кругляках		
		Полички		Ліжечко
				Етажерка для книжок
				Етажерка для квітів
		Місткості		Скриня для одягу
				Ваза для паперів
	Циліндричний кошик для білизни			
	Кошики	Господарські кошики		Кошик великий з двома ручками
				Кошик овальний для грибів і ягід
Кошик півсферичний для лісових продуктів				

				Кошик бочкоподібний
				Кошичок
		Кошики ритуальні		Кошик овальний з ажурним плетенням
				Кошичок
		Кошики для квітів		Кошик великий
				Кошичок
		Кошики для столу	Кошик для хліба	Кошик круглий
				Кошик овальний
			Кошик для фруктів	Кошик човниковидний
				Кошик-ваза на ніжці
			Кошички для цукерок	Кошичок з ручкою
				Кошичок фігурний
	Кошички сувенірні		Круглі	
			Фігурні	
	Побутові предмети	Знаряддя праці	Предмети для провіюванн я зерна	Решето
				Решето мале (пів решето)
				Батіг плетений
		Обплетений скляний посуд		Тріпачка
				Бутлі
	Декоратив на	Фрагменти інтер'єру		Пляшки
			Декоративна перегородка	
			Решітка плетена	

		Настінні прикраси	Тарілка-розетка
			Панно
			Рамка для дзеркала
		Вази -кошики на підлогу	Ваза кошик велика
	Ваза кошик мала		
	Іграшки		Тарахкальце
		Фігурки плетені	

3.3. Предмети з рогами

Типологія плетених виробів із рогами не відзначається багатством типологічних груп і типів. Рід декоративної пластики складається з плетених рогазаних стрічок, рогажок, які виготовляли на рамковому верстаті, що за характером фактури наближало ці вироби до полотняного тканиня. Художня виразність рогажок-килимків зводилася до незначних ажурних смуг "віконці", що виступали по верхньому і нижньому краю та рельєфних плетених пружків. Рогазані килимки і стрічки іноді слугували матеріалом для облаштування меблів (МВХП інв. 40945-40948), декорування інтер'єру.

Про виготовлення і застосування рогазаних стрічок дуже переконливо пише Р. Захарчук-Чугай: "З трьох рівних пасочків рогами виплітали стрічку – "кіску", а з чотирьох – в "зубчики". Поширеною була техніка плетіння "ланцюжком" яка виконувалася дерев'яним гачком. Переплітали пасочки-поплітки щільно, так що вони створювали густо заповнену стрічку, яка йшла на декорування найрізноманітніших виробів. Такими стрічками обмотували окремі частини меблів – запліччя в диванах, кріслах, столах етажерках [33]⁷.

⁷ [33] Чугай Р. Народне декоративне мистецтво Яворівщини.- С. 136.

З рогози найбільше виготовляли легкі й зручні кошики. Розрізняють типологічну групу жіночих кошиків для ярмаркування і чоловічі кошики для подорожі. Зокрема, плоскі прямокутні кошики з двома ручками були в сільському та міському побуті, одноманітності форми вдавалося уникати за рахунок різних співвідношень розмірів сторін, неоднакових радіусів заокруглення дна та стінок, величини і способу вигину ручок, форми петельок і застібок тощо. Зустрічаються кошики із прямокутним вставним дном, що загалом нагадує валізку. Декоративна виразність кошиків посилювалася вмілим застосуванням ажурних хрестовидних мотивів, плетеної "кіски" зшиванням країв. Рис. Б.4.28, 4.29, 4.30. Рогозяне взуття виготовляють двох типів – чобітки і ходачки (капці), їх плетуть техніками: "в кружки", "в кіску", "в прутик", що утворює відповідні декоративні смуги. До того ж майстри вплітають і барвисті стрічки рогози, фарбовані на червоне, зелене, голубе.

Рогозяні іграшки складають широку типологічну групу фігурок із значною мірою узагальнення форм. Рис. Б.4.31. У народній іграшковій пластиці уникають, як правило, деталізування, вияву конкретики зображуваного.

Таблиця 4.3.

Типологія творів рогозо плетіння і соломоплетіння

<i>Технологічний підвиди</i>	<i>Роди</i>	<i>Типологічна група</i>	<i>Типологічна підгрупа</i>	<i>Типи</i>
1	2	3	4	5
РОГОЗОПЛЕТІННЯ	Декоративна пластика	Рогожки		Стрічки
				Рогожи-килимки
				Серветки-підставки
	Кошики ярмаркові жіночі		Плиткий дворучковий	

		Кошики дорожні чоловічі		Кошик-торбинка		
				Кошик-валізочка		
				Мисливська торбинка		
	Взуття				Чобітки	
					Ходачки	
	Іграшки	Кошички			Кошичок дворучковий	
					Фігурки	Ляльки
	Коники					
	Стрічки					
	СОЛОМОПЛЕТІННЯ	Метражне плетення			Серветки	
Мати						
Капелюх чоловічий						
Головні убори		Капелюхи			Капелюх жіночий	
					Капелюх дитячий	
					Ходачки	
Взуття					Ходачки	
					Місткості	Хлібниці
Овальна						
Вази настільні		Для фруктів				Овальна
	Квадратна					
	Для цукерок					Кругла
						Овальна
Деко рати вна	Солом'яники			Великі		

				Малі	
	Іграшки			Кошичок настінний	
				Дідух	
		Фігурки			Ляльки
					Коники
					Пташки
					Тарахкальце

Рідко зустрічаються дитячі рогозяні кошочки на відміну від кошочків з лози.

3. 4 Солом'яні вироби та вироби з обгорток кукурудзяних початків

Виготовлення предметів із соломи у ХХ столітті настільки занепало, що про їхню типологію вірогідно можна судити лише на підставі реконструкції.

Найпростіші солом'яні вироби метражного плетення – це мати, тобто солом'яні килимки, що за функціональними особливостями уподібнювалися до рогозяних. Однак немає достатніх відомостей, як їх виконували, не збереглися вони в музейних колекціях. Припускаємо на основі етнографічних джерел, що мати плели з валків соломи, тому невігадлива художня виразність досягалася за рахунок природного кольору матеріалу та ритмічного поперемінного перев'язування шнурками, можливо й барвистими.

Солом'яні стрічки служили для формування інших виробів (брилів, капелюхів, поясів, настільних серветок тощо). Як уже зазначалося, їх плели у вигляді "зубців", "кіски" та ін. Саме ці візерункові фактури й надають виробам мистецької виразності.

Рід одягового плетення відповідно складається із типологічних груп виробів: головні убори, пояси, взуття. Головні убори в XV - XVII столітті виготовляли у формі бриля, згодом капелюха (наслідування привізних цехових

і фабричних моделей). У бриля були кругліші обриси і значно більші крива. З XIX століття виготовляють капелюхи не тільки чоловічі але й жіночі (панські) та дитячі. Взуття із соломи виготовляли одного типу – ходаки.

Рід солом'яних місткостей складається із типологічних груп великих посудин і малих. Великі – це солом'яники, які в свою чергу також бувають дуже великої місткості і меншої. Солом'яники мають пластичні округлі обриси, що нагадують керамічні горщики. Солом'яники успадковують накривками також плетеними із соломи. Рис. Б.4.32. Малі посудиноподібні вироби: сівачки, пекарські форми не відзначаються вишуканістю обрисів. Так само як і великі солом'яники, їх виготовляють "валками" перев'язуючи стрічками лика або лози. Значно декоративніше виглядають вази для сервірування столу, для фруктів і цукерок. Вони бувають круглої, овальної та квадратної форми. Рис. Б.4.33, 4.34. Типологічна група циліндричних і плетених призматичних коробок для зберігання дрібних речей відзначаються особливою декоративністю плетеної фактури і накладних деталей.

Плетені дідухи, настінні кошики і солом'яні хрестики складають рід декоративної пластики. Рис. Б.4.36. Іграшки із соломи виготовляють кількох типів: таракальця, ляльки, коники, пташки тощо. Рис. Б.4.37, 4.38, 4.39.

Типологічна група виробів з обгорток кукурудзяних початків складає жіночі сумки, капці, шляпи, килимки та ін. вироби. Виділяють плетіння крученими нитками, які одержують при повному скручуванні стрічок з обгорток качанів кукурудзи, і смужками – при частковому їх скручуванні. Плетіння виконують однією, двома, трьома, чотирма і п'ятьма крученими нитками в одному напрямку.

Висновок розділу. Типологія плетених виробів з лози найбільша, охоплює кілька галузей: будівництво, меблярство, кошикарство тощо. З кореня сосни переважно виготовляють місткості для сипких продуктів. Рогозяні вироби – це кошички торбинки, капці та іграшки. Солом'яні вироби налічують такі типологічні групи: великі і малі посудини, доповнення до одягу та

іграшки, капці. Рис. Б.4.40, 4.41. Вироби з обгорток кукурудзяних початків – це жіночі сумки, капці, килимки. Загальна типологія викладена на таблицях 4.2, 4.3.

РОЗДІЛ 4. РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ТВОРІВ ПЛЕТІННЯ

Як і в кожному виді мистецтва (кераміці, художньому дереві, ткацтві тощо), у плетінні також існують свої місцеві особливості, стилістичні відмінності. Саме це розглядається нами в цьому розділі. Зокрема, зосереджується увага на регіональних і локальних характерних типах, своєрідній техніці, функціонуванні творів художнього плетіння. Для написання цього розділу значною мірою послужили польові матеріали, зібрані автором, публікації інших дослідників (часто розпорошені у періодиці), а також розробки проблем етнокультурного районування [96, 97 98]¹⁷⁷, зокрема, найновіша карта-схема «Етнографічні регіони України» М.Станкевича [95]¹⁷⁸.

Механізмом зображення та трансформації регіональних особливостей виступає художня традиція, яка з покоління в покоління передавала художньо-технічні прийоми, навички, ремісничу технологічну майстерність. Традиції по-різному в окремих регіонах залежно від специфіки заготівлі й обробки матеріалу, наявності чи відсутності сировини, навчальних закладів, окремих талановитих майстрів і організацій промислу. Ось чому всі різновиди досліджуваного нами художнього ремесла – плетіння з лози, соломи, з обгорток кукурудзяних початків, кореня сосни тощо – мають свої регіональні, а подекуди й локальні мистецькі особливості й етапи історії.

¹⁷⁷ [96] Кубійович В. Українські землі як ціле. Розподіл України на поодинокі краї // Енциклопедія українознавства. Загальна частина. Репринтне відтворення видання 1947 року. - К., 1994. - С. 17-29, 19-124.

[97] Самойлович В.П. Українське народне житло. - К.: Наук. думка, 1972. - С. 19-31.

[98] Селівачов М. До проблеми районування українського народного мистецтва (XVIII-XX ст.) // *Mapra Mundi*. Збірник наукових праць на пошану Ярослава Дашкевича з нагоди його 70-річчя. - Львів-Київ-Нью-Йорк: Вид-во М.П. Коць, 1996. - С. 576-586.

¹⁷⁸ [95] Станкевич М. Українське художнє дерево XVI-XXст. - Львів, 2002. – С. 458-459.

Теоретичним засновником у виявленні регіональних відмінностей виступає техніка й візерунковість самої конструкції художнього плетіння. Інакше кажучи, переплетення у різних комбінаціях пагонів лози, рогози, кореня, соломи, жмутів трави, смужок лика, лубу, драмки створюють конструктивну основу, об'єм і одночасно утворюють пластичний ритмічний візерунок. Складну просторово-ажурну структуру мають і стінки. Важливу естетичну роль відіграє фактура виробів із різноманітних природних матеріалів: «лискучої лози, з матової зморшкуватої рогози, світлоносною соломою, шерехатих драмки та лубу» [61]¹⁷⁹. Враховуються й інші параметри художньої виразності, що впливають на стилістичні відміни творів, наприклад: силует і пропорції частин і цілого, ритміка і характер переплетень (відносна щільність або розрідженість), ширина стрічок, джутів, товщина каркасу, тощо. Усе це варіюється залежно від місцевої спадщини художнього плетіння, традицій та інновацій.

Втім, як відомо, через відносно пізнє поширення в Україні масового лозоплетільного промислу на тлі різкого підвищення купівельного попиту на ці вироби в країнах Західної Європи кінця XIX – початку XX століття [88]¹⁸⁰, стилістика українського лозоплетіння помітно забарвлена впливом західних зразків, які слугували взірцями для багатьох навчальних закладів названого періоду. Відтак регіональні особливості нашого нового й новітнього плетіння з рослинних матеріалів меншою мірою зумовлені місцевими традиціями, порівняно з такими давно й широко вкоріненими видами народного мистецтва, як вишивка, ткацтво, гончарство, різьблення.

Друга обставина, що утруднює виявлення регіональної картини розвитку

¹⁷⁹ [61] Лозоплетіння Галини Кучер / Автор-упорядник М.Селівачов. - К.: Редакція вісника "АНТ", 2001. – С. 8.

¹⁸⁰ [88] Селівачов М. Проблеми сучасного розвитку лозоплетільного промислу: німецько-українські паралелі. - В кн.: Гончарівські читання (п'яті). Феноменологія українського народного мистецтва: форма і зміст. Тези доповідей і повідомлень. - К.: Музей Івана Гончара, 1998. - С. 113-114.

плетіння, – нерівномірне поширення даного виду художнього ремесла, значно більше в умовах довгого планування напівнатурального господарства (Карпати, Полісся) та порівняно менше в промислово розвинених областях південно-східної України, де до того ж і вивчення традиційної народної творчості помітно відставало від західних і центральних областей.

Третьою складністю є неспівпадання історико-культурного районування та сучасного адміністративного поділу. Внаслідок цього території ряду областей належать до різних історико-культурних регіонів. Наприклад, північні райони Тернопільської та Хмельницької областей належать історичній Волині, в той час як центральні та південні – Поділля. До останнього регіона, крім того, входить основна частина Вінницької області, західні райони Кіровоградської, північ Одеської. До історичної Слобожанщини, крім Харківщини, належить південний схід Сумщини, північ Донецької та Луганської областей.

У цій роботі сам матеріал зумовив умовний поділ етнічної території України на 4 великі частини: Північний Схід (історичні Київщина, Чернігівщина, Полтавщина, Слобожанщина); Північний Захід (історичні Волинь, Розточчя, Холмщина, Підляшшя); Південь (Бессарабія, Поділля, Херсонщина, Запоріжжя, Таврія, Приазов'я) і Захід (Буковина, Закарпаття, Галицьке Прикарпаття).

4.1. Придніпров'я та Слобожанщина

У цьому підрозділі ми розглянемо території таких сучасних областей України: Київської, Черкаської, Кіровоградської (без західних і південних районів, які належать історично до Поділля та Херсонщини), Полтавської, Харківської та Сумської.

Розвиток лозоплетіння завжди зумовлений наявністю сприятливих умов для занять підсобними промислами – надлишком робочого часу у частини населення, особливо сільського, професіональними здібностями до занять

промислами, а також достатньою кількістю сировини – дикоростучих лозняків, болотних рослин, соснового кореня тощо. Найбільшою продуктивністю лозоплетільного промислу в усій Російській імперії визначалася на початку ХХ століття чернігівська губернія [78]¹⁸¹. Втім, тоді її межі були значно ширшими, ніж у сучасній Чернігівщині, простягалися від лівобережних районів теперішнього Києва (Троєщина, Вигурівщина, Воскресенська та Микільська Слобідка, Дарниця, Позняки, Осокорки) до широти Брянська в Російській федерації з містами Стародуб, Мглин, Почеп, Сураж.

З другої половини ХХ століття земства відкривають майстерні з лозоплетіння. В 22 селах Остерського повіту плетінням займалося 4519 кустарів. В окремих селах протягом кількох років працювали навчальні майстерні. Здобувши основи ремесла, місцеві майстри згодом самі навчали односельців. Так формувались типові для України локальна своєрідність і асортиментна специфікація плетільних промислів, розташованих переважно в сільських місцевостях ближче до місць заготівлі лози [29]¹⁸².

У 1850-х роках на Остерщині (міжріччя Дніпра та Десни) плели ярмаркові фруктові кошики, потім – дорожні корзини «кубишки», «сундуки». Вони були «прості» - в один прут, а потім – «подвійні» або «шашечні». Завдяки наближеності до Києва, де закуповували лозу й продавали товар, провідним осередком промислу стає Воскресенська Слобідка, звідки плетіння у 1880 році поширилося на Занесення, в Жулинську волость. Там спочатку робили тільки кошики й скрині для одягу, а після заснування в селі Осещина земської майстерні (1901 - 1905) – меблі. Кількість кустарів у цьому селі за 10 років збільшилось від 250 до 366 осіб. Аналогічно проходив цей процес і в менших осередках Остерщини – Бортничаях, Княжичаях, Вишеньках.

Глибоку історію має лозоплетіння на Полтавщині. В Роменському музеї

¹⁸¹ [78] Краткий обзор кустарных промыслов Черниговской губернии с приложением очерков по производству изделий из прута и кожевенному производству. - Чернигов, 1914. - С. 35-38.

¹⁸² [29] Чернышов Г.А. Организация и технологические процессы производства мебели из лозы и рогозы. - К., 1946. - 92 с.

зберігається лозяне відро XVIII ст. [99]¹⁸³. Асортимент з лози вдосконалювався полтавськими майстернями, заснованими в 1894 року на тлі розгорнутого тоді заліснення шелюгом багатьох тисяч гектарів летючих пісків. Одночасно освоювали для промислу болотяний рогіз [100]¹⁸⁴. Переплітаючи по вертикалі розщепленою лозою спіральні джгути соломи, виробляли коробки, хлібниці, величезні «шияни», що вміщали по кільканадцять пудів збіжжя, й інші місткості, схожі за формою на керамічні. Тай техніка ця дещо нагадувала ліплення глиняного посуду без гончарного кола. В них тримали сипучі матеріали, в жнива використовували яка термоси на воду. В Оржицькому музеї зберігаються подібні вироби незрячого майстра Герасима Хало. За них на ярмарку 1913 року він отримав значну на той час премію – 50 карбованців [101]¹⁸⁵.

На Слобожанщині середини XIX ст. існували довершені прийоми плетіння при виготовленні будівельних конструкцій, транспортних засобів, рибальського знаряддя, побутових речей, деталей одягу, іграшок тощо [5]¹⁸⁶. До найдавніших осередків Слобожанщини належить Боромлянська лозомеблева фабрика Тростянецького району Сумської області. Підприємство засноване у 1909 році як профучилище.

19 лютого 1906 року в київському міському художньо-промисловому і науковому музеї ім. Імператора Миколая II відкрилась Перша південно-руська виставка прикладного мистецтва та кустарного домашнього промислу. Мета її – поширити між громадянством знайомість з народними виробами. Ця перша в Києві українська виставка такого роду мала велике значення і з художнього боку, і з наукового, зацікавила не тільки етнографів, але й широку публіку. На

¹⁸³ [99] Кулиняк Д. Мандрівки рідною Роменщиною // НТЕ. - 1970. - № 6. - С. 106

¹⁸⁴ [100] Каталог изделий вырабатываемый кустарями Полтавской губернии. СПб., 1912. - С. 42-43.

¹⁸⁵ [101] Бабенко В. Солом'яний термос // Комсомолец Полтавщины. - 1976. – 19 серпня.

¹⁸⁶ [5] Лаврентьев Г. Хозяйственные заметки при приезде в г.Чугуев // ЖМГИ, 1851. - ч.38. - Т.4. - С. 51-60.

ній була репрезентована більшість із побутових художніх народних промислів і ремесел, у тому числі плетіння з лози, лика, рогози, соломи з різних регіонів України. Високо оцінила виставку Олена Пчілка, висловлюючи впевненість у її неабиякій ролі для розвитку українського народного мистецтва [102]¹⁸⁷.

Особливо багато для підтримки і розвитку народних художніх промислів зробило Київське кустарне товариство, створене 1906 року групою ентузіастів, серед яких особливо активним були Олена Пчілка, Богдан і Варвара Ханенки, Юлія Гудим-Левкович, її дочка Наталія Давидова (перший голова Товариства), княгиня Наталія Яшвіль (віце-голова), директор київського Міського художньо-промислового і наукового музею М.Ф.Біляшівський [103, 104]¹⁸⁸. Пізніше він домігся створення на базі виставки 1906 р. спеціального етнографічного відділу музею [105]¹⁸⁹.

За матеріалами перепису кустарних промислів, проведеного 1925 – 1927 р.р., плетіння виробів із лози було зайнято в УРСР (переважно у селах) 6100 осіб, а на Полтавщині (Лубенський, Зінківський, Полтавський і Чорнухинський р-ни) – біля 3,7 тис. у трьох районах нинішньої Київщини (Броварському, Бориспільському, Києво-Святошинському) – 1,5 тис. осіб [106]¹⁹⁰.

На початку 1920-х років активно розвивається меблярство. Чернігівщина разом з Харківщиною «за гарну техніку виробництва з лози» нагороджені на Всесоюзній сільськогосподарській виставці у Москві 1923 р. «дипломами вдячності» [107]¹⁹¹. Але найбільше відзначилась Хотянівська та навколишні села (тепер належать до Вишгородського р-ну Київської обл.). виготовлені тут

¹⁸⁷ [102] Виставка виробів домашнього промислу у Києві. Рідний край. 10 березня 1926р. - № 10. - С. 13-14

¹⁸⁸ [103] Біляшівський Б.М, Лящук Ю.П. Київське кустарне товариство // Народна творчість та етнографія, 1987. - № 4. - С. 39-44.

[104] Шудря Є. Подвижници народного мистецтва. - К.: Редакція вісника "Ант", 2003. - 64 с.

¹⁸⁹ [105] Скрипник Г.Л. Етнографічні музеї України. - К.:Наукова думка, 1989. -С. 38-39

¹⁹⁰ [106] Дяків Р. Эффективность лозовых промыслов на Украине // Экономика советской Украины. - 1970. - № 8. - С. 82-84

¹⁹¹ [107]Кустарна промисловість та кустарно-промислова кооперація на першій Всесоюзній сільськогосподарській та кустарно-промисловій виставці // Українська кустарна спілка. (Харків), 1924. - № 1-2. - С. 54-55

меблі, корзини й інші вироби з лози зайняли за художньою якістю перше місце серед інших осередків лозоплетіння в Україні [81]¹⁹². Дослідники радянського часу недоліком виробів Хотянівки й інших осередків вважали вплив модернізму, прищепленого народним майстрам у земських майстернях, де меблі з лози виготовляли у розрахунку на міського споживача – дачника [79]¹⁹³. Подібний асортимент і стилістика були характерні й для інших осередків, наприклад, у кагарлицькому районі Київщини [108]¹⁹⁴.

У 1947 році група, яку очолював мистецтвознавець Скуленко, зібрала багато матеріалу з художніх промислів у Березнянському, Менському, Сосницькому і Коропському районах Чернігівської області. Саме у Сосницькому та Менському районах існувала багато розвинена мережа виробництва меблів з лози та рогози [109]¹⁹⁵. Про роботу лозоплетільної майстерні в с. Куковичі Сосницького району, яка виготовляла лозові меблі, інформується в звіті експедиції Академії Архітектури 1948 року [110]¹⁹⁶. Переглянуті зразки лозоплетіння свідчать про вміле використання майстрами всіх властивостей матеріалу і художню сторону виробів.

У наші дні чільним осередком галузі є одна з найдавніших на території колишнього СРСР Чернігівська фабрика лозових виробів. Як промислове підприємство, вона заснована 1925 року. Її першим керівником був Й Гольбенберг. Через 10 років виробництво лозових виробів досягло промислових обсягів. 1960 року артіль «Лозо-рогізний комбінат», реорганізовано на Фабрику лозових виробів – базу підготовки майстрів

¹⁹² [81] Кустарно-промислова кооперація й кустарна промисловість Чернігівщини // Укр. кооперація. - Харків, 1923. - № 3. - С. 126.

¹⁹³ [79] Бутник-Сіверський Б.С. Українське радянське народне мистецтво. К.: Наукова думка, 1966. - С. 106.

¹⁹⁴ [108] Протокол інструкторської наради при Всеукраїнській спілці кустарно-промислової кооперації // Українська кустарна спілка. (Харків), 1923. - № 4-5. - С. 14-25.

¹⁹⁵ [109] Експедиції в райони та міста республіки // Вісник Академії Архітектури УРСР. – 1947. - №1. – С.43.

¹⁹⁶ [110] Нельговський Ю.П. Експедиція на Чернігівщину // Вісник Академії Архітектури УРСР. – 1948. - №3. – С.34.

лозоплетіння. В 1969 р. її перейменовано на Чернігівську головну дослідно-експериментальну фабрику лозових виробів.

Основу асортименту складають гарнітури плетених меблів: «Чернігівчанка», «Ювілейний», «Тетяна» - столи, крісла, диванчики, дитячі крісла (рис. Б.5.1, 5.2, 5.3), а також корзини, декоративні вази, плакетки, хлібниці, підставки, корзини для квітів тощо [111]¹⁹⁷. Крім класичних віденських стільців і крісел-качалок виготовляють крісла й інші предмети меблів для інтер'єру барів, кафе та офісних приміщень. Із зростанням попиту на меблі з лози їх виготовлення ставиться на промислову основу. Вживаються заходи до механізації трудомістких операцій. Тому останнім часом переважає випуск набірних і «палицевих» меблів. Сидіння, спинки, ніжки й інші несучі конструкції таких меблевих виробів роблять у вигляді дуг, які виготовляють із лозових палиць без кори, обплетених лозяними та різнокольоровими поліхлорвініловими стрічками. Рис. Б.5.4, 5.5. визнаними майстрами фабрики є В.О. Кирик, Е.І. Петренко, М.М. Струк, М.І.Хоменко. Це єдине підприємство України, занесене в європейський каталог виробників плетених меблів. Чернігівська фабрика лозових меблів має свої представництва в більш ніж десяти містах України та в Москві, у Києві фабрика відкрила свій магазин.

На базі вже згадуваної найдавнішої в Слобожанщині фабрики у Боромлі 1932 р. утворена промартіль «Трудовий шлях». У Боромлі, як і раніше, тут виплітають журнальні й дитячі столики, крісла-гойдалки, дитячі ліжка, корзини господарські, для квітів та ін. велика увага приділяється декоративній пластиці. Наприклад, настінні плетені прикраси («панно», тарілки плетені з лози). Кращими майстрами визнано І.Т. Рябко, А.Й. Штакіна.

Головною сферою сучасного народного плетіння є виготовлення кошиків. При значній місткості вони легкі й міцні, гарні й дешеві, незамінні при транспортуванні плодів і ягід. Їм властиве ощадливе використання

¹⁹⁷ [111] Проспект Чернігівської фабрики дозових виробів. – б/м, б/р (2000?)

матеріалу, довершеність технічного виконання, естетична виразність форми, декору, фактури. Завдяки різному співвідношенню розмірів сторін, неоднаковому радіусу заокруглення дна і боків, варіативності величини та способу вигину ручок, наявності своєрідних застібок тощо кошики в кожному регіоні мають локальні особливості.

Одним із більших осередків залишається село Осокорки (Дарницький район м. Києва), де лозоплетільний промисел розвинений з кінця XIX ст. Найбільше плетуть корзини з нескореної лози та білого, тонованого й фарбованого прута, переплетеного різноманітними способами. «Корзини» в Осокорках виготовляють з однією поперечною ручкою, а «кошики» - чотиригранні, з двома бічними ручками. Довга корзина називається «кошіль». Лозу заготовляють улітку здебільшого коло Канівського й Київського водосховищ.

Також виготовляють корзини «на підставках», щоб дно не торкалось землі, що надавало йому особливої легкості і зручності при використанні. Для міцності знизу прямокутне дно оперізують сталевим дротом, до якого кріплять з боків дві ручки. Один «вій» відділяється від другого рельєфною ручкою, інколи кольоровою (найчастіше червоно-зеленою, жовто-зеленою). З 1980 р. майстри з Осокорків Є. Кавуненко, М. Литвиненко, М. Москаленко беруть участь у виставках-ярмарках МНАПУ [42]¹⁹⁸.

Асортимент лозоплетіння Вигурівщини з Троєщини значно ширший. Тут роблять корзини, які несуть різні функції: «городні», «садові» (з ширшим «калачиком» по верху і «калачиковою підставкою»), «пасхальні» (середнього розміру, обов'язково з кольоровим декором, переважно рожевим), корзини для білизни, яйцевидні «сундуки», та циліндричні кошики для білизни, намордники для телят, садки і кошелі для риболовлі, лозяні відра, овочниці, дитячі колиски, зокрема підвісні колиски та на ніжках кругляках. Боковини

¹⁹⁸ [42] Селівачов М.Р. Українське народне лозоплетіння // НТЕ. - 1987. - № 3. - С. 41-56.

колисок переважно плетені рядами ажурних смуг.

В одному з найбільших осередків – селі Мала Перещепина Новосанжарського району Полтавської області виготовляють дворучні кошики, в яких м'яко заокруглені кути, оперезане підставкою дно, верхній вінчик трохи ввігнутий з боку, під ручками [112]¹⁹⁹. Цим досягається не тільки особлива художня виразність, але й створюється зручність у використанні. У найбільш досконалих, з художнього погляду, застосовується художнє переплетення лози з рогозою, чим досягається багатий ритмічно-фактурний і тональний ефект, посилю вальний введенням жовто-червоного-зеленого пояска посередині. Ці вироби зовсім позбавлені дротяних елементів конструкції. В кошиках Кременчуцького району стінки від середини звужені, дно на підставках, кути заокруглені, а нижня частина оздоблена переплетіння світлої та темної лози.

Як бачимо, при спільності технічних прийомів і стилістичних засад, у сучасному українському кошикарстві склалися місцеві особливості. Наприклад, у Глухівському районі (північ теперішньої Сумської області) високі стінки кошиків, плетених з розщепленої навпіл лози, строго прямокутні, прямокутні, дно і отвір однакового розміру. Сумські «кошики» (з приміського села Баранівки) – також з колотої лози, проте відрізняються від глухівських: їхні кути заокруглені, стінки трохи похилі, а верхній вінчик («дужку») прикрашено ажурним плетивом. Подібні форми кошиків збереглися і в інших районах північного Лівобережжя. Натомість у них своєрідний барвний декор: неширока смуга посередині, утворена з переплетених червоних і зелених прутиків [42]²⁰⁰.

Крім того в Конотопському районі побутують й інші різновиди. Одні – суто господарського призначення, з круглої грубої лози, присадкуватої форми

¹⁹⁹ [112] Василенко В.И. Кустарные промыслы сельских сословий Полтавской губернии. – Полтава, 1885.

²⁰⁰ [42] Селівачов М.Р. Українське народне лозоплетіння // НТЕ. - 1987. - № 3. - С. 41-56.

з отвором значно меншим від «пука» (опуклої середньої частини). Для другого різновиду характерне плетіння з тоненької круглої лози, де чергується світле і темніше пруття. Такий спосіб плетіння надає виробам особливої привабливості. Ще один різновид відрізняється поєднанням круглої і розщепленої лози, сильним звуженням об'єму від середини до низу, що споріднює ці конотопські кошики з кременчуцькими.

Прямокутне дно характерне кошикам Харківщини. Вони бувають різних розмірів, причому для менших лозини розщеплюють навпіл. Білий колір пруття відтінюється скупим введенням рожевої та зеленої барв. Найбільші зразки мають ширше дно («широкодонки»). Майстри Є.Тиленко з Харківщини плете різноманітні декоративно-ужиткові речі з білої та фарбованої лози. Це, зокрема, місткості, схожі на гончарні горщики, таці з двома ручками, підвазонники, пиловибивалки тощо. Майже всі ці вироби із світлої лози мають два-три «яруси» щільного й ажурного переплетення неоднакової висоти, розділені червоно-коричневими смугами, а круглі форми розчленовані кількома концертними кільцями. Хвилясті вигини стінок, виразний силует, контрастні щодо об'єму дужки ручок і напружене зіставлення прямих і вигнутих лозин надають творам Є. Тиленкова асоціацій із формами бароко та модерну. Рис. Б.5.6., 5.7,5.8,5.9.

Крім лози, вживається в промислах і рогоза – другий за значенням сировинний матеріал у плетінні. Як уже зазначалося, вироби з рогози плетуть на верстаті (кроснах) технікою простого плетіння. Їх часто прикрашають стрічками, виплетеними технікою плетіння «в косичку», «в зубчик», або «ланцюжком». Декоративна виразність цих кошиків посилюється вмiлим застосуванням ажурних хрестовидних мотивів, зшиванням країв.

Давній центр народного промислу – село Городище Чорнухинського району Полтавської області. Підпорядкована Лохвицькому промкомбінату дільниця по виготовленню виробів із рогози була організована у 1959 р. Тут виготовляють жіночі сумки, доріжки, гольники, підставки під чайні і кавові

сервізи, кошики для грибів. Особливістю є плетіння рогозяного взуття, де в декоративні смуги майстри вплітають барвисті (червоні, зелені) стрічки рогози. Провідними майстрами тут є М.П. Савицький, В.В. Пилипань, Н.К.Харченко.

Цей промисел розвивається як у домашніх умовах (с. Слобідка під Лубнами) так і на підприємствах у Кременчуці [113]²⁰¹, Городищі Чорнухинського району, Хирявих Іскрівцях Лохвицького. Причому сировина для двох останніх осередків заготовлюється інших районах – Козельщанському й Кременчуцькому, де спускають ставки, бо для капців – головної тутешньої продукції, що експортувалася до Франції, ФРН, Англії – потрібна подвійна частина рогозяного стебла. Щороку випускається близько 30 тисяч пар, ще тисячу пар дитячих капців і стільки ж ажурно-плетених кошичків для дітей [114, 35]²⁰².

Протягом останніх десятиліть у лозоплетінні дедалі більше з'являється Яскравих творчих особистостей, розширюється асортимент, усе більше питому вагу серед плетених виробів посідає декоративна пластика. Наприклад, на Боромлянській лозомеблевій фабриці Тростянецького р-ну Сумської обл., крім меблів, велика увага приділяється випуску настінних плетених панно і тарелей із лози. З середини ХХ ст.. аналогічний асортимент виготовляє також Лебединський райпромкомбінат (м. Лебедин на Сумщині). Відомі майстри з м. Шостки Сумської області О. Тинніков, О. Хом'як та Н. Симоненко. Своєрідністю відрізняється лозоплетіння О. Хом'яка. Його декоративні тарелі, корзини, вази, шкатулки, таці виготовлені з фарбованої лози червоного, зеленого, коричневого кольору. Рис. Б.5.10, 5.11 Н Симоненко плете із соломи головні убори, жіночі сумки, шкатулки, цукерні, хлібниці у вигляді лебедів та жіночі. Рис. Б.5.12.

²⁰¹ [113] Гамза В. Капелюхи з рогози // Зоря Полтавщини. – 1976. – 13 лютого.

²⁰² [114] Бровар Д. Черевички з рогози // Зоря Полтавщини. – 1987. – 19 березня.

[35] Селівачов М. З лози, ліщини, рогози // Наука і суспільство. - 1982. - № 2. - С. 58.

Добре відомі народні майстри Чернігівщини І. Ведель, Д. Карпенко, С. Лобода, Г. Огієнко. Чи не єдиний на всю Україну майстер з Чернігова В. Льончик плете з лози макет людини на весь зріст. Взагалі його твори вражають своєрідністю – це гармата на коліщатах (рис. Б.5.13), своєрідні клітки для котів та собак, вази, фруктовниці.

На Черкащині добре відомий лозомеблевий цех Корсунь-Шевченківської фабрики плетених виробів. З 1968 року тут успішно виготовляють крісла, етажерки, кошики для котів, господарські кошики, вази для фруктів та багато іншого. Особливо художня виразність властива ажурному плетінню спинок крісел. У 1980-х р.р. вироби Черкаських художньо-виробничих майстерень поєднують плетіння з лози та соломи [41]²⁰³. М. Довень із с. Великий Хутір на Черкащині займається виготовленням «дідухів».

Заслужений майстер народної творчості Г. Кучер походить із Хотянівки (історична Чернігівщина), жила й працювала в Каневі, тепер – у Обухові Київської області. На початку 1990-х р.р. вона викладала лозоплетіння в Київському художньо-промисловому технікумі, двічі стажувалася в Німеччині, де оволоділа технікою роботи з популярним нині матеріалом – ратаном, нині навчає учнів у Обухові [61]²⁰⁴.

Її декоративне плетіння з лози – жбани, корзини і корзиночки, тарелі й тарілочки, рамки до картин і дзеркал неодноразово експонувались у павільйоні ВДНГ УРСР. Лоза підбирається за кольором і сортом так, щоб перехід від світлого до темного був непомітним. Цікаве пано, присвячене народній художниці К. Білокур: посередині світле коло, а далі з тонкої, майже прозорої лози майстриня щедро насипала квіток, трави листочків [115]²⁰⁵. Рис. Б.5.14. Кучер виготовляє свої вироби з лози в сполученні зі стеблами соломи та

²⁰³ [41] Дацун П.І. Художнє плетіння // Народні художні промисли УРСР: - Довідник. - К.: Наукова думка, 1986. - С.89-93.

²⁰⁴ [61] Лозоплетіння Галини Кучер / Автор-упорядник М.Селівачов. - К.: Редакція вісника "АНТ", 2001. - 27с.: іл.

²⁰⁵ [115] Василевська А. Плетені з лози // Сільські вісті. – 1986. – 9 жовтня.

гілочками дерев. Крім вищеназваних виробів у її доробку цукерниці, кошики для квітів, набори меблів (з лози в поєднанні з коренем), господарські корзини, корзини-вази, інші ужиткові речі. Рис. Б.5.15. відрізняються своєю єдністю виготовлення її кошики – «пасхальні», «ягідні», кошики для білизни, «сипанки», «вибиранки» [116]²⁰⁶.

Майстриня З. Лугова (займається плетінням з лози, рогози та соломи) очолює гурток художнього плетіння в Центральному Палаці дітей та юнацтва м. Києва. З соломи плете іграшки, а з лози – різноманітні форми для муки, кошики для дров. Рис. Б.5.16, 5.17. Також виготовленням виробів з соломи займається А. Бровченко. Р. Павленко створює особливо цікаві композиції з використання лози, соломи та інших природних матеріалів (пшениці, гілочки дерев, сухих квітів). Рис. Б.5.18. все це майстри з Києва.

Молода майстриня з Києва О. Косарик виготовляє свої речі унікальною своєю єдністю технікою зав'язуванням вузлів. Її речі з рогози в поєднанні з соломною (це іграшки, сюжетні композиції) дуже цікаві. У 2003 році майстриня вперше взяла участь у Всеукраїнській виставці «Плетене диво».

Своєю унікальністю дивує прадавнє плетіння з кореня сосни відомої майстрині з с. Мигалки Бородянського р-ну Р.Корякіної та її учениці Н. Лукашиної з м. Обухів Київської області. Це хлібниці, «таці», жіночі сумки, вази для квітів, кошики для білизни, які відзначаються природністю та красою форм. Рис. Б.5.19, 5.20, 5.21, 5.22. Н. Лукашина єдина в Україні, яка свої вироби з кореня сосни оздоблює ажуром.

У цьому регіоні традиції народного соломоплетіння продовжуються сьогодні, головним чином у виготовленні брилів та іграшок. Брилі Придніпров'я та Слобожанщини мають округліші обриси наголовка та значно ширші криси, порівняно з аналогами Західної України. Тут застосовують виразне дрібне переплетіння «в зубці», «в луску», косичкою. Відомі майстри

²⁰⁶ [116] Артющенко О. Краса врятує світ // Обухівський край. – 1999. – 16 жовтня.

О. Василенко, І.Малаш, С. Савченко, М.Чирва.

Цікаві речі з фарбованої соломи (жовтий в поєднанні з природним) виготовляє Г. Воловик з Харкова. Рис. Б.5.23. Оригінальним різновидом солом'яних виробів – символів та оберегів українців – займає плеяда майстрів із м. Тальне Черкаської області. Це родина Мисик (рис. Б.5.24) та їх учениці Н. Соврига та М. Столярська. Їх твори це і «дідухи» - невід'ємні атрибути Різдва, і «баби» - завитки з соломи або сіна, і «павуки» - образи Праматері роду, і виплетені з колосся і польових квітів вінки.

Таким чином, на Придніпров'ї та Слобожанщині розвинені всі різновиди плетіння з лози, рогози й соломи, документальні свідчення про їх функціональний та естетичний рівень сягають середини ХІХ століття. Тоді ж поруч із кустарним виготовленням виробів почався процес організації ремісничих навчальних закладів і організованого збуту. Прилеглі до Києва села на Лівобережжі Дніпра стали на початку ХХ століття провідним за продуктивністю осередком лозоплетіння в усій Російській імперії. Проте в подальші десятиліття не вдалося зберегти професійне шкільництво в цій галузі та зібрати в музеях достатньо представницькі колекції виробів, що стало на перешкоді дальшому розвитку цієї галузі вітчизняного художнього ремесла.

4.2. Волинь і Розточчя, Холмщина та Підляшшя

У межах цих історико-культурних регіонів розташовані території Волинської, Рівненської, Житомирської (без південно-східних районів, які належать історично до Київщини) областей, північні райони Хмельницької, Тернопільської та Львівської, а також суміжні повіти Республіки Польща. Північ Волині входить до зони Полісся, а південь – до лісостепу.

На Північному Заході України художнє плетіння має багаті й давні традиції [117]²⁰⁷. Як сировину тут використовують лозу, лико молодої липи, березовий берест і луб, хвойну та дубову скіпку, коріння сосни тощо. Коли не

²⁰⁷ [117] Пономарьов А., Артюх Л., Косміна Т. ін. Народні заняття, 1993. – С. 68

вистачало лісу, використовували лозу для зведення стін господарських споруд. Але найбільш поширеним було плетіння різноманітних кошелів і кошиків із необкореної лози (так зване сіре плетіння).

У них збирали гриби та ягоди. В плетених коробах – «кошиках» зберігали та перевозили зерно, муку, овочі. В плетених гніздах – «кучах» домашня птиця висиджувала пташенят. На сінокіс, жнива, вирубку лісу, рибну ловлю, на пасовисько, на ярмарок – всюди обов'язково брали з собою кошики самих різноманітних форм: для їжі, різного начиння, одягу.

У плетених із соломи вуликах утримували бджіл, а мед зберігали в «липовках» із лубу. На Поліссі плетена рогожка була невід'ємною частиною приданого нареченої. Про це навіть співається у пісні «Забула мати рогожку дати, Не так забула, як не зробила: Мати стара, дочка лінива».

Характерним матеріалом для плетіння численних поліських виробів ХІХ – початку ХХ століття було коріння сосни і ялини. Аналоги є у Новгороді ХІІІ –ХV століть [118, 119]²⁰⁸.

У поліських районах України помітне місце серед деревообробних промисел та ремесел посідало плетіння з кори берези або липи. Коробки-сівалки вигинали з дранки, яку відколювали від товстих колод, ретельно обстругували, а потім розпарювали у печі. З вужчих і тонших полос дранки, берести, лубу або лика плели кошелі для збирання грибів і ягід, для перенесення неважкої покладі у руках або через плече [120]²⁰⁹. Немало виробів, особливо напівсферичної корзини-верейки для збирання картоплі та інших овочів плели з лози; коробки-сівалки, кадуби для зберігання зерна, брилі – з соломи, тощо.

Фактурун виразність плетених виробів часто підсилює колір.

²⁰⁸ [118] Колчин Б.А. Новгородские древности: деревянные изделия. - М.: Наука, 1968. - С. 50, таб. 38, 80.

[119] Сагайдак М.А., Селивачев М.Р. Общность и специфика художественной деревообработки русского Севера и Украины (по археологическим источникам // М.В. Ломоносов и Север: Тезисы докл. Всесоюзной конференции. - Архангельск, 1986. - С. 134-136.

²⁰⁹ [120] Лашук Ю. Народне мистецтво українського Полісся. Львів, "Каменяр", 1922, - С. 40-41.

Використовується лоза, неоднакова за об'ємом і забарвленням, переплетена різними техніками. Ці вироби показують вміння майстра передати якомога цікавіше і повніше гнучкість лози, привабливість її природних відтінків, гармонійність світло-тіньового звучання.

У виробах, виплетених із лози цілої, поділеної на частини, з корою і без неї, з стрічок лубу, лика, кори тощо, виразно виступає вміння народних майстрів ефектно показати художні можливості матеріалу і технік плетіння. Їх досвід можна використати у сучасній художній практиці.

При виготовленні плетених сундуків, столів, крісел, кошиків для білизни, дитячих колясок, ліжечок, підставок для квітів замість стійок використовують також планки. Впродовж століть в повсякденному користуванні сформувались найбільш доцільні форми плетених виробів: пів кулясті кошики.

У другій половині XIX століття лозоплетіння широко розвинулося на Західному Поліссі. Крім традиційних речей, почали виготовляти дорожні корзини та козуби (своєрідні валізи), легкі дачні меблі, дитячі коляски, іграшки, тощо. Кора при цьому звичайно знімалась (біле плетіння). Залежно від конкретних виробів лозини використовували круглі або стругані чи розщеплені вздовж, у природному або пофарбованому вигляді. Почуття міри у доборі кольорової гами (переважали білий, рожевий, зелений кольори, іноді жовтий та фіолетовий) свідчило про певну витонченість смаку ремісників. Кошикарство поліських майстрів відзначалося чистотою та тонкістю роботи.

Особливість Західного Полісся – співіснування близьких один до одного різновидів кошиків. Наприклад в околицях Луцька вони з овальним дном, чотирикутним заокругленим вінчиком, але мають багато істотних варіантів у пропорціях об'ємів і декоративному членуванні поверхні. Отже, перед дослідним постає питання, як відрізнити багатоманітність, що базується на варіюванні певного основного типу, від плинності стилістичних відмін, що може бути лише ознакою процесу вироблення спільного типу.

Ще наочніше ця проблема виникає на Рівненщині. В усіх різновидах Острозького району верхній вінчик наближається до овалу. Натомість овальне дно переважає тільки в давніших зразках. Серед нових трапляється вже і з прямокутним дном, двома ручками і червоно-фіолетовими прикрасами по верху. Порівнюючи давніші (кінець XIX століття) й нові зразки, маємо на увазі цікаві особливості. В Острозі не зустрічаємо старих і нових кошиків, що належали б до того самого типу [42]²¹⁰.

Виробами з лози на Рівненщині з 1982 року займаються жителі смт.Смига Дубнівського району на місцевому деревообробному комбінаті. Асортимент аналогічної стилістики випускають на Березівському лісгоспзагу Рівненської області, який вирізняється високим естетичним рівнем.

У Луцьку лозоплетінням займаються Р. Воронська, вона учасниця багатьох виставок. Виплітає з лози різні декоративно-ужиткові речі: хлібниці та плетені цукерниці, фруктовниці у вигляді качок та лебедів. Рис. Б.5.25. крім того особливо відрізняються її тарелі. Рис. Б.5.26, 5.27, 5.28.

Дуже відома сучасна майстриня М.Кравчук з с. Уличів Гурійського району на Волині. Вона є членом Національної спілки народних майстрів України. Разом зі своїм сином Іваном (який живе у Львові) займаються плетінням з соломи. М.Кравчук неодноразово була учасницею всеукраїнських і міжнародних виставок. Її роботи заслуговують особливої уваги та окремого дослідження. Виплітає з соломи різноманітних ляльок. Рис. Б.5.29. Відрізняються особливою художньою виразністю її композиції –букети квітів, гілочок. Ці роботи не тільки дуже майстерні, вони ще й дуже творчі, художні, вражають своєю неповторністю, виразним контрастом лінійних та об'ємних форм, які тяжіють до натуральної достовірності. Рис. Б.5.30, 5.31, 5.32, 5.33.

На Поліссі здавна лозою обплітали «драбини» до возів і саней, виготовляли полу коші та кошелі, хлібниці, гнуті меблі для веранд, стільці,

²¹⁰ [42] Селівачов М.Р. Українське народне лозоплетіння // НТЕ. - 1987. - № 3. - С. 41-56.

качалки, підставки для вазонів. Вони і понині конкурують із фабричними речами виготовленими з пластмас і штучних волокон. Такими є плетені хлібниці, кошики, вазочки та інші роботи майстрів Ратнівського промкомбінату на Волині. Тут організовано цех лозоплетіння. Технікою ажурного плетіння успішно виготовляють всі вироби. Майстри вдавалися до поєднання лози з пучками соломи. Саме так виготовляли форми для сходження тіста, «гарчики» під зерно, «бодні» для зберігання продуктів. Ці вироби широко представлені у колекціях музеїв у Сарнах і Рожищах. Серед них – «солом'яник» Рожищівського майстра. Солом'яник – біконічної форми, стінки і покришка орнаментованої текстури, утвореної сплетінням валків соломи з прутиками лози, з якої зняли кору [120]²¹¹. Кращі майстри – О.П. Ващук, О.П.Палій, Г.К.Пампуха, П.А.Чернуха.

Солому використовують для виплітання скриньок, прикрашання предметів інтер'єру, передусім лиштв, як декоративних додатків при викінченні мисників – з їх традиційними наклеєними «розетами», «сонечками», «зубцями». Характерною є скринька для Шевченківського «Кобзаря», що її зберігають у фондах Рівненського краєзнавчого музею. Обидва боки цієї скриньки суцільно вкрито ритмічно розташованими «смужками», «ромбиками», «квадратами», що творять разом виразну декоративну поверхню [120]²¹².

Окремої уваги заслуговує майстер М.Огородник з Рівненської області, який у наш час відродив плетіння солом'яників і брилів. Його солом'яники мають природну форму, вони дуже естетичні. При виготовленні брилів майстер з Житомирщини Я. Бойко оздоблює зубцями лише краї бриля, завдяки чому зменшується його вага.

Здавна поліщуки виплітали з кореня сосни «дзбанки» - хлібниці. У наш час Д. Шишолок з с. Прилісне на Волині робить із білих корінців вази та

²¹¹ [120] Лашук Ю. Народне мистецтво українського Полісся. Львів, "Каменярь", 1922, - С. 40-41.

²¹² [120] Лашук Ю. Народне мистецтво українського Полісся. Львів, "Каменярь", 1922, - С. 40-41.

кошики. М. Баб'як з с. Князівська Рівненської області плете глечики. Майстри з с. Горностаї поле виготовляють із соснового кореня вишукані коробочки та хлібниці.

Оцінили майстри фізичні та декоративні властивості кори дерев. З кори старих лип майстрували колись боки до возів, з берести – різні коробочки, «навіси», табакерки та інші предмети побуту [121]²¹³.

Поліські майстри віддавали належне й ликові, яке слугувало заміником шкіри. З нього виплітали личаки, робили коробки, яким властиві різні пропорції та характер сплітів [120]²¹⁴.

На Житомирщині лозоплетінням, плетінням з рогами і соломи активно займаються на Житомирській фабриці іграшок та сувенірних виробів, яку створено в 1969 році, тут активно займаються плетінням С.М. Петрук. У 1970 році організовано також цех лозоплетіння в с. Жари Барановського району, де основними виробами є етажерки, крісла, столи, плетиво для бутлів.

Чималу кількість виробів, особливо напівсферичні кошики, що використовувались при збиранні картоплі та інших овочів і плодів, виплітали з лози. Виробами з лози з 1982 року активно займаються на дільниці народних художніх промислів у м. Луцьку у Волинських художньо-виробничих майстернях.

Найбільш поширеними в побуті є корзини прямокутної форми. Їх вирізняють неоднакові розміри, лінії заокруглення дна, кутів, величина і міра вигину ручок, форма петельок і гудзиків для застібання випуклої накривки. Форми кошиків визначалась матеріалом і способом виготовлення. Якщо кошики з ситникових гілочок виділяються пружністю, чіткістю окреслених форм, то вироби з увару – легкістю і м'якістю фактури.

У північно-західній Україні найбільше виробів із лози виготовляє завод

²¹³ [121] Українознавство. Посібник. Відповід. Редактор В.П. Сайко. Київ, "Зодіак-Еко", 1994. - С. 117-118.

²¹⁴ [120] Лашук Ю. Народне мистецтво українського Полісся. Львів, "Каменярь", 1922, - С. 40-41.

у Полонному [86]²¹⁵. Це підприємство, що виникло в тогочасній Волинській губернії ще до 1917 року, виробляє в рік 450 тис. одиниць виробів на суму понад 200 тис. грн. Майстри лозоплетіння Полянського заводу «Маяк» не тільки відродили народні традиції, але створили нові форми та конструкції, шукають нові способи обробки лози. Основними видами продукції є меблі з місцевої сировини: крісла, столи, крісла-гойдалки, дивани, дитячі меблі, а також корзинки для білизни, для фруктів і грибів, цукерниці, фруктовниці, вази на квіти, пано настінні.

При виготовленні виробів ажурне плетіння виконується з просвітами, або навіть з відкритими вічками. Використовують для цього лозові стрічки. Існують ажурні декількох видів: ромбічні, несиметричні, симетричні, кільцеві. Завод, в основному, спеціалізується на виготовленні легких, ажурних, довговічних меблів. На меблях не має жодного різкого кута, все має округлі форми. Крісла виготовляють різної форми і різних розмірів з підковоподібною рамою спинки.

Особливо викликає захоплення набір лозових меблів «Ромашка», поверхня яких сплетена із лози прутків, що симетрично розходяться від центру в різні боки, ніби пелюстки ромашки. Такою ж технікою сплетені великі столові столи, табуретки. Великим попитом користуються круглі високі корзини для білизни, виплетені різною технікою плетіння. Досить популярним є кошики для квітів з круглим, овальним, навіть квадратним дном і самої різноманітної форми бортів. І ще більше визнання має набір меблів «Лісова пісня».

Легкі, ажурні, довговічні вироби з лози цього заводу користуються попитом в Україні. У наш час завод виконує 72 назви лозових виробів і 58 – лозових меблів. Головним дизайнером по виготовленню нових виробів є М. Столяр (крісла для відпочинку, крісла-гойдалки, підвазонники). Розробляє

²¹⁵ [86] Изделия из лозы Полонского завода хозтоваров: Буклет. - К., 1983.

нові вироби з лози (кошики для білизни, клітки для котів і собак) і навчає працівників цеху художнього плетіння П.І.Кухар. Рис. Б.5.34, 5.35.

Добре відомі також майстри К.А. Жмак, К.М. Мотвійчук, Л.В. Тригуб (хлібниці, обплітає лозові меблі), М.П. Олійник, М.М. Собко (пано «Ромб з колосом», «Ваза-ладья», різні господарські кошики). Рис. Б.5.36, 5.37, 5.38. Подружжя Віта й Анатолій Секелецькі, які є інвалідами зору з дитинства, з минулого року успішно виготовляють кашпо. Більше 10-ти років виготовленням зручних корзин займається В.А.Сенкевич. з кожним роком на Полянському заводі виростають справжні майстри-лозоплети. Серед них Л.Ю. Галинський, В.І.Щербицький, А.В.Савченко, С.К. Миронович, І.М. Костило, З.П. Мілокостова (гарні фруктовниці, кошики, хлібниці, підставки). Останнім часом виготовляють плетені столи, стільці, дивани, тумбочки та інші нові меблі.

Робота кращих майстрів Полонського заводу Я. Малиновської, Т. Писаренко, М. Никончук мали успіх у Києві, на ВДНГ у Москві, на Лейпцігській ярмарці.

Тривале існування лозоплетільного підприємства Полонному сприяло розвитку домашнього промислу в навколишніх місцевостях. На Полонині помітне місце посідало плетіння з кори дерева (берези або липи), а також з лози, лика, рогози та соломи. Майже в кожному селі були майстри цієї справи. З верболозу плели кошики та корзини для господарських потреб, декоративні прикраси, меблі, хлібники. Особливо широко використовували лозу для огорож, тинів, плетіння напівсферичних кошів для збирання картоплі, кошиків для немовлят, рамок для світлин. Дуже розвиненим було плетіння так званих напівкошиків для возів і саней. На Полонині ремісники обплітали лозою скляні вироби – бутлі, банки, пляшки, які користувались великим попитом на ярмарках.

Багато виробів побутового і виробничого призначення плели з соломи – так звані соломинки –діжкоподібні посудини для зберігання очищеного зерна,

сіянки або сіваньки – специфічні коробки для сівби, які також виготовляли з лика і кори, різноманітні шкатулки, брилі, декоративні настінні прикраси, іграшки. Ще з соломи плели матки, дідки. На Пологщині також було поширене плетіння з лика взуття – личаки, постолои. Використовувався для плетіння і рогіз.

Рогозо плетіння здавна поширене на півночі тернопільської області в Кременецькому районі й існує не зважаючи на осушення боліт та брак матеріалу на місці, який доводиться завозити. Кольоровий декор характерний для найвизначнішого осередку в Хотовиці. Зараз тут виготовляють постолои, настінні килими, кошики [34]²¹⁶.

Кошики оздоблюють різноманітним орнаментом із ромбів, які називають «цвіти». У сусідніх селах Бутині, Полянах, у верхній частині кошика майстри розміщують «гратки», оздоблення у вигляді вертикальних паралельних просвітів. Кольорового оздоблення такі кошики не мають [122]²¹⁷. Майстерність майстрів з Кременчуцького району дозволяє продукувати довершені і недорогі вироби, що користуються високим попитом в південних областях України, на Кавказі, в Сибіру і Прибалтиці.

Зразки народного плетіння – кошики, килимки, капці, брилі та інші вироби зроблені з рогози та соломи майстрами північної (Волинської) частини Тернопільщини чи не вперше демонструвались у 1978 році на Республіканській виставці творів майстрів народних художніх промислів у Києві [36]²¹⁸. Свідченням визнання плетіння повноправним видом народної художньої творчості стало експонування на республіканських і всесоюзних виставках простих речей селянського вжитку. До вже названих додамо М. Болтик, М. Демчишина, В. Козловський, Д.Луговий, П. Олійник, С. Стецюк,

²¹⁶ [34] Чаговець Т. Хотовецьке шавароплетення // НТЕ. - 1979. - № 2. - С. 94.

²¹⁷ [122] Стельмашук Г. Народні художні промисли Тернопільщини // Образотворче мистецтво. - 1981. - №3. - С. 24.

²¹⁸ [36] Жук А., Селівачов М. Республіканська виставка творів народних художніх промислів. - С. 103.

М. Тивонюк, В. Ясинський.

Поряд з Волинню розглядаємо субрегіон Розточчя (північ сучасної Львівщини), де головним осередком плетіння з деревних матеріалів є м. Яворів, який відомий з 1376 р [123]²¹⁹, і навколишні села. Про масове вигоговлення плетених виробів на Яворівщині свідчать архівні та літературні джерела. У 1896 р. в місті Яворові 215 сімей виробляли плетені предмети з цілої й розділеної лози та з ликових пасочків, а 52 сім'ї виплітали мати [33]²²⁰. 1905 року тут засновано деревообробну школу.

У жоднім місті Західної України домашній промисел не був так вкорінений, як у місті Яворові [124]²²¹. Яворівські плетені вироби з лози, рогози і соломи різновидні за формою, цікаві за фактурою та прийомами плетіння і декорування. Цілу або розділену, з корою чи без неї, лозу використовували на загорожі, "колупішки", "полукішки", великі прямокутні й овальні коші — "опалки" для січки і різних господарських потреб. Менші коші, жіночі кошики, "опалочки" для печива виплітали з тоншої лози, окореної та розділеної навпіл.

Поширений спосіб і дрібнішого розщеплення лози. З тонших гілочок, стрічок плетуть полотна для сит, решіт. Існує спосіб поєднання різних плетених заготовок з дошаними планочками при виготовленні скринь, столів, крісел, корзин для білизни, дитячих колисок, ліжечок, підставок для вазонів. Рис. Б.5.39, 5.40. На Яворівщині поширені простий, дугастий, кісковий техніки плетіння. Також плели із валків соломи бочки для хліба, мати, бахіли, які зимою вдягали поверх чобіт.

Крім міста Яворова плетінням займаються майже всі жителі сіл Наконечне та Вільшаниця. У Наконечному виплітають з лика полотна для решіт і різні за розмірами й формами коші для господарських цілей; з лози —

²¹⁹ [123] Андрейчин Б. Народні промисли Волині // Жовтень, - №2. - С. 116-119.

²²⁰ Захарчук-Чугай Р. Народне декоративне мистецтво Яворівщини. - К.: Наукова думка, 1979. - С. 128-138.

²²¹ [124] Данилюк А.Г. Українська хата. К.: Наук. думка, 1991. - С. 92-100.

“колупішки” для возів і саней, різноманітні коші; з соломи – бочки для збіжжя (солом 'янки), капелюхи, килимки на стіни і для витирання ніг. У с. Вільшаниці переважно спеціалізуються на погонному матеріалі – пасочках, стрічечках, “метрах”, що використовуються для капелюхів, кошиків, декорування меблів, виготовлення доріжок, а також експортуються за кордон [33]²²².

На початку ХХ століття у с. Вільшаниця було організовано артіль ім. І. Франка, в якій 35 майстрів займались плетінням з рогами. В повоєнний період майстри плетіння працювали в артілі ім. Т. Шевченка, пізніше – на меблевій фабриці. Основою всіх меблів, які виготовляли, була рама, зроблена з лози та струганих планоок, обтягнута плетінкою з рогами.

Майстри плетіння з Вільшаниць спеціалізувались на виробництві кошиків, килимків. З часом перевагу над іншими виробами набрало виплітання плетінок-пасочків, стрічок, так званих метрів, які використовували для виготовлення капелюхів, килимків, кошиків та декорування меблів. Для плетінок підбирались тонкі, рівні стебла рогами найкращої якості. Виплітали стрічки з чотирьох пасочків в “кіску” і “зубці”. Скупники продавали ці плетінки на місцевих ринках і відправляли до Англії, Німеччині, Австрії й інших країн.

Початок ХХ століття ознаменувався успішними спробами в удосконаленні художніх форм плетених виробів [125]²²³. Плетінки майстрів з Вільшаниці використовувалися для декорування книжкових полиць, крісел, столів, лав-диванів тощо. Є згадки, що за один рік робітники Вільшаниці виплітали близько 8300 сувоїв плетінки, по 50метрів у кожному [126]²²⁴.

Значно складнішою технікою виготовлялись із різновидів рогами капці (рогозяники). Їх плетіння поєднує в собі різні техніки – в прутик, в кружки, в кіски, що творять орнаментальні смуги рельєфного ажурного характеру. Капці – чи не єдиний тип плетених виробів, які сьогодні масово виготовляються

²²² [33] Чугай Р.В. Народне декоративне мистецтво Яворівщини. - С. 129.

²²³ [125] Лукина М. Легкость и прочность // Декоративное искусство. - 1975, — №7. - С. 49.

²²⁴ [126] Przewodnik przemysłowy. - 1897. - R II. - №3. - S. 29.

народними майстрами сіл Вільшаниця та Шкло, продаються у Львові. Серед них особливо відома М.В. Мокало [127, 33]²²⁵.

У Розточч капелюхи, сумочки, шкатулки плели із стеблин соломи двома техніками: в зубці і в кіску. Готові стрічки зшивали, відповідно формуючи прямокутні чи круглі форми виробів. Названі техніки плетіння були поширені в усьому районі. Народні майстри вмiли ефективно їх використовувати, щоб показати природну красу кольору матеріалу. Такі вироби захоплюють гармонійною єдністю кольору і текстури. Солому намагались показати з її лискучими властивостями. Інколи її вибілювали природним способом, на росі та сонці, або штучним – у хімічних розчинах. У 20-х роках фарбували в червоний, фіолетовий, зелений, жовтий і бронзовий кольори. Кольорові стеблини використовували для плетіння орнаментальних смуг у зубці та кіску в жіночих капелюхах, а смуг з мотивами ромбів і розетт – у косичках.

У лісистій місцевості Холмщини й Підляшшя, багатій на сировину (різні коріння, лико), плетільні промисли українців кінця ХІХ – ХХ століть були переважно чоловічою справою, бо крім майстерності потребували ще й неабиякої сили при заготівлі сировини [128]²²⁶. Чільне місце тут посідали різноманітні вироби з соломи, лубу, коріння сосни тощо. Завдяки загальнодоступності сировини та високим утилітарно-декоративним можливостям у сільському побуті плетені вироби займали значне місце. Їх використовували для різноманітних господарчих потреб, пов'язаних з полюванням, рибальством, тваринництвом, сільським господарством, будівництвом. У великих місткостях зберігали й транспортували продукти: збіжжя, борошно, овочі, фрукти, ягоди, гриби.

²²⁵ [127] Народні промисли України. Збірник наукових праць. - К.: Наукова думка, 1979. - С.41-49.

[33] Захарчук-Чугай Р. Народне декоративне мистецтво Яворівщини. - С. 135

²²⁶ [128] Бондаренко В., Лесів М. та ін. Холмщина і Підляшшя / Історико- етнографічне дослідження. - К.: Родовід, 1997. - С. 241-248.

Виплітали величезну кількість різноманітних за формою і призначенням кошиків, коробок, "дзбанків", "банок", традиційних сит і решет для провіювання зерна та муки. Ці вироби не відзначаються особливою місцевою своєрідністю.

Переплетені у різних комбінаціях пагони лози, рогози, коріння сосни та ялинки, жмути соломи, трави, смужки лика, лубу, дранки створюють конструктивну основу, об'єм виробу й одночасно утворюють ритмічний малюнок. Це той вид мистецтва, де саме техніка плетіння зумовлює художньо-естетичний образ твору. З іншого боку, вигляд виробу залежить також від товщини жгутів, ширини стрічок, порядку їхнього переплетіння, пропорцій і ритміки, густоти чи розрідженості пружного або вільного натягу. Залежно від техніки плетіння утворюється або дрібно узорна поверхня, яку створює коріння сосни, або шаховий малюнок з лубу. М'який рогіз має надзвичайно пластичні властивості, здатність згинатися під будь-яким кутом, утворювати особливо щільне переплетіння. Лоза утворює фіксовані корпусні об'єми виробів, дає можливість одержати ажурні або рельєфно-опуклі візерунки [42]²²⁷. Рис. Б.5.41, 5.42.

Колористична гама плетених виробів також різноманітна. Це сріблясто-попеляста (корені), жовтаво-золота (солома), коричнева (лоза). Колір лози також варіюється – від білої очищеної до зеленої неочищеної, яка висихаючи, стає коричневою. Іноді лозу підфарбовують і створюють цим додаткові колористичні ефекти.

Найбільш поширеними техніками плетіння на території Холмщини та Підляшшя є рифлено-хрестикова, спіральна, спірально-петльова, "косички"[129]²²⁸. Рифлено-хрестову техніку з різними її модифікаціями застосовували для виготовлення кошиків. Вони могли бути з овальним дном,

²²⁷ [42] Селівачов М. Українське народне лозоплетіння. - С. 43.

²²⁸ [129] Gauda A. Kolekcja plecionkarska w zbiorach museum okręgowego w Lublinie // Studia i materiały Lubelskie. - T VI. - 1972. - S. 300-301.

чотирикутним заокругленим вінчиком, циліндричні, конічні, різного об'єму та висоти. Виконували їх різними техніками. Різноманітність форм і розмірів зумовлена багатofункціональністю виробів: у Лукові переважала рифлено-хрестикова техніка, в Борисові – рифлено-хрестикова поєднувалася з смугасто-хрестиковою.

У художньому плетінні широко застосовуються рослини, які ростуть на побережжі ставків і річок. Це широколиста і вузьколиста рогоза, ситник. Для плетіння виробів із рогози спочатку заготовляють стрічки, а ситник здебільшого використовують увесь, ціле стебло [43]²²⁹. Призначення їх було чисто утилітарне, робилися вони дуже ретельно. Від центру основи по спіралі вбік і вгору горизонтально уклалися валики соломи, вертикально переплетені прутиками лози. Створювалася надзвичайно ефективна орнаментована фактура. Враження підсилюється контрастним поєднанням жовтого кольору соломи та темно-коричневого – лози. Найбільш широко використовують у плетіння пластичні зелено-золотавого кольору недозрілі стебла жита й пшениці. Центрами солом'яного плетіння були села Красне, Хмелів, Баранів, Волосковоля Володавського, Деревенча Радинського повітів [129]²³⁰.

Особливістю місцевого плетіння є широке застосування коренів сосни та ялини. Вони дуже гнучкі, тонкі та довгі, ефектно вирізняються у виробках, зручні в роботі. Виплітали з них хлібниці, різної форми посудини для зберігання квасолі, гороху тощо, застосовували різні техніки. Рис. Б.5.43, 5.44, 5.45.

Використовували природні матеріали, які служили заміном шкіри. Злика виплітали личаки різних пропорцій та розмірів, коробки технікою шахового плетіння.

²²⁹ [43] Станкевич М.Є. Художнє деревообробництво і плетіння. - С.192.

²³⁰ [129] Gauda A. Kolekcja plecionkarska w zbiorach museum okręgowego w Lolinie // Studia i materiały Lubelskie. - T VI. - 1972. - S. 300-301.

Поширеним матеріалом були недозрілі стебла жита й пшениці. Вони вигідно вирізнялись пластичністю, золотавим кольором. Плетені місткості з соломи ("солом'янки") широко побутували у домашньому господарстві. У великих зберігали збіжжя, продукти харчування, у менші збирали гриби, ягоди. Форми їх прості, лаконічні і дуже різноманітні – овальні, круглі, в плані біконічної форми, з накривками і без них.

Житню соломі використовували для плетіння літніх брилів. Різними варіантами техніки "кіски" плетуть від 3 до 7 стрічок, внаслідок чого утворюється рельєфно переплетена площина, де золотавий колір соломи виграє від світлого до темного. Цю техніку ускладнюють плетінням у "зубчики". Спіральною або спірально-петельковою технікою плели капелюхи з трави — "псярки" [129]²³¹. З липового лика у селах на Підляшші виплітали взуття "личаки".

З соломи робили також дитячі іграшки "забавки". Ці твори декоративної пластики потребують великого хисту, художнього смаку, вміння виявити особливості, характерні риси чи то людської постаті, чи звіра, птаха. При їх виготовленні соломі перев'язували, перегинали, витягували у відповідних місцях, утворюючи ноги, крила, хвіст. Це зворушливі, сповнені гумору, пластичні фігурки людей, баранців, козликів, несли відгомін давньої архаїки.

Ажурні солом'яні конструкції "павуки" найрізноманітніших форм (кулясті, кристалічні, зіркоподібні) вішали над столом і вони повільно повертались у струменях теплого повітря.

Відомий дослідник народної культури Підляшшя Іван Гнатюк пише: "Дуже цікаве є також домашнє устаткування й умеблюваня підляської хати, яке виробляли самі селяни з дерева, лози і соломи, як наприклад: столи на "крижаках", лави, полиці на посуд, дерев'яні відра, помийниці (так звані "ріжки"), ночви, бодні, мальовані скрині і ковані сундуки, в яких

²³¹ [129] Gauda A. Kolekcja plecionkarska w zbiorach museum okręgowego w Lublinie // Studia i materiały Lubelskie. - T VI. - 1972.- S. 308.

переховували одержу, характерні "стружки" різних розмірів, роблені з соломи і лозини, які служили для збереження ягід і для переховування збіжжя, гороху, тощо" [130]²³².

Широко відомі з архіву І. Гнатюка "Коробка з соломи" виготовлена на початку ХХ століття В. Пачковським (Підляшшя, с. Опілля), "Жбан із соломи" виготовлений П. Вінничуком (Підляшшя, с. Голешів), "Флакони", "Жбан з соломи" виготовлені П. Киризиюком (Підляшшя, с. Крив'ятичі), кошики з березової лози (с. Данді), "коробка з соломи", що виготовлена в 1920-ті роки І. Левчуком (с. Данці), "кошик з соломи" виготовлений П. Вінничуком (м. Голешів), "кошик з соснового коріння" (с. Данці), "коробка з лубу сосни" (с. Сосновка) та багато інших.

Таким чином, високорозвинене народне плетіння Північного Заходу України меншою мірою зазнало впливу навчальних закладів, скупників і фабричних форм виробництва, порівняно з Подніпров'ям і Слобожанщиною. Ів великих підприємств на Волині відома тільки фабрика в Полонному. Особливістю Західного Полісся є співіснування в одній місцевості кількох близьких один до одного різновидів кошиків, причому новіші зразки рідко повторюють форму попередніх. Для цього регіону дуже характерне використання болотних рослин – широколистої та вузьколистої рогози, сеймику, з активним уведенням кольору. Переважно з житньої соломи виготовляють, крім брилів, різноманітні дитячі іграшки, хатні прикраси "павуки". Проте загалом випуск плетених виробів і ще далеко не задовольняє потреби в них як кількісно, так і в асортименті. Зокрема, доцільно відродити цей промисел у багатьох районах Полісся. Тут є традиції ремесла, в достатній кількості сировина та робочі руки.

4.3 Поділля та південь України

У цьому підрозділі розглянуто творчість майстрів Тернопільської,

²³² [130] Гнатюк І. Підляшшя і підлящики. Рукописні фонди Інституту мистецтвознавства фольклористики та етнології ім. М.Рильського НАН України. Ф14-3, од. зб. 1099, арк. 44.

Хмельницької, Вінницької, Кіровоградської, Одеської, Миколаївської, Херсонської, Дніпропетровської, Запорізької областей, твденних районів Донецької та Луганської.

Як і в інших регіонах України, на Поділлі та Півдні з початку ХХ століття також широко розвиваються ремісництво і кустарна промисловість. Традиційні промисли відіграють важливу роль в економіці краю. Певною мірою задовольняють потреби самого населення, заповнюють вільний від землеробства час, відкривають малоземельному населенню додаткові джерела існування, поповнюють ринок необхідними товарами. Широкому розвитку ремісництва сприяють значні сировинні запаси краю [131]²³³.

Більш традиційним для Вінниччини є плетіння з рогами та соломи. Відомо, що на першій загальноукраїнській виставці народного мистецтва у 1906 році малу срібну медаль було присуджено І. Коломієць з Сокиринців Вінницького повіту "за плетені вироби з рогами". Із звіту Київського кустарного товариства за 1907 рік відомо, що воно двічі відряджало своїх членів до Подільської губернії для налагодження виробництва кошиків [103]²³⁴. Виробами з рогами в цей час також займалися майстри із сіл Щітки та Великі Хутори Вінницького повіту. Сучасна відома майстриня з Щіток – Г.І. Заєць плете з рогами декоративні розетки, дамські сумочки та капці.

У наші дні плетіння з рогами починає відроджуватись у Шпиківській школі Тульчинського району. Вчителем А.В. Гоцуляком створено гурток народних ремесел. Його започатковано для того, аби не лише прищепити дітям любов до праці, сприяти їх естетичному вихованню, а й дати можливість кожному мати в майбутньому справу до душі. Гуртківці обрали рідкісний нині для Поділля напрямок плетіння з болотних рослин, з рогами, займаються також інкрустацією з соломи. Рогоза набуває примхливих форм і перетворюється то

²³³ [131] Ложкарь О.І. Чи не час відновити забуте // Подільська біржа. - 1992. - №21 від 22 червня.

²³⁴ [103] Біляшівський Б.М., Лашук Ю.П. Київське кустарне товариство. - С.40.

у вишуканої форми кошачок, то у бриль або в постолі [132]²³⁵. Молоді майстри, наприклад, Юрій і Андрій Кобзаренки, вміють робити брилі, капелюхи, сумки, кошачки, різні вжиткові речі. Гарні вироби і в О. Дідурі, В. Капиці, Т. Мельник. Вони не лише залюбки працюють, а й самі придумують орнаменти, вдосконалюють техніку плетіння.

М. Гоцуляк з м. Могілів-Подільський виготовляє речі технікою плетіння рогози в поєднанні з обгортками кукурудзяних початків і соломою. Її композиції "Лукаш і Мавка", "Несе Галя воду" відрізняються не тільки майстерністю, але й творчістю майстрині. Рис. Б.5.46.

Які ж прекрасні традиції у цього промислу. Ще у двадцятих роках з лози та соломки плели на Вінниччині корзини, оздоблені 60-ма видами візерунків. Їх охоче купляли навіть на столичних базарах. На жаль, сьогодні майже все забуте, але майстри починають відновлювати старі традиції. Тут займаються організацією виставок і музеїв кращих зразків місцевих виробів, створенням і обладнанням показових і навчальних майстерень, забезпеченням необхідної сировини та збуту цих товарів, головним чином через широку мережу ярмарків і бірж.

Народні ремісники-надомники плетуть кошики з лози для картоплі, для зберігання сала, все це реалізується на ринку. У багатьох селах Хмельниччини займаються цим промислом: у с. Браженці – майстер В.Г. Дідух; у селі Любомирка – І.В. Бондар; у с. Мала Шкарівка – Т.В. Музиченко; с. Новолабунь – В.Ф. Ступницький; у с. Кіпченці – М.Т. Філіпчук.

На жаль, кількісне збільшення художнього промислу часом досягається не розвитком або відновленням місцевого промислу, а довільним запозиченням зразків, нерідко з віддалених регіонів. Наприклад, з 1981 року налагоджене виробництво з рогози та кукурудзяного листа при Хмельницькому ливарному заводі. Тут постійно працювали над розширенням

²³⁵ [132] Варварук Л. Рогіз перетворюється в диво // Тульчинський край. - 2001. -5 травня.

асортименту, вдосконалювали технологію виробництва. Проте висока технічна й естетична якість виробів не супроводжувалась художньою оригінальністю: рогозяні кошики – повторення лохвицьких на Полтавщині, жіночі сумочки з кукурудзяного листа не відрізняються від хустських на Закарпатті, а вази, хлібниці, підставки для вазонів і пляшок – переспіви імпортованих зразків [133]²³⁶.

Деякі роки тому за ініціативою ентузіаста цієї справи Віктора Алексєєва створили лозоплетільний цех товарів народного вжитку на Ямпільській лісомеліоративній станції. В цеху працює близько 20-ти осіб. Провідними майстрами тут визнані Т.М. Пташник, С.А. Стафійчук, С. Коваль, Г. Мафтик, С. Вінницька, Г. Чабан, В. Мендович, В. Ніполишин, О. Джереновська, С. Ніполишин [134]²³⁷. Основний асортимент складається із меблів і чаловічих сумок-саквояжів. Рис. Б,5.47. Також на Ямпільщині виготовляють вироби із соломи: хлібниці, мірки для муки (технікою виплітання косичок).

Наприкінці ХХ століття лозоплетінням захопились у Козятині. Ініціатором став Ф. Бережнюк. Ним організовано гурток лозоплетіння. Місцевість досить болотиста і лози є вдосталь. Йдуть за наукою до Ф. Бережнюка діти й дорослі. Вироби демонструвались на виставках у Вінниці [135]²³⁸. В основному це кошики різної конфігурації та розмірів.

Завдяки експедиції було відкрито молодого майстра лозоплетіння з с. Уладівки Літинського району І. Тесленка. Його асортимент – це крісла, гойдалки, етажерки для кватів, книг, полички для речей. Рис. Б.5.48. Особливу увагу приділяє Тесленко виготовленню дитячих меблів – люльок, ліжечок, стільчиків.

Здебільшого на Вінниччині плетінням з лози займаються окремі ентузіасти або невеличкі групи. Так у Томаштільському районі існує

²³⁶ [133] Селівачов М. Де придбати коболчинський глечик? // Київ. - 1985. - №1.- С. 165-166.

²³⁷ [134] Кокряцький С. Яке твоє обличчя Поділля // Вінницька правда. - 1986. -19 грудня.

²³⁸ [135] Зянько І. Майстер з Козятина // Вінницькі відомості. - 1997. – 19 листопада.

підприємство плетіння з лози. Там цю справу налагоджено за конвеєрним принципом [132]²³⁹. Відбувається технологічний розподіл праці.

Останнім часом знову стає популярним такий традиційний матеріал, як солома. У селі Вінницькі Хутори Вінницького району працює гурток плетіння із соломи, керівник В. Карпуша. Тут виготовляють елегантні вази з розкішними букетами квітів, де кожна не схожа на іншу, по-своєму гарна і неповторна. Рис. Б.5.49. Привертає увагу солом'яна пластика у вигляді задерикуватого півня, нахабного поросяти, пущенятка-добряка й інші фігурки [136]²⁴⁰. Рис. Б.5.50, 5.51, 5.52. Солому майстер вирощує та готує сам, фарбує її різними хімічними барвниками. В основному плете прямокутні та шестикутні шкатулки, іграшки, дрібні фігурки, пов'язані з українською обрядовістю. Використовує природну оригінальність житньої, рисової, пшеничної, вівсяної соломи, творчу стилізацію з м'яким гумором і необмежену конструктивну винахідливість. Роботи майстра багато разів експонувалися в обласному центрі. Його вироби з соломи є в приватних лекціях США, Німеччині, Франції.

Відома майстриня соломоплетіння з Вінниці Г. Чадюк передає свої навички та вміння студентам Вінницького педагогічного університету. Її роботи – це дитячі іграшки, шкатулки, жіночі капелюхи. Вироби Л. Рогової з с. Шершні Тиврівського району – це солом'яні бички, композиції з соломи, різні вжиткові речі.

Для виготовлення брилів на Поділлі звичайно плели вузькі смужки зі себел пшениці або жита (в "зубці" або "гладенько"), з яких зшивалися верхня частина і поля. Такої техніки дотримується, зокрема, М. Одарчин у с. Паплинці Старосинявського р-ну Хмельницької обл. [55]²⁴¹.

В селі Паплинці Старосинявського району Хмельницької області усю свою сім'ю на плетіння з соломи організував М. Гавришків. Переважно

²³⁹ [132] Варварук Л. Рогіз перетворюється в диво // Тульчинський край. - 2001. – 5 травня.

²⁴⁰ [136] Зянько І. Солом'яних справ майстер. // Вінницькі відомості, - 1997.- 18 вересня.

²⁴¹ [55] Золотарьов В. Сто робіт Мартина Гнатовича // Україна. - 1988. - № 11. - С. 22.

плетуть брилі. Використовує солом у восковій стиглості. Перед роботою вимочує її у воді, а потім виплітає биндочки і зшиває. Виготовляє брилі для художнього колективу з обласного цетру.

Майстер С. Юзвак теж в основному плете капелюхи з солом'яних косичок. Бере солом у не з періоду жнив, а молочної стиглості, щоб не була ламка. Його крислаті брилі мають циліндричний або невисокий заокруглений наголовок. Біля основи з зовнішнього боку кріпить оздоблювальну смужку з репсової стрічки. На жіночі капелюхи прикріплює на стрічку букет квітів із тканини або робить квітку з декоративної стрічки. Він ні кому не передав секретів свого ремесла, про що зараз жалкує [137]²⁴². Цим ремеслом займалися також С.О. Медяник із с. Лукашівка та В.П. Комар у с. Дашківці Літинського району Вінницької області.

У селі Болган Піщанського району у другій половині ХХ століття плетінням солом у займався К.Стаднік. У його брилях і картузах, у його екзотичних лаптях ходить пів села, а вази для фруктів і хліба, зроблені руками умільця, знаходять застосування на сільських святкових okazіях [138]²⁴³. Жодне свято народної творчості в селі чи райцентрі не обходиться без виставки його робіт.

Кілька майстрів-старожилів у с. Гута-Шершнянська Тиврівського району виготовляють солом'яні капелюхи, а В. Корнійчук навчає плести капелюхи дівчинку-п'ятикласницю [139]²⁴⁴.

На Тернопільщині центрами плетіння з лози є села Росохач Чортківського району, Комсомольське Гусятинського району та Колодріпка Заліщицького [122]²⁴⁵. Виплітають тут кошики для домашніх потреб, тарілки для печива тощо. Майстер О. Черняк з Монастирського району займається

²⁴² [137] Татарин М. Солом'яних капелюхів майстер // Вінницькі відомості. - 1998, - 22 жовтня.

²⁴³ [138] Лихацька Г. Воскресив забуте ремесло // Піщанські вісті. - 1995.- 12 вересня.

²⁴⁴ [139] Очеретний В. Не іскра - вогнище // Подолія. - 1992.- 27 лютого.

²⁴⁵ [122] Стельмащук Г. Народні художні промисли Тернопільщини // Образотворче мистецтво. - 1981. - №3. - С. 24.

плетінням меблів: крісел, крісел-гойдалок, диванів. Солом'яні брилі Західного Поділля плетуть рівною широкою стрічкою, способами "в зубчики", "в кіску" та "косичкою". На плетених з соломи головних уборах (зокрема, у с. Дорогочівка Заліщицького району) позначалась мода і тому поширені на Тернопільщині брилі з високими наголовками і вужчими крисами [122]²⁴⁶, подібні до міських капелюхів, не обов'язково є традиційними для данного регіону.

Мистецьким сучасним продовженням традиційних народних іграшок є рогозяні фігурки Я. Ремінецького з Тернопільщини [51, 52]²⁴⁷, що зображують народний типаж: молодиць і дівчат коло хати, плотогонів, рибалок, бандуристів, які часто компонуються групами. Майстер вдало звертається до історичних і літературних сюжетів, зображуючи Ярославну, що плаче на валу Путивльського замку, Роксолану на іграшковому троні, Лукаша з Мавкою під вербою, Одарку і Карася. Стебла рогозу перетворюються то на колоди частоколу, то на тендітну тканину вбрання, стають мережаною стружкою, пухнастою кінською гривною [53]²⁴⁸. Всі елементи його фігурок чергуються, утворюючи задуманий майстром силует, площину, сферу, складний об'єм, у якому все розраховано на контрасти й зіставлення фактури, декоративні особливості текстури рогози. Майстер використовує звичні технічні прийоми народного ремесла, втілює індивідуальні художні рішення.

Нині твори Я. Ремінецького на почесному місці у київських Музеї українського народного декоративного мистецтва та Музеї народної архітектури та побуту; Всеросійському музеї етнографії у Санкт-Петербурзі, Тернопільському обласному краєзнавчому музеї. Висока технічна вправність, своєрідне трактування теми, та компонування сюжету, лаконізм, чіткість і виразність композиції – невід'ємні компоненти оригінальної творчості митця

²⁴⁶ [122] Стельмашук Г. Народні художні промисли Тернопільщини. - С. 24

²⁴⁷ [51] Венгер Л. Це звичайна незвичайна рогоза. - С. 31.

[52] Венгер Л. Майстер рогозоплетіння Ярослав Ремінецький. - С. 75.

²⁴⁸ [53] Лащук Ю. Скульптура из рогозы. - С. 22.

[140]²⁴⁹. Він майстерно опоетизовує найпростіші найбуденніші мотиви, з яких складається людське життя, у всьому відчувається високий злет фантазії. Найцікавіші серед композицій Я. Ремінецького ті, в центрі яких – людина [141]²⁵⁰. Є у майстра ціла серія поетичних робіт, деякі композиції є художніми ілюстраціями побуту минулої епохи "Біля жорен", "Вітряк", тощо. Майстер твердить, що рогіз шепоче йому про все, про життя, про його щедрю красу.

Учениця Я. Ремінецького О. Дейника з с. Галгоче на Тернопільщині вакоористовує в своїх роботах одночасно рогозу й обгортки кукурудзяних початків, створюючи ляльки, зображення тварин, сюжетні композиції.

Помилюватись виробами з соломи, лози і рогози можна було в павільйоні "Народні художні промисли" на республіканській виставці досягнень у народному господарстві, де відкрилась з 1988 року нова експозиція "Вироби з рослинної сировини". З Тернопільщини експонувались 25 зразків – вази, кошики, дитячі іграшки, сувенірні скульптурки [142]²⁵¹. Виплетені вони І. Биковим та Я. Ремінецьким з обласного центру, Г. Вівчар та М. Шестопалко з с. Трибухівці Буцацького району, Б. Чернюком та В. Козловецьким із Кременецького району.

На відміну від Поділля, відносно пізно заселений Південь України відзначається порівняно розвиненими традиціями народного декоративного мистецтва та їх мозаїчністю, зумовленою переселенням сюди в ХІХ - ХХ століттях людей із різних регіонів України та Росії.

Втім, іще в античних колоніях на території Півдня України використовували для плетіння ті ж матеріали, що й сьогодні – пагони верби, ліщини, винограду, липи, бузку, тополі [143]²⁵². Звичайно, справа тут не стільки в традиції, скільки в особливостях природного довкілля. Принаймні

²⁴⁹ [140] Венгер Л. Вічно нове старе ремесло // Мистецька палітра. - 1981.- №7, жовтень.

²⁵⁰ [141] Герета І. Майстер з Тернопільщини // Дніпро. - 1979. - №10.- С. 103-105.

²⁵¹ [142] Сінкевич // Радянська Україна. - 1988.- 5 квітня. - С. 2.

²⁵² [143] Сокольский Н. Деревообрабатывающее ремесло в античных государствах Северного Причерноморья. - М.: Наука, 1971.- С. 244-256.

півтора століття плетені речі експонуються на місцевих виставках [144]²⁵³, а 1903 року в Херсонській губернії була влаштована спеціальна виставка випускників курсів кошикарства [145]²⁵⁴. Вже тоді тут продукувалося понад 100 найменувань виробів: меблі, дитячі возики, валізи, сапети, хлібниці та багато іншого, 1905 року тільки в Херсонському повіті працювало понад 900 майстрів лозоплетіння. Губернська влада пробувала ввести до програми шкіл шкільну працю та "меблево-кошикарське виробництво" для "всебічного розвитку душевних властивостей, душевних якостей людини" [146]²⁵⁵.

Та й сьогодні кошикарство є помітним промислом на Півдні України. Тільки у Миколаївській області ним займаються у селах Врадіївка, Курячі Лози, Лимани, Синюхин Брід, Тридуби та ще в кільканадцяти інших [146]²⁵⁶. Серед майстрів лозоплетіння Миколаївщини слід назвати таких відомих учасників обласних виставок, як О. Боченіна, О. Коврига, П. Кондраш (родом із с. Іза на Закарпатті), В. Мосензов, В. Осадчий, Р. Сомош і А. Сомош. Виділяються роботи із соломи Т. Поліщук: ляльки, постаті тварин, виконані майстерно та з особливою фантазією. Рис. Б.5,53, 5.54.

На Херсонщині добре відомі кошики для квітів, які виготовляють з 1960 поу на Голопристанському заводі. Кращим майстром лозоплетіння тут визнано А.П. Пашкевич. У дореволюційний період у сусідньому місті Цюрупінськ існувала відома фабрика плетених виробів.

Гарні речі з папори (як тут називають рогіз) виготовляють в Ізмаїлі, Кілії, Рені та інших містах і селах півдня Одеської області. У роботах з-над Дунаю застосовується довершене за технікою виконання, різноманітне складне переплетення, а вибір жіночих кошиків, а також чоловічих, у формі саквояжів,

²⁵³ [144] Херсонская выставка сельских произведений 1853 г. // Журнал Министерства государственных имуществ. - 1854, отд. II. - С. 39, 65.

²⁵⁴ [145] Сборник Херсонского земства. - 1903. №11. - С. 303-304.

²⁵⁵ [146] Малина В. Таланты Прибужья. - Одесса: Маяк, 1988. - С. 67.

²⁵⁶ [146] Малина В. Таланты Прибужья. - Одесса: Маяк, 1988. - С. 67.

тут особливо багатий [42]²⁵⁷. У їх формах, як і в сусідній Румунії, очевидна спорідненість із східними зразками, що можна пояснити тривалою належністю цих місцевостей до Оттоманської імперії.

З 1969 року мають добрий попит серед населення корзинки та кімнатні капці з рогами, виготовлені умільцями Ізмаїльської фабрики господарських виробів. Кращими майстрами плетільного цеху визнані Л.Ф. Городинська та Д.Ф. Коронь. Усе більше визнання отримують вироби Одеської фабрики народних художніх промислів і сувенірів, організованої в 1971 році. Їх вироби з кукурудзяних початків – сумки, серветки, хлібниці стають дедалі популярнішими у місцевого населення. Так само заслужено визнаються з 1975 року виготовлені з лози кашпо та кошики для квітів Великомихайлівського лісництва Одеської обл. (с. Гіржеве). Провідним майстром тут є автор зразків плетених виробів М.П. Лобанов. Поодиноким майстриня – Л.Д. Безсмертна з Балтського району Одеської обл. стала учасницею обласних і республіканських виставок з 1957 року.

Кольоровим декором із переплених червоних і зелених прутиків прикрашає свої кошики І. Бірюк із Запоріжжя. Рис. Б.5.55, 5.56. На Дніпропетровщині кошикарем був відомий місцевий різьбяр, поет і краєзнавець Іван Михайлович Кібець (1910-1984), із с. Котівка Магдалинівського р-ну, який успадкував це ремесло від свого батька Михайла Григоровича (1877-1967). Щодо великих підприємств, подібних до Паньківської фабрики кошикарських виробів князя Урусова [147]²⁵⁸, то таких у області нині не існує, хоч у 1920-і рр. кошикарський промисел Катеринославоини вважався розвиненим [108]²⁵⁹.

Невеличкі іграшки з соломи (баранчики, жар-птиця, павук, гірський

²⁵⁷ [42] Селівачов М.Р. Українське народне лозоплетіння // НТЕ. - 1987. - № 3. - С. 41-56

²⁵⁸ [147] Прейс-курант корзин и плетеной мебели Паньковской фабрики корзиночных изделий князя Н. И. Урусова. - Екатеринослав, б.г. - 95 с., илл.

²⁵⁹ [108] Протокол інструкторської наради при Всеукраїнській спілці кустарно-промислової кооперації // Українська кустарна спілка (Харків). -1923 - №4-5 - С. 20.

козел) виготовляє майстриня з Кривого Рога І. Білай. Рис. Б.5.57, 5.58. Своєрідні речі з соломи у В. Мікулеску з м. Горлівка Донецької області: баранчик (рис. Б.5.59), "дівчина" у широкій дзвоноподібній спідниці з руками, опертими на пояс. Рис. Б.5.60.

Останнім часом на Півдні зростає питома вага кошків, плетених не з лози, а з металевого дроту, часто у поліхлорвініловій оболонці.

Таким чином, на Поділлі та Півдні України плетіння з рослинних матеріалів розвинуто сьогодні порівняно менше, ніж у східних і західних областях. Тут немає великих підприємств, подібних до лозоплетільних фабрик Чернігова, Боромлі на Сумщині чи Полонного на Волині. Як і сто років тому на Поділлі переважають вироби з рогозу. Традиції плетіння підтримуються, переважно, окремими майстрами та групами. Найяскравішим сучасним народних іграшок продовженням традиційних народних іграшок є рогозяні фігурки Я Ремінецького з Тернопільщини.

4.4. Карпати та суміжні регіони

У горах і передгір'ях Українських Карпат розташовані Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька та Закарпатська області. Тут здавна живуть бойки, підгоряни, ополяни, гуцули, верховинці, лемки. Ці етнічні й етнографічні групи українського народу впродовж віків створили своєрідну культуру. До визначних її явищ належать художні промисли, серед яких і плетіння з лози, коріння дерев, соломи, з обгорток кукурудзяних початків.

Чималі запаси смереки, лози, ліщини сприяли розвитку цих ремесел, але різновидів плетених виробів небагато. Це, переважно, різноманітні кошики, дитячі іграшки, намордники для худоби – "каганці". Кошики найчастіше плетуть із смерекового коріння, з лози і ліщини, рідко з лика. Лозові грубші гілки використовують на основу ("руштовання") – сукупність пруття, яке обплітають тонкими смерековими коріннями ("оплет") [148]²⁶⁰.

²⁶⁰ [148] Гошко Ю. Населення Українських Карпат. - К.: Наукова думка, 1976. – С. 158.

Широко застосовували техніку плетіння для господарських споруд і огорож. На гірських пасовищах кошари мали форму прямокутника. Будують їх із окремих секцій, так званих "ліс", "прясел". До двох стовпів прибивають три колени смерекові ворини (лати) або неколені "віблиці", "вернини", які вертикально переплітали смерековими сухими гілками ("суччям"). Готова ліса подібна до частини плоту. У місцях з'єднання двох ліс, а також посередині вбивають в землю по два кілки, скріплені зверху "ужовкою". Бічна сторона кошари складається з 2-3 ліс, поздовжна з 10-12 [148, 149]²⁶¹. У господарстві використовували також плетені корпуси возів ("каруци"). Рис. Б.5.61.

Наприкінці ХІХ століття відкриваються школи лозоплетіння на Прикарпатті (Джурів, 1892), Буковині (Сторожинець, 1898), а на початку ХХ століття – у Львові та Яворові. Поширюються різні техніки плетіння. Напівнатуральне господарство постійно бідніючих селянських мас, що знаходилося під гнітом польської та румунської держави, не давало їм навіть мінімальних засобів для існування. Працелюбні українські селяни займалися підсобними промислами, шукаючи в цьому додаткові заробітки. Організувались і колективні підприємства. Значна доля продукції збувалась за кордоном. Окрім цього, майже кожна селянська сім'я виготовляла різноманітні лозові вироби для власних потреб.

У 1944 році у Львові та райцентрі Глиняни відновили роботу художньо-промислові артілі. Пізніше на їх базі були створені фабрики художніх виробів [148]²⁶². Нині у західних областях лозоплетіння отримало широкий розвиток як галузь місцевої промисловості. Продукція з лози знайшла застосування у сільського споживача, використовується для будинків відпочинку, санаторіїв, дитячих закладів. Виготовлені щорічно біля 1,3 млн. штук кошиків використовують як в особистому господарстві громадян, так і в колгоспах,

²⁶¹ [148] Гошко Ю. Населення Українських Карпат.- С. 158.

[149] Бойківщина. Історико-етнографічні дослідження. К.: Наукова думка, 1983. - С. 122-123.

²⁶² [148] Гошко Ю. Населення Українських Карпат. - С. 158.

радгоспах і торговельних в ролі тари.

Лозо- і коренеплетіння – заняття переважно літніх людей і пастухів. Плетені вироби виготовляють перш за все для власного вжитку, рідше – на продаж. У наш час цей промисел на даній території не зникає, проте значно скоротився у зв'язку з поширенням у побуті близьких за призначенням виробів із металу, пластмаси тощо.

Як і в інших землях України, найбільше в Карпатському регіоні виготовляють кошиків. Ягоди та гриби збирають у різноманітні місткості, плетені з лози, коріння з смереки, луба. Зберігають кошики для ягід і грибів у сінях на стінках. Загалом під час експедиційно-польових досліджень і вивчення музейних колекцій виявлено чотири основні типи карпатських кошиків, які відрізняються за формою та господарським призначенням. Рис. Б.5.62, 5.63.

Кошики плетуть із попередньо заготовленим каркасом і без нього. При виготовленні каркасу спочатку вигинають два "ободи", скріплені корінням. Менший обвід становить борт кошика, більший – центральний встановлюється вертикально до першого і утворює одночасно ручку. Місце з'єднання обводів запліталось, і по ходу плетіння до центру вкладаються ребра. Так плетуть із смерекового коріння, лози. Ліщинові кошики плетуть інакше: просте плетіння без попереднього виготовлення каркасу йде по колу, від дна вгору по основі – "кіллю". Закінчують кошик приплітанням борта і кріпленням ручки.

Кожній місцевості властиві свої специфічні різновиди. На Бойківщині та Лемківщині для перенесення картоплі й інших коренеплодів широко застосовують кошик овальної форми із сферичним дном – "опавка", "опалка". Б.5.64, 5.65. Основою борта даного виробу служив круглий чи колотий надвоє ліщиновий або лозовий дво- або трьохрічний прут – "каблук", "обвід". На місці ручок до нього приставляють три дуговигнуті пруты – "ребра", "каблуки". Крайні "ребра" кріплять корінням безпосередньо до обводу, центральний не з'єднується з ним, оскільки є коротшим і утворює місце для ручок. "Ребра" переплітають смерековим корінням або однорічними лозовими гілками

(починаючи від ручок до центру), обкручуючи одночасно бортовий "каблук". По ходу плетіння додають сім і більше інших поздовжніх прутів, залежно від розмірів виробу.

На Лемківщині майже повсюдно селяни плетуть з лозового пруття для власних потреб кошики на картоплю (опавки). У селах Ясельського повіту (найбільше у Святковій) роблять кошики з коренів ялівцю. В с. Вороблик на Синиччині виготовляють з лозового пруття коші на вози – "півкішки". Техніка опавок і півкішків проста. З прутів для опавки загинається еліпсоподібний обвід, а для півкішка – прямокутний. У прорізані отвори обводу вставляють затесані на кінцях тонкі прутти, що утворюють каркас виробу. Завершується робота переплітанням тонкого, свіжого лозового пруття [150]²⁶³.

Інший тип "опавки" у бойків Турківщини та Старосамбірщини. В них місцеві жителі переносять переважно ягоди, гриби, продукти городництва. При виготовленні каркасу спочатку вигинають два "обводи" різної величини, які потім накладаються один на одний і скріплюються корінням. Менший обвід становить борт кошика, більший - ручку.

На Гуцульщині, а також спорадично в центральній і південно-східній частинах галицької Бойківщини (села Верхнє і Нижнє Синьовидне, Корчин Сколівського району; Ясень, Сливки Рожнятівського району) для транспортування картоплі використовують "кошіль" з круглим дном. На відміну від попередніх виробів його починають робити з дна, яке формують із 6-12 ребер, переплітаючи їх лозою. Ручками "кошіля" служить сам обвід, для чого два протилежні ребра роблять коротшими, або доплітають їх із лози чи коріння. Як засвідчують польові джерела, для виробів даного типу характерні переважно ручки, що кріпляться окремо та виступають над обводом. Крім сновного призначення, такий "кошіль" часто використовувався гуцулами для перенесення листя на незначну відстань.

²⁶³ [150] Рушак М.Ю. Лозоплетіння. - Ужгород: Карпати, 1970. - С. 50-95.

На Рахівщині (Закарпатська Гуцульщина) побутують аналогічні кошики менших розмірів із ручкою-дугою, яку кріплять до обводу корінням смереки або тонкими лозовими гілками. Використовують їх для збору і транспортування ягід, грибів та інших дарів природи.

Третій тип виробів даної групи становить кошик ("кошіль", "кошілка") овальної форми із заокругленим дном. Каркас такої "кошілки" складається з 8-15 бокових і одного суцільного поздовжнього прутів, переплетених смерековим корінням або ликом хрестиковою технікою. Вгорі виріб має еліпсоїдну форму. Переносять його за одну бокову ручку, що доплітається до облука зверху. Дану кошілку широко використовують гуцули, спорадично лемки Закарпаття (с. Зарічеве Перечинського р-ну) для збору та перенесення ягід, грибів, горіхів тощо.

Ареал і ступінь поширення кожного типу кошика залежать насамперед від конкретної виробничо-господарської діяльності населення. Найчастіше в Українських Карпатах використовують "опавки" і "кошілі" з двома ручками, що зумовлювалось їх експлуатаційною доцільністю. В них переносять овочі, фрукти, качани кукурудзи, листя, сіно, траву, сміття, іноді гній тощо [58]²⁶⁴.

Способи транспортування кошиків залежать від ваги вантажу, кількості ручок, навиків користувача. Зокрема, кошик із двома ручками переносять переважно вдвох. Одна людина несла таку "опавку" ("кошіль") перед собою. Іноді кошик переносять на правому або лівому плечі. Тоді його підтримують однією, протилежною від плеча, або двома руками. Водночас в українців Карпат не побутував спосіб транспортування таких кошиків на голові, яким досить широко користувались південні слов'яни та деякі центральноєвропейські народи [50]²⁶⁵. Кошик однією ручкою бойки, гуцули та лемки переносять переважно в руці, а також на спині. В останньому випадку обов'язково використовують допоміжні засоби: мотузки, хустини, ремінці,

²⁶⁴ [58] Грендиш Я.Д. Лозо- і коренеплетіння. - С. 144-148.

²⁶⁵ [50] Кіщук Т.П. Проблеми розвитку народних художніх промислів Закарпаття. - С. 65-66.

палкитошо, які закладали за ручку.

У ХХ столітті українців Карпат поширився кошик овальної форми з ручкою-дугою. Його виготовляють за тією ж технологією, що й вироби з круглим дном. Еліпсоподібності кошику надають поперечні "каблуки" дна, що були в 2-2,5 рази меншими, ніж поздовжні. Стінки даного виробу виготовляють із вертикальних "ребер", переплетених тонкими прутами. Вгорі виріб завершується овальним обручем. До останнього кріплять посередині поперечний, вигнутий дугою облук-ручку. В кошиках такого типу переносять ягоди, гриби, овочі, фрукти, інколи їжу. У 1920-30-х роках у гуцульських селах замість дерев'яних "пасківників" з'являються плетені з пареної лози кошики ("кобілка", "кошар"), які горяни почали використовувати і для освячення великодньої Пасхи, ковбаси, яєць тощо. Вони були овальної форми з дугоподібною ручкою [151]²⁶⁶ їх усе частіше купляли на ярмарках і базарах, у ремісників із низинних районів Східної Галичини та Закарпаття.

Виготовляють із ялинкових дощечок і настінні прямокутні кошики, призначені для ложок, ножів та ін. Бокові стінки їх заплітають ялинковими стрічками [149]²⁶⁷.

В усіх землеробських народів хліб уособлює багатство і щастя. Хлібом-сіллю зустрічають бажаних гостей. Центральне місце хліба в народних обрядах обумовлює також повагу до всього, що з ним пов'язано: сільсько-господарського знаряддя та посуду. Для витримки тіста перед тим, як сажати хліб у піч, використовують сплетені з соломи чи коренів сферичні або конічні місткості, що називаються на Буковині кошеликами на Закарпатті – корноватками і кореневатками [152]²⁶⁸.

Для Івано-Франківщини характерні сьогодні присадкуваті чотирикутні форми, прикрашені кольоровими цятками. Плєскаті кошики на ягоду

²⁶⁶ [151] Красовський Л.Д. Камінь і дерево в народних промислах лемків // Народна творчість та етнографія. - 1987. - №5. - С. 21-28.

²⁶⁷ [149] Бойківщина. Історико-етнографічні дослідження. - К.: Наукова думка, 1983.- С. 122-123.

²⁶⁸ [152] Художні промисли Українського Закарпаття. Плетіння. - К.: Мистецтво, 1983.

виплітають широкими пасами, утвореними 6-7 паралельними лозинами в ряд, подібно осокорківським "дірковастим". На Гуцульщині розповсюджені глибокі кошики з однією ручкою, прилаштованою збоку. Дно в них ширше від вінчика. Більші кошелі такої овальної форми широко побутують у Коломийському районі. То, очевидно, один із давніх типів, що зберігся донині, про що свідчать аналогічні зразки ХІХ – першої половини ХХ століття, представлені в музеях. Добре відомі кошики з лози, виготовлені на Івано-Франківському художньо-виробничому комбінаті, який засновано у 1947 році. Це ж стосується і гуцульських ложкарників, бічні стінки яких заплетені лозою, ялинковими стрічками [30]²⁶⁹.

У м. Косові при райспоживспілці працює кооператив "Черемош". У ньому 70 надомників. Вони виробляють товари народного споживання – 12 найменувань. Вироби з лози виготовляють подружжя Наталія та Мирослав Ковалики.

Традиційними осередками лозоплетіння на Івано-Франківщині є селища Кути Косівського району та Болехів. У Кутському цеху працює понад 60 майстрів [153]²⁷⁰. Серед них зарекомендували себе майстрами-художниками: Т.І. Килим'юк, М.Д. Кіщук, Г.Д. Ковалюк, І.В. Могорук, Г.В. Кушнірук, М.В. Стецюк, Г.В. Рябчик, Г.В. Лазарик і багато інших.

Лозо- та коренеплетіння як домашній промисел продовжує розвиватись й у наш час, переважно в Кутах, Тюдові, Яворові, Криворівні, Краснику та ін. Витотовляють тут кошелі для господарських потреб, сувенірні вироби. Останнім часом виробництво предметів з лози в згаданих центрах розширюється і удосконалюється. Оновлюється асортимент.

Розширення творчо-виробничих цехів лозоплетіння, підготовка молодих спеціалістів в училищах прикладного мистецтва відкривають для цього промислу нові можливості й перспективи. З 1967 році в Косівському училищі

²⁶⁹ [30] Козакевич М. Дерев'яний посуд та вироби з лози. С. 100-113.

²⁷⁰ [153] Соломченко О.Г. Народні таланти Прикарпаття. - К:Мистецтво, 1969.- С. 31-32

прикладного мистецтва до програми фахової підготовки відділу художньої обробки виробів із дерева включено новий розділ – лозоплетіння. Кілька років тому цей навчальний заклад реорганізовано в Косівський інститут декоративно-прикладного мистецтва.

Лозо- та коренеплетіння на гірській Гуцульщині розвинуто дещо менше, ніж у низинних районах. Плетіння з лози, кореня, тонкої драниці найбільш побутує у підгірських селах (Кули, Вербовець, Тюдів та ін.). Це кошики різних форм і розмірів для транспортування та зберігання продуктів [154]²⁷¹.

Як і по усій Україні, на Гуцульщині найбільше поширені способи плетення “простий”, “хрестиковий”, “спіраллю”, “косою” [148]²⁷². “Хрестиковим” способом або “спіраллю” плетуть кошелі, ятери, верші для ловлі риби. Спочатку роблять каркас “риштування” з грубих прутів ліщини, лози. Прості кошелі плетуть таким способом: гнуть два однакових обручі, загострюють кінці, з’єднують лозовою стрічкою. Два обручі вставляють один в один навхрест, місця з’єднання обплітають кілька разів пруттям. Ці з’єднання також служать для прикріплення стояків – “ребер” кошеля. Плетуть невеликі кошелі з ліщинового пруття з однією ручкою збоку, з круглим дном. Такі кошелі та верші для ловлі риби не дуже відзначаються місцевими особливостями. Рис. Б.5.66.

На Буковині лозоплетіння активно відроджується з 1980-их років. Одним із перших розпочав працювати у цьому напрямі І. Алейба (м. Новоселиця), який навчався лозоплетіння ще 1918 року в Сторожинецькій школі. Роботи майстра експонувались у Москві. Згодом у селах Вижницького району Банилів, Іспас і в самій Вижниці були організовані майстерні лозоплетіння. Вироби банилівських майстрів С. Загули, І. Кузенка та Є. Кирилюка отримали високу оцінку на обласних виставках [155]²⁷³. Рис. Б.5.67, 5.68. Умільці з с. Іспас М.

²⁷¹ [154] Мандибуря. Полонинське господарство Гуцульщини.- К.: Наукова думка, 1978.- С. 108-109.

²⁷² [148] Гошко Ю. Населення Українських Карпат. - К.: Наукова думка, 1976. -С. 158.

²⁷³ [155] Бушина Т. Декоративно-прикладне мистецтво Радянської Буковини. - К.:Мистецтво,

Девда, М. Зварич, О. Коваль виконують вироби з лозоплетіння за взірцями, затвердженими художньою радою Художнього фонду України. Рис. Б.5.69

У підсобному господарстві колгоспу "радянська Буковина" (с. Мілієво, Вижницького району Чернівецької обл.), підпорядкованому тоді Міністерству сільського господарства УРСР, з 1972 року виготовляли з лози різного виду та призначення кошики, вази, серветки, цукерниці, що експонувалися на різних виставках, закупувалися музеями. Рис. Б.5.70, 5.71. З 1979 року все більшим визнанням користуються плетені з лози різноманітні господарські корзини та підставки, абажури, кошики для квітів, фруктів, цукерок, печива, хліба тощо, виготовлені на Чернівецькому художньо-виробничому комбінаті.

Способи вжиткового плетіння вдало застосовуються і в речах підкреслено декоративних, яких чимало з'явилося впродовж останнього часу на виставках і в художніх салонах. Це вишукані за ретельним добором і акуратністю виконання роботи І. Снігура та його учня М. Чернописького з Буковини, їхніх земляків О. Девди та М. Девди.

Чоловічі головні убори плетуть в Карпатах іще з XVI сторіччя, найчастіше з житньої соломи. Із чотирьох або п'яти соломинок виплітають "кісочку", рівну або в "зубці", зшивають за формою. Солом'яні капелюхи (крисаня, солом'янки) оздоблюють у деяких місцевостях павиними перами [41]²⁷⁴. Колекція бойківських плетених "крисаней" [156]²⁷⁵ демонструє різноманітні варіанти співвідношення висоти й обрисів наголовків з шириною крисів.

Львівщина протягнулась від гірських районів Карпат на півдні до Волині на півночі. На сході вона примикає до території Тернопільської області, на заході межує з Польською Республікою. Об'єднання ремісників і кустарників на Львівщині виникли уже в XVII-XVIII століттях.

1986.

²⁷⁴ [41] Дацун П.І. Художнє плетіння. - С. 91.

²⁷⁵ [156] Літопис Бойківщини. - 1937.- №9. - С. 97-99.

На початку ХХ століття у Львові існувала Центральна школа кошикарська з дворічним навчанням, яка давала випускникам доволі високу підготовку. Про це свідчать не тільки свідоцтва про її закінчення [157]²⁷⁶, а й літературні джерела. На крайовій виставці килимів у Львові 1913 року експонували низку предметів, переважно меблі для житла та службового приміщення, виконані учнями згаданої школи. Демонстроване тут крісло, плетене з обкореної лози, вирізнялося перше за все функціональністю - висока, дещо відкинута назад спинка, масивне сидіння, широкі локотники, зміцнені проногами та тдпорками ніжки [158]²⁷⁷.

Традиції високого професіоналізму відчуваються і в сучасних виробках майстрів Львівщини, чи це елегантні набори меблів (садові столи та крісла з ромбічно-візерункованими поверхнями, підвазонники, дитячі ліжка), що їх робив Микола Візнюк у с. Розгірче Стрийського р-ну, чи прості, проте надзвичайно "чистої" роботи кошики для перенесення руками невеликих вантажів і трохи вищі для збирання яблук, які побутували в останніх десятиріччях ХХ століття у підгірських районах Львівської області. Поруч із новітніми зразками, прикрашеними яскравим поліхромним розписом і запозиченими, очевидно, із Закарпаття, не виходять із ужитку і виготовлені давнім архаїчним місцевим способом: вертикальну основу нефарбованого кошика роблять із щепи, а горизонтальне "підкання" заплітають лозою.

Соломоплетіння було досить поширене до середини ХХ століття у підгірських місцевостях (Стрики, Сколе, Самбір, Синевидно, Нижня Верхня Рушанки, Болехів, Дрогобичі), а в низинних (наприклад, у с. Жабче Муроване Сокальського р-ну) "шили з стрічок солом'яні капелюхи хлопам, сумки дітям до школи, кошики на базар" [159]²⁷⁸. Цей короткий перелік художніх

²⁷⁶ [157] ЦДІА у Львові. - Фонд 165.- Опис 1. - Справа 9. - С. 6. Цитую за нижченаведеним рукописом М. Моздиря.

²⁷⁷ [158] Моздир М. Деревообробництво // Історія українського декоративного мистецтва. Рукопис. - Львів, 1985. - С. 668-669. Зберігається в архіві відділу ообразотворчого мистецтва ІМФЕ.

²⁷⁸ [159] Селівачов М. Польові записи 1988 року в його власному архіві.

промислів, які колись розвивалися на Львівщині, переконливо підтверджує думку про можливість для створення у м. Сколе центру розвитку сучасного народного декоративного мистецтва [32]²⁷⁹.

Великого розвитку отримало лозове виробництво в Закарпатській області, де в останні десятиліття приділяють особливу увагу залученню місцевих ресурсів у громадське виробництво. Тут виготовляють до половини лозових виробів республіки, переважно підприємства системи місцевої промисловості України, підсобні підприємства та промисли [160]²⁸⁰.

Типологія плетених виробів Закарпаття та ж, що і в решті суміжних підгірських областей (див. початок даного підрозділу). Проте специфічною особливістю є поширення вуликів із лози, обмашених глиною [150]²⁸¹, а також півсферичних дзвоноподібних вуликів-"кимаків" із солом'яних джгутів [3]²⁸². Солом'яний вулик-ковпак яйцевидної форми називають "французьким". Використовувались і вулики, виготовлені з плетеної соломи зп особливою формою: в солом'яних вуликах рамки мали дугоподібну форму, що виймалися вниз, вулик, як "дуплюнку" можна було перекидати, солом'яні вулики виготовляли також у вигляді скриньок, рамки яких виймалися уверх або збоку.

Найбільш практичні, через що користуються великим попитом, бочкоподібні місткості для фруктів і конусоподібні сумки з однією та двома ручкамн. Дно і покриття бувають круглої, овальної, прямокутної форми із прямими кутами стінок, бортів і дна, циліндричної та дископодібної. Плетуть також сумки, що мають профільну стінку форми зрізаного еліпса та багато інших. Особливо широкий асортимент сумок дамських різної конфігурації, з різнокольорових прутів, із застосуванням різних видів плетіння. При

²⁷⁹ [32] Будзан А.Ф. Народні художні промисли Бойківщини. - С. 11.

²⁸⁰ [160] Глушко М. Шляхи сполучення і транспортні засоби. - К.: Наукова думка, 1993.- С. 58-67.

²⁸¹ [150] Рушак М.Ю. Лозоплетіння. – Ужгород: Карпати, 1970. – 124 с.

²⁸² [3] Селівачов М. Словник спеціальної лексики українського народного лозоплетіння // Проблеми українського термінологічного словникарства в мистецтвознавстві й етнології. – К.: Редакція вісника "Ант", 2002. – С. 160-161.

виготовленні виробів культурно-побутового призначення та господарського вжитку, меблів, сувенірів, подарунків - використовують різні способи кріплення кінців прутів основи залежно від товщини прута та конструкції виробу. Кріплять кінці прутів основи лозовими пластинами та поліхлорвініловими стрічками трьома найбільш поширеними способами: охоплюванням, впритул, внакладку.

Міцність сумок і їх зовнішній вигляд залежать від способу кріплення стояків бортів до дна (число стояків завжди парне) та методу плетіння бортів. Є три способи кріплення. З метою оздоблення сумок до борту по всій його висоті прикріплюють пластини, за кольором вони різняться від борту. Закінчують плетіння бортів косичкою. Ручки сумок виготовляють із палиць, які вигинають і обплітають лозовою стрічкою. Круглу кришку виготовляють так само, як і кругле дно, а овальну – як овальне дно.

Виготовляють також сумки циліндричної форми, починаючи із каркасу. Кришку плетуть у такій же послідовності, як і корпус сумки. Слід відмітити, що бочкоподібні та конусоподібні сумки створені народними умільцями села Іза Хустського району Закарпатської області. Спочатку такі сумки можна було зустріти лише в цьому селі. Правда тепер вони користуються широким попитом навіть дадело за межами області. Змінилась дещо і конструкція циліндричних сумок.

Для дископодібних сумок спочатку плетуть круглі стінки у вигляді дна. З'єднують між собою стінки з допомогою прутів, що становлять основу плетіння корпусу. Корпус і кришку плетуть у такій послідовності, як і в сумках циліндричної форми. Ручки закріплюють на стиках стінки корпусу із круглими стінками. Плетуть також сумки прямокутної форми та заокруглені. В переважній більшості заокругленими роблять нижкні прямі кути стінок, бортів і дна.

У теперешній час практикують виготовлення ручок та кришок із шкіри та заміника шкіри. Поєднання лози із шкірою при використанні металічної

фурнітури і замків надає сумкам своєрідної краси.

Широкий асортимент кошків різної форми для цукерок і, особливо, для квітів. Вони виготовляються різноманітної форми з круглим, овальним і навіть квадратним дном. Кошки для цукерок мають овальні обриси без кришки. Шкатулки виготовляють із відбілених і профарбованих стрічок лози, відбілених листів качанів кукурудзи, поліхлорвінілових трубок, або стрічок, виструганих із хвойної деревини.

За останній час на Закарпатті чимало зроблено для розширення асортименту й поліпшення якості виробів культурно-побутового призначення та господарського вжитку. Асортимент виробів з лози настільки широкий, що змоги зупинятись виготовленні кожного зокрема. Тому охарактеризуємо тільки основні типи виробів.

Коляски дитячі із лозовим кузовом виготовляють двох варіантів: коляска закрита з глибоким плетеним кузовом і тентом та захисним фартухом; коляска для прогулянок з плетеними боковими бортами, спинкою та підніжкою. Плетуть їх в основному із пластин, струганих по площині і кромці простим плетінням зліва направо по периметру однією пластиною. Закінчують плетіння коляски виготовленням тенту.

Для виготовлення підставок різних конструкцій і розмірів для газет і журналів, пиловибивальників, хлібниць, тортниць, фруктівниць круглої й овальної форми тощо використовують, як правило, тонкі лозові прутти та палиці без лози. Популярним є обплітання скляних бутлів і пляшок різної місткості [161]²⁸³.

Традиційним залишається плетіння домашніх господарських коників трьох видів: круглих, прямокутних і овальних різної місткості. Як правило, плетуть їх із зеленого необкоркованого пруття.

Не менш поширеним є виготовлення плетених меблів. Рис. Б.5.72, 5.73,

²⁸³ [161] Гонтар Т.О. Народне харчування Українських Карпат. - К.: Наукова думка, 1979. - С. 158.

5.74. Головною вимогою, яка ставиться до меблевих виробів, є їх зручність. Крім того, кожний виріб має бути негроміздким, довговічним, технологічним, гігієнічним. Не останню роль при цьому відіграє оздоблення. Сидіння, спинки, ніжки та інші несучі конструкції таких меблевих виробів виготовляють у вигляді напівовальних дуг, які роблять із обкоркованих лозових палиць діаметром 10-25 мм методом гнуття, обплетених лозовими стрічками. Слід додати, що регламентується тільки розмірність виробів і визначаються основні вимоги, які ставляться до них. Конструкція виробу може бути найрізноманітнішою. Рис. Б.5.75, 5.76, 5.77, 5.78, 5.79.

Широкого застосування набули зараз стільці палицеві, лозові, технологічні крісла, прямокутні та круглі журнальні й обідні столи, табуретки. Не менш практичними є дивани, звичайні і багатомісні, підставки для квітів, етажерки для книг, кушетки найрізноманітніших форм і конструкцій.

Дитячі меблі виготовляють і реалізують для дитячих садків і санаторіїв як окремими виробами, так і гарнітурами. Вони користуються широким попитом і у населення. Від меблів для дорослих відрізняються хіба що різними розмірами для дітей різного віку. Це круглі та прямокутні маленькі столи, стільці, крісла-гойдалки, дивани та ліжка, колиски тощо.

У Хустському районі Закарпатті лозовий промисел – економічно рентабельна галузь. Це близько 30 видів сувенірно-подарункових, культурно-побутових виробів, меблів. Більше 1200 людей, займаються лозоплетінням у вільний час. Підсобний промисел ліквідував сезонність робіт у сільському господарстві: замість 190-200 днів люди працюють увесь рік, тобто, як і робітники промисловості.

Умільці Іршавського, Тячівського, Хустського районів виготовляють із лози різноманітні художні вироби – сумочки жіночі, кошики для квітів, плодів і овочів, стільчики, підставки для квітів, етажерки, декоративні перегородки та інші види виробів, аж до різноманітних художніх творів і сувенірів, для яких не існує проблем продажі. Добре відомі також вироби з лози Іршавського

промкомбінату (сmt. Іршава) [162]²⁸⁴.

З 1971 року цех лозоплетіння організовано Тячівською фабрикою художніх виробів в селищах Усть-Чорна і Солотвино, а з 1973 року розпочали виготовляти художні вироби в с. Боронява Хустського району. В їх асортименті добротні фруктовниці і хлібниці з лози та жіночі і молодіжні сумки з обгорток кукурудзяних початків.

На об'єднанні у м. Хуст з обкореної круглої чи колотої лози переважно "хрестиковою" або ажурною технікою виплітають меблі, господарські та декоративні кошики, настінні панно з рослинно-квітковими мотивами, а з обгорток початків кукурудзи роблять серветки, настінні панно, жіночі торбинки, тапочки і сувенірні вироби. Виплітанням з обгорток початків кукурудзи займаються народні майстри с. Вишково, залучені в організований тут цех. Провідними майстрами є М.М. Матий, І.І. Гейко та ряд інших. Жіночі сумки, карелюшки, килимки з обгорток початків кукурудзи відрізняються делікатністю дрібного ритму фактури, приємною сріблястою матовістю майже білого матеріалу, міцністю та зручністю. Рис. Б.5.80, 5.81.

Одним із найдавніших центрів плетіння з лози на Закарпатті є с. Іза Хустського району, в якому ще в кінці минулого століття була відкрита майстерня по виплітання виробів з лози. З кінця 1950-х років розпочато обплітання лозовим прутом скляних бутлів. Виготовляють різноманітні плетені з лози кошики, підставки для квітів, етажерки, декоративні килимки, панно, перегородки та різноманітні меблі. Рис. Б.5.82, 5.83, 5.84. Лозу поєднують з різнокольоровою пластиковою плівкою, яка вписується в структуру виробів, доповнює й урізноманітнює гаму традиційних кольорів. Продукція з села Іза користується великим попитом, поставляється у найвідаленіші куточки України та за кордон.

Найбільше визнання мають майстри В.Д. Голоботовська, Д.К. Кашков і

²⁸⁴ [162] Поезія лози. Буклет, КФДР. 1990.

М.Л. Кашков, В.Г. Чохней, М.В. Щербан, В.Д. Галас, В.Д. Орос, В.В. Вучкан, С.В. Довжанин, В.П. Пізай, І.Д. Сабул, В.Д. Ізай. З 1979 року лозоплетільний цех – постійний учасник ВДНГ у Києві та Москві.

Плетінням із лози відомі також у Хустському районі с. Кошельово (майстри В.В. Марушиніч та І.В. Марушиніч), с. Бороніво, с. Липча, с. Сокиренці, с. Рокосово, с. Копанчиво.

Кошики відзначаються різноманітним декором. Часто на їх стінках контрастними барвами зображені великі квіти. У звичаї тут лакувати лозу. Лак і фарби широко застосовуються в кошиках призначених для курортників: бочкаста форма з двома ручками й кришкою зручна для перевезення фруктів.

У виробках закарпатця С. Квасного поєднується плетіння з соломки-рафії з мідними деталями.

Закарпатське народне мистецтво славиться давніми традиціями. Воно перебуває у постійному розвитку і вдосконаленні виробів. Закарпатські вироби народного мистецтва щораз глибше входять у життя і побут нашого народу, і привертають до себе пильну увагу. Природні особливості Закарпаття – гірський рельєф, великі водні ресурси, глинисто-піщані ґрунти, лісові багатства і дефіцит ораних земель – здавна сприяли розвитку різноманітних художніх промислів і ремесел. Тут користуються популярністю плетені вироби з соломи та кукурудзяного листа. У заплавах рік, які є джерелом сировини, побутує плетіння виробів з лози. Дуже властиво це умільцям з Ужгорода, Виногорова та сіл Вільхівки, Ганичів, Олешні і Ясиня [152]²⁸⁵.

В період відбудови народного господарства почався активний розвиток народних художніх промислів цього краю. Для створення матеріальної бази художніх промислів були виділені кошти, сировина, обладнання, завдяки чому вже у 1946 році в області почали працювати 10 художньо-промислових кооперативів. У 1948 році було створено Закарпатську міжобласну художню

²⁸⁵ [152] Художні промисли Українського Закарпаття. Плетіння, К. "Мистецтво", 1983.

спілку, діяльність якої сприяла широкому залученню сільського населення до промислової кооперації, яка на той час монополізувала виробництво художніх виробів. У наш час Закарпаття лишається зоною широко розвинутого народного мистецтва. На території області працюють 5 підприємств (Ужгород, Тячев, Рахів, Берегове, Хуст), які випускають плетені речі з лози та кукурудзяного листа.

Таким чином, лозо- та коренеплетіння низинних районів Карпатських областей розвинуто більше, ніж у гірських районах. Найбільш економічно доцільною галуззю є лозовий промисел Закарпаття, де в останні десятиліття спостерігається низький рівень зайнятості населення. Одним з найдавніших і найпродуктивніших центрів плетіння з лози є с. Іза Хустського району. Основними продуктами виготовлення є кошики, що відзначаються тут найбільшою варіантністю функціонально-художніх типів і їх місцевих назв. Велика питома вага виробів, які виготовляють на продаж дрібні кооперативні підприємства при відсутності великих фабрик. Наприкінці ХХ століття для плетіння господарських кошиків замість лози дедалі більше застосовують металевий дріт, а для декоративних виробів – дріт у пластиковій оболонці та різнобарвні пластикові стрічки. На Гуцульщині поширені плетені солом'яні капелюхи.

Висновки розділу.

–На відміну від вишивки, ткацтва, різьби, художне плетіння з лози в усіх регіонах має порівняно вузький діапазон засобів виразності й орнаментальних можливостей. При цьому форма та стилістика виробів більшою мірою зумовлені їхнім ужитковим призначенням, технічними і технологічними особливостями виготовлення.

–В усіх землях України побутують ті ж типи плетених виробів – будівельні конструкції й огорожі, деталі транспортних засобів, меблі, господарські та побутові пристосування, предмети взуття й одягу (передусім

головні убори), іграшки та прикраси тощо. При спільності технічних прийомів і стилістичних засад у сучасному українському плетінні склалися місцеві особливості, що особливо наочні у кошикарстві – найпоширенішій галузі цього художнього промислу. Навіть у одній і тій же області кошики відрізняються у різних районах формами, фактурою стінок, обрисами отворів, ручок, особливостями вирішення верхнього вінчика, барвного декору, ажурного плетива.

–На відміну від переважно міських осередків лозоплетіння Західної Європи, локальна своєрідність і асортиментна специфікація плетільних промислів усіх регіонів України формувались у сільських місцевостях, ближче до місць заготівлі лози. Вітчизняні сорти жорсткої лози дозволяють робити довговічні вироби, хоч і дуже трудомісткі у виготовленні. Їхній вигляд зумовлений неоднаковою товщиною коротких прутів української лози, грубіших при окоренку та тонших на кінці. Відтак у одному виробі майстер змушений застосовувати пруття різного діаметра. Не набула поширення у нас зручна сировина "ратан" - розщеплені ліани з тропічних лісів, які мають однакову грубість стебла при його кількадеметровій довжині. В західних областях інколи застосовується схожа на жорстку соломку "рафія".

–Порівняно з Західною Європою, меншою в усіх регіонах України була роль навчальних осередків і зовсім не сформувалися спеціалізовані музеї лозоплетіння. З одного боку, це загальмувало процес розвитку, технічного та художнього вдосконалення галузі, зумовило впродовж ХХ століття її низький престиж і довге невизнання в якості повноцінного різновиду декоративно-вжиткового мистецтва. З другого боку – посилило фольклоризацію, місцеву самобутність, завдяки якій українське плетіння сьогодні можна значною мірою вважати органічною складовою традиційного народного мистецтва.

–Завдяки яскравим регіональним особливостям, кожному варіанту діалектних назв українських плетених виробів відповідає певний різновид, дещо відмінний від тих, які побутують у сусідніх місцевостях. Зафіксовано

кількасот імен майстрів XIX початку XXI століття. Із них ми впорядкували алфавітний список тих, які згадуються в цій дисертації, записах інших дослідників і в літературі. Плетені з лози речі мають високу художню та функціональну цінність. Ручне виготовлення накладає відбиток індивідуальної неповторності на кожен із виробів. Побутова доцільність диктувала появу нових форм, які шліфувались із покоління у покоління, досягаючи високої досконалості.

–Найбільше розвинуте лозоплетіння на колишній Чернігівщині, зокрема на лівобережних околицях Києва, де в другій половині XIX століття склались особливо сприятливі умови для цього промислу: наявність дешевої лози, що транспортувалася водою з верхів'їв Дніпра, Десни та Прип'яті; довгі весняні розливи цих рік, які утруднювали заняття рільництвом; зручний збут товару через київських підприємців на ринки Західної Європи та великих міст Російської імперії, де був тоді підвищений попит на лозяні вироби.

–У наші дні найбільше займаються лозоплетінням на Закарпатті, де порівняно нижчий рівень зайнятості населення, натомість цей промисел згортається в індустріально розвинених південно східних областях. Значну конкуренцію українським складають ефектні з технічного погляду та дешеві лозяні вироби Китаю та В'єтнаму.

–Плетіння з рогози найбільше було поширене на Поділлі, Волині, Розточчі, Полтавщині, розвивається в основному тими ж об'єднаннями, що і лозоплетіння. Коріння дерев, лико і дранка – характерний матеріал для плетіння на Поліссі, а вироби з соломи плетуть у всіх областях. Раніше це були великі та менші місткості, що виготовляли із джгутів соломи, головні убори, що зшивали із стрічок, попередньо виплетених із молодого житньої соломи, а сьогодні дедалі більшу вагу має декоративна пластика.

Результати вивчення історії, типології, художніх особливостей і майстрів художнього плетіння з рослинних матеріалів в Україні XIX-XX століття дозволяють зробити такі висновки:

1. Плетіння з рослинних матеріалів одне з найдавніших художніх промислів, воно є своєрідним художнім явищем, складовою частиною національної мистецької спадщини України. Наявні публікації торкаються або лише частково розкривають окремі аспекти художнього плетіння, але тема ніколи не була предметом комплексного вивчення.

1.1. Виникло плетіння з рослинних матеріалів у палеоліті, в епоху мезоліту переважно плели сітки, основні напрямки плетіння природних матеріалів сформувались в неоліті. Проте типологія плетених виробів установилась аж у ранньому середньовіччі.

1.2. Історія галузі слабо висвітлена, фрагментарно виявлено локальні художні особливості творів плетіння, а тому не існує цілісної картини художнього плетіння з рослинних матеріалів, як своєрідного мистецького феномену національної української культури.

2. Визначено основні історичні віхи розвитку художнього плетіння з рослинних матеріалів в Україні.

2.1. Плетіння з рослинних матеріалів інтенсивно розвивається з XV століття. З цього часу Україна належала до провідних європейських країн, у яких поширене плетіння з рослинних матеріалів, але аж з кінця XVIII століття плетені предмети уже організовано виготовляли у майстернях і на фабриках.

2.2. У художньому промислі плетіння кінця XIX століття намітились дві тенденції. Перша - виготовлення сільськими майстрами традиційних виробів, переважно кошиків і рибальського спорядження, друга виробництво міськими майстрами модних плетених предметів за місцевими зразками. На них позначався вплив стилю модерн. Розширився асортимент плетених виробів. Українські плетені вироби засвідчують високий технічний рівень виконання народними майстрами.

2.3. Із середини XX століття активізується виробництво художніх плетених виробів. Створюються нові підприємства, артілі і дільниці на базі артілей заснуються лозомеблеві фабрики з частковою механізацією праці.

Особливу увагу звертають на конструювання предметів, їх функціональну форму та оздоблення. Вироби експонуються на спеціалізованих виставках, стають об'єктом наукового дослідження.

3. Естетичні характеристики рослинних матеріалів для плетіння, передовсім ґрунтуються на показниках їхньої фактури і забарвлення. Іноді для посилення художньої виразності творів плетіння застосовують барвники, олію і лаки. Фізичні та естетичні особливості рослинних матеріалів художнього плетіння є незаперечною підставою для досягнення вершин професіоналізму.

3.1. Якість плетених виробів залежить від врахування багатьох вимог і правил, що стосуються пори заготівлі, кількості, місця зберігання та попередньої обробки. Саме цим визначається їх якість: міцність, фактура і колір. Кожен з використовуваних рослинних матеріалів: лоза верба, корінь сосни, рогіз, солома та інші їх різновидності мають лише для них характерні естетичні показники.

3.2. Художня виразність плетених виробів передовсім залежить від фізичних та естетичних показників матеріалу і техніки виконання, що підпорядковується етнотрадиції. Галузі лозоплетіння, рогозоплетіння і соломоплетіння мають свою генезу й історію розвитку, яка сягає глибини віків, має свої технологічні відміни тісно пов'язані етностетичними засадами українського народного декоративного мистецтва.

3.3. Художня виразність творів плетіння ґрунтується на усталених закономірностях: тектоніка, пропорційність, масштабність і цілісність, а також прийомів контрасту, ритмічності, динаміки і симетрії. Найважливішим засобом виразності є ажурність.

4. Типологія плетених виробів з лози найбільша, вона охоплює кілька галузей: будівництво, малярство, кошикарство, тощо. З кореня сосни переважно виготовляють місткості для сипких продуктів. Рогозяні вироби – це кошечки, торбинки, капці та іграшки. Солом'яні вироби налічують такі типологічні групи: великі і малі посудини, доповнення до одягу та іграшки,

капці. Вироби з обгорток кукурудзяних початків – це жіночі сумки, капці, килимки.

5. Художнє плетіння з лози, рогази і соломи має свої регіональні особливості. Механізмом збереження та трансформації регіональних особливостей виступає художня традиція, яка з покоління в покоління передавала художньо-технічні прийоми, навички, ремісничу технологічну майстерність.

5.1. Виявлення регіональної картини розвитку плетіння утруднюється такими трьома факторами:

- регіональні особливості нашого нового й новітнього плетіння з рослинних матеріалів меншою мірою зумовлені місцевими традиціями, порівняно з іншими давно і широко вкоріненими видами народного мистецтва;

- нерівномірне поширення даного виду художнього ремесла, значно більше в умовах довгого панування напівнатурального господарства (Карпати, Полісся) та порівняно менше в промислово розвинених областях південно-східної України;

- неспівпадання історико-культурного районування та сучасного адміністративного поділу.

5.2. Для України характерна локальна своєрідність і асортиментна специфікація плетільних промислів, розташованих переважно в сільських місцевостях ближче до місць заготівлі лози. Тобто розвиток лозоплетіння завжди зумовлений наявністю сприятливих умов для занять підсобними промислами – надлишком робочого часу у частини населення, професіональними здібностями до занять промислами, а також достатньою кількістю сировини. Виробництво плетених виробів може бути налагоджено в звичайних приміщеннях без складного обладнання.

5.3. На Придніпров'ї та Слобожанщині розвинені всі різновиди плетіння з лози, рогази й соломи, документальні свідчення про їх високий функціональний та естетичний рівень сягають середини XIX століття. Тоді ж

поруч із кустарним виготовленням виробів почався процес організації ремісничих навчальних закладів і організованого збуту. Прилеглі до Києва села на Лівобережжі Дніпра стали на початку ХХ століття провідним за продуктивністю осередком лозоплетіння в усій Російській імперії. Проте в подальші десятиліття не вдалось зберегти професійне шкільництво в цій галузі та зібрати в музеях достатньо представницькі колекції виробів, що стало на перешкоді дальшому розвитку цієї галузі вітчизняного художнього ремесла.

5.4. Високорозвинене народне плетіння Північного Заходу України меншою мірою зазнало впливу навчальних закладів, скупників і фабричних форм виробництва, порівняно з Придніпров'ям і Слобожанщиною. Із великих підприємств відома тільки фабрика в Полонному. Особливістю Західного Полісся є співіснування в одній місцевості кількох близьких один до одного різновидів кошиків, причому новіші зразки рідко повторюють форму попередніх. Для цього регіону дуже характерне використання болотних рослин – широколистої та вузьколистої рогози, сеймику з активним уведенням кольору. Переважно з житньої соломи виготовляють, крім брилів, різноманітні дитячі іграшки, хатні прикраси, "павуки". Проте загалом випуск плетених виробів іще далеко не задовольняє потреби в них як кількісно, так і в асортименті. Зокрема, доцільно відродити цей промисел у багатьох районах Полісся. Тут є традиції ремесла, в достатній кількості сировина та робочі руки.

5.5. На Поділлі та Півдні України плетіння з рослинних матеріалів розвинуте сьогодні порівняно менше, ніж у східних та західних областях. Тут немає великих підприємств, подібних до лозоплетільних фабрик Чернігова, Боромлі на Сумщині чи Полонного на Волині. Як і сто років тому на Поділлі переважають вироби з рогози. Традиції плетіння підтримуються, переважно, окремими майстрами та групами. Найяскравішим сучасним продовженням традиційних народних іграшок є рогозяні фігурки Я. Ремінецького з Тернопільщини.

5.6. В низинних районах Карпатських областей лозо- та коренеплетіння розвинуте більше, ніж у гірських районах. Найбільш економічно доцільною галуззю є лозовий промисел Закарпаття, де в останні десятиліття спостерігається низький рівень зайнятості населення. Одним з найдавніших і найпродуктивніших центрів плетіння є с. Іза Хустського району. Основними продуктами виготовлення є кошики, що визначаються тут найбільшою варіантністю функціонально-художніх типів і їх місцевих назв.

6. Порівняно з Західною Європою, меншою в усіх регіонах України була роль навчальних осередків і зовсім не сформувалися спеціалізовані музеї лозоплетіння. З одного боку, це загальмувало процес розвитку, технічного та художнього вдосконалення галузі, зумовило впродовж ХХ століття її низький престиж і довге невизнання в якості повноцінного різновиду декоративно-вжиткового мистецтва. З другого боку – посилило фольклоризацію, місцеву самотність, завдяки якій українське плетіння сьогодні можна значною мірою вважати органічною складовою традиційного народного мистецтва.

7. Продумати можливість створення в Україні системи училищ прикладного мистецтва, до програми фахової підготовки відділів художньої обробки виробів із дерева включити лозоплетіння. Переконливо довести, що декоративне мистецтво є однією з найважливіших галузей художньої культури, виникло в процесі трудової діяльності людини і нерозривно пов'язане з її життям. Навчити випускників майстерно опоетизовувати найпростіші й найбуденніші мотиви, з яких складається людське життя. Теми для плетіння підкаже їм власна спостережливість і фантазія, тонке розуміння краси, високе почуття поміркованості й такту.

8. Народне декоративне мистецтво плетіння – своєрідне художнє явище українського народного мистецтва. Загальною художньою основою його служить розумне співвідношення традицій і новаторства, колективності та індивідуальності в творчому процесі. В ньому все відмічено печаткою поцілності, життєвої мудрості. Народне мистецтво плетіння характеризується

вивіреністю, чіткістю і бездоганною досконалістю. Це результат багатьох поколінь, художня традиція, що увібрала в себе досвід минулого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: в 4-х т. М., 1971.- Т.3 - С. 280.
2. Етимологічний словник української мови: в 7 т. - К., 1989. - Т.3. - С. 17,67.
3. Селівачов М.Р. Словник спеціальної лексики українського народного лозоплетіння // Проблеми українського термінологічного словникарства в мистецтвознавстві й етнології. - К.: Редакція вісника "Ант", 2002. - С. 159-161.
4. Жданов М. Путевые заметки по России. - СПб, 1843. - С. 142.
5. Лаврентьев Г. Хозяйственные заметки при приезде в г.Чугуев // ЖМГИ, 1851. - ч.38. - Т.4. - С. 51-60.
6. Выставки произведений сельского хозяйства. Обзор деятельности Департамента сельского хозяйства с 1844 по 1854 годы. СПб, 1855. - С. 28-41.
7. Сементовский А. Несколько слов о выставке сельскохозяйственных произведений в г.Киеве // ТВЭО. - СПб, 1857. - Т.4. - С. 41-52.
8. Волынские губернские ведомости. - 1858. - № 11-15.
9. Арендаренко М. Записки о Полтавской губернии. - Полтава, 1852. - Вып. 1- 3.
10. Иваница А. Домашний быт малороса Полтавской, Волынской и Черниговской губернии // Этнографический сборник. - Б.м.в., 1853.
11. Чубинский П.В. Инвентарь крестьянского хозяйства // Записки Ю.З.Отд. ИРГО. - М., 1874. - Т. 2.
12. Василенко В.И. Очерки кустарных промыслов Полтавской губернии. -Полтава, 1900.
13. Бабенко В.А. Этнографический очерк народного быта Екатеринославского края. - Екатеринославль, 1905.
14. Городецкий М.Д. Кустарная промышленность Волынской губернии. -Житомир, 1901.
15. Кустарная промышленность Киевской губернии. - К., 1912.
16. Кустарные промыслы Харьковской губернии по данным исследования 1912 г. - Харьков, 1913.
17. Кустарные промыслы Волынской губернии по данным текущей сельскохозяйственной выставки. - Житомир, 1914.
18. Кустарные промыслы Подольской губернии. - К., 1916.

19. Przemysł domowy jaworowski i jego handel // Przewodnik przemysłowy. - Lwów, 1898. - № 7. - S. 79.
20. Katalog krajowej wystawy rolniczej i przemysłowej we Lwowie 1877. - Lwów, 1877. - 178 s.
21. Dziduszycki W. Katalog działu etnograficznego Powszechnej Wystawy Krajowej we Lwowie 1894. - Lwów, 1894. 239 s.
22. Turkawski M. Wystawa etnograficzna Pokucia w Kołomyi. - Kraków, 1880. - 55 s.
23. Бойчук М. З нагоди Коломийської виставки українського домашнього промислу // Літературно-науковий вісник. - 1912, Кн. 2. - С. 344-345.
24. Чорний А. Каталог Виставки домашнього промислу в Коломиї. - Коломия, 1912. 42 с.
25. Франко І. Етнографічна виставка в Тернополі // Діло. - 1887. - С. 67-71.
26. Каталог першої української виставки в Стрию 1909р. - Стрий, 1909.
27. Koszykarstwo w Galicyi. - Przewodnik przemysłowy. - 1901. - № 12. - S. 90.
28. Кобільник В. Матеріальна культура села Жукотин // Літопис Бойківщини. - 1987. - ч.9. - С. 97-98.
29. Чернышов Г.А. Организация и технологические процессы производства мебели из лозы и рогозы. - К., 1946. - 92 с.
30. Козакевич М.З. Дерев'яний посуд та вироби з лози, рогози і соломи // довідник по фондах Українського державного музею етнографії та художнього промислу Академії наук УРСР. - К., 1956. - С. 100-113.
31. Державний музей етнографії та художнього промислу АН УРСР Альбом. - К., 1976. - 51 іл.
32. Будзан А.Ф. Народні художні промисли Бойківщини // Народні художні промисли України. - К.: Наукова думка, 1979. - С. 7-19.
33. Захарчук-Чугай Р. Народне декоративне мистецтво Яворівщини. - К.: Наукова думка, 1979. - С. 128-138.
34. Чаговець Т. Хотовецьке шавароплетення // НТЕ. - 1979. - № 2. - С. 94.
35. Селівачов М. З лози, ліщини, рогози // Наука і суспільство. - 1982. - № 2. - С. 58.
36. Жук А., Селівачов М.Р. Республіканська виставка творів народних художніх промислів // НТЕ. - 1979. - № 3. - С. 103.
37. Селівачов М.Р. Народне мистецтво і сучасність. - К., 1980. - 48 с., іл.
38. Орел Л. Лозоплетение на Украине // ДИ. - 1985. - № 10. - С. 21-22.
39. Горинь Г.Й. Народні промисли лемків Закарпаття // НТЕ. - 1986. - № 4. - С. 49.

40. Гургула І. Народне мистецтво західних областей України. - К.: Мистецтво, 1966. - 76 с.: іл.
41. Дацун П.І. Художнє плетіння // Народні художні промисли УРСР: - Довідник. - К.: Наукова думка, 1986. - С.89-93.
42. Селівачов М.Р. Українське народне лозоплетіння // НТЕ. - 1987. - № 3. - С. 41-56.
43. Станкевич М.Є. Художнє деревообробництво та плетіння з природних матеріалів // Антонович Є.А., Захарчук-Чугай Р.В., Станкевич М.Є. Декоративно-прикладне мистецтво. - Львів: Світ, 1992. - С. 191-194.
44. Український народний одяг XVIII - початку XIX ст. в акварелях Глоговського / Авт., упоряд. Кривач Д.П., Стельмащук Г.Г. - Наукова думка, 1988. - 272 с.: іл.
45. Станкевич М.Є. Художнє плетіння // Українське народознавство: Навч. посібник. - Львів: Фенікс, 1994. - С. 392-393.
46. Дацун П.І. Плетіння // Музей етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України: Путівник. - Львів, 1996. - С. 48-49.
47. Дацун П.І. Плетіння з рослинних матеріалів в Україні: Каталог виставки // НЗ. - 1995. - № 3. - С. 183-192; № 4. - С. 249-256; № 5. - С. 314-320.
48. Долінська М. Майстри народного мистецтва Української РСР: Довідник. - К.: Мистецтво, 1966. - С. 151-154.
49. Кляп П.І. Лозоплетіння у селі Ізі: НПЗ. - Ужгород: Карпати, 1969. - С. 54-60.
50. Кіщук Т.П. Проблеми розвитку народних художніх промислів Закарпаття // НХПУ. - К.: Наукова думка, 1979. - С. 65-66.
51. Венгер Л.І. Це звичайна незвичайна рогоза // СК. - 1981. - № 6. С. 31.
52. Венгер Л.І. Майстер рогозоплетіння Ярослав Ремінецький // НТЕ. - 1984. - № 4. - С. 75-76.
53. Лащук Ю.Ф. Скульптура из рогозы // ДИ. - 1983. - № 4. - С. 22.
54. Чаговець Т. Розкрилює мрій берег...// Чарівне веретено. - Львів: Каменярь, 1990. - С. 62-64.
55. Золотарьов В. Сто робіт Мартина Гнатовича // Україна. - 1988. - № 11. - С. 22.
56. Коваль С. Гніздичівська лоза – у домі краса // Високий Замок. - 1994. - 5 лют.
57. Станкевич М. Плетені дива // Золота Пілава. - 1991. - 7 червня.
58. Грендиш Я.Д. Лозо- і коренеплетіння // Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження. - К.: Наукова думка, 1987. - С. 144-145.
59. Кара-Васильєва Т. Обробка дерева та плетіння // Холмщина і Підляшся. Історико-етнографічне дослідження. - К.: Родовід, 1997. - С. 241-248.
60. Бойчук Б. Плетені вироби з лози, рогози та соломи // Народне декоративне мистецтво Покуття. - Дис. канд. мистецтв., Львів, 2000. - С.96-110.

61. Лозоплетіння Галини Кучер / Автор-упорядник М.Селівачов. - К.: Редакція вісника "АНТ", 2001. - 27с.: іл.
62. Архів ІН, ф.1, оп.2, од. зб. арк. 1-24.
63. Mokłowski K. Sztuka ludowa w Polsce. - Lwów, 1903. - S.213-214
64. Scott L. Pottery // A History of technology. - London, 1958. - Vol.1. - P.376.
65. Семенов С.А., Коробкова Г.Ф. Технология древнейших производств. - Ленинград: Наука, 1983. - С. 92-93.
66. Бібіков С.М. Епоха мезоліту // Історія Української РСР: у 8-ми т. – К.: Наукова думка, 1977. - Т.1, кн.1, - С. 46.
67. Crowfoot G.M. Textiles, basketry and mats / A History of technology. - London, 1958. - Vol.1. - P. 415-418.
68. Caton-Thompson G., Gardner B.W. The desert Faym. - London, 1934. - P. 43-46.
69. Reisner G.A, Fisher C.S, Lyon D.G. Harvard excavations at Samaria 1908- 1910. - Cambridge, 1924. - Vol.2. - P. 96-98, P. 144-148.
70. Кес Д. Стили мебели. - Будапешт, 1981. - С. 154-155.
71. Мезенцева Г.Г. Скульптура // ІУМ. - К., 1966. - Т.1. - С. 234-246.
72. Богусевич В.А. Книжкова мініатюра // ІУМ. - К., 1966. - Т.1. - С. 341-356.
73. Гончарова В.К. Художні ремесла // ІУМ. - К., 1966. - Т.1. - С. 357-392.
74. Вовк Хв. Етнографічні особливості українського народу // Студії з української етнографії та антропології. - Прага, 1928. - С. 112.
75. Gloger Z. Budownictwo drzewne i wyroby z drzewa w dawnej Polsce: W 2-ht. -Warszawa, 1909. - Т.2. - S. 124.
76. Стамеров К.К. Нариси з історії костюма: В 2-х ч. - К.: Мистецтво, 1978. - С. 172.
77. Шмагало Р. Художньо-промисловий та образотворчий напрямки мистецтв Галичини кін. ХІХ - п. ХХ ст: // ВЛАМ. - 1999. - С. 112, 122.
78. Краткий обзор кустарных промыслов Черниговской губернии с приложением очерков по производству изделий из прута и кожевенному производству. - Чернигов, 1914. - С. 35-38.
79. Бутник-Сіверський Б.С. Українське радянське народне мистецтво. К.: Наукова думка, 1966. - С. 106.
80. Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-крестьянского правительства Украины. - Харьков, 1921. - № 11. - С. 365-366.
81. Кустарно-промислова кооперація й кустарна промисловість Чернігівщини // Укр. кооперація. - Харків, 1923. - № 3. - С. 126.
82. ЦДІА України у Львові, ф.808, оп. 5, спр. 269, арк. 4.
83. Народні художні промисли УРСР: Довідник. - К.: Наукова думка, 1986. – С. 139.

84. Тарасенко В.М., Петрова А. И. Конструирование и производство плетеной мебели. - М.: Лесная промышленность, 1983. - С. 204-205.
85. Некрасова М.А. Актуальные проблемы теории и практики народного искусства в свете постановления ЦК КПСС "О народных худ. промыслах" // Проблемы народного искусства. - М., 1982. - С. 7.
86. Изделия из лозы Полонского завода хозтоваров: Буклет. - К., 1983.
87. Ющенко О.О. Виставка плетених виробів // НТЕ. 1985. - № 1. - С. 92-93.
88. Селівачов М. Проблеми сучасного розвитку лозоплетільного промислу: німецько-українські паралелі. - В кн.: Гончарівські читання (п'яті). Феноменологія українського народного мистецтва: форма і зміст. Тези доповідей і повідомлень. - К.: Музей Івана Гончара, 1998. - С. 114-115.
89. Виставка образотворчого та декоративно-вжиткового мистецтва в Бережанському краєзнавчому музеї. Присвячена дню художника 10 жовтня 1999. - Березень. 1999. - С. 5.
90. И лоза, и рогоза // Киевские ведомости. - 2003. - 9 жовтня.
91. Селівачов М.Р. Між Ройном і Майном // Всесвіт. - 1999. - № 4. - С. 136-144
92. Deutsches Korbmuseum Michelau. Begleitbuch zur Dauerausstellung. - Michelau, 1994. - 212 s. - Рецензія на цей путівник уміщена в журналі "Ант". - К., 1999. - № 2-3. - С. 78.
93. Станкевич М.Є. Художнє плетіння // Антонович Є.А., Захарчук-Чугай Р.В. Декоративно-прикладне мистецтво. - Львів: Світ, 1992. - С. 75.
94. Станкевич М.Є. Система композиційних закономірностей // Антонович А.С., Захарчук-Чугай Р.В., Станкевич М.Є. Декоративно-прикладне мистецтво. - Львів, 1992. - С. 245-247.
95. Станкевич М. Українське художнє дерево XVI-XXст. - Львів, 2002. - 450 с.: іл.
96. Кубійович В. Українські землі як ціле. Розподіл України на поодинокі краї // Енциклопедія українознавства. Загальна частина. Репринтне відтворення видання 1947 року. - К., 1994. - С. 17-29, 19-124.
97. Самойлович В.П. Українське народне житло. - К.: Наук. думка, 1972. - С. 19-31.
98. Селівачов М. До проблеми районування українського народного мистецтва (XVIII-XX ст.) // Marra Mundi. Збірник наукових праць на пошану Ярослава Дашкевича з нагоди його 70-річчя. - Львів-Київ-Нью-Йорк: Вид-во М.П. Коць, 1996. - С. 576-586.
99. Кулиняк Д. Мандрівки рідною Роменщиною // НТЕ. - 1970. - № 6. - С. 106, фото.
100. Каталог изделий выработываемый кустарями Полтавской губернии. СПб., 1912. - С. 42-43.

101. Бабенко В. Солом'яний термос // Комсомолец Полтавщини. - 1976. – 19 серпня.
102. Виставка виробів домашнього промислу у Києві. Рідний край. 10 березня 1926р. - № 10. - С. 13-14.
103. Біляшівський Б.М, Ляшук Ю.П. Київське кустарне товариство // Народна творчість та етнографія, 1987. - № 4. - С. 39-44.
104. Шудря Є. Подвижниці народного мистецтва. - К.: Редакція вісника "Ант", 2003. - 64 с.
105. Скрипник Г.Л. Етнографічні музеї України. - К.:Наукова думка, 1989. -С. 38-39
106. Дякив Р. Эффективность лозовых промыслов на Украине // Экономика советской Украины. - 1970. - № 8. - С. 82-84.
107. Кустарна промисловість та кустарно-промислова кооперація на першій Всесоюзній сільськогосподарській та кустарно-промисловій виставці // Українська кустарна спілка. (Харків), 1924. - № 1-2. - С. 54-55.
108. Протокол інструкторської наради при Всеукраїнській спілці кустарно-промислової кооперації // Українська кустарна спілка. (Харків), 1923. - № 4-5. - С. 14-25.
109. Експедиції в райони та міста республіка // Вісник Академії Архітектури УСРС, 1947. - №1. – С. 43.
110. Нельговський Ю.П. Експедиція на Чернігівщину // Вісник Академії Архітектури УСРС, 1948. - №3. – С. 34.
111. Проспект Чернігівської фабрики лозових виробів. – б/м, б/р (2000)
112. Васильченко В.И. Кустарные промыслы сельских сословий Полтавской губернии. – Полтава, 1885.
113. Гамза В. Капелюхи з рогозу // Зоря Полтавщини. – 1976. – 13 лютого.
114. Бровард Д. Черевички з рогозу // Зоря Полтавщина. – 1987. – 19 березня.
115. Василевська А. Плетені з лози // Сільські вісті. – 1986. – 9 жовтня.
116. Артюшенко О. Краса врятує світ // Обухівський край. – 1999. – 16 жовтня.
117. Пономарьов А., Артюх Л., Косміна Т. ін. Народні заняття, 1993. – С. 68.
118. Колчин Б.А. Новгородские древности: деревянные изделия. - М.: Наука, 1968. - С. 50, таб. 38, 80.
119. Сагайдак М.А., Селивачев М.Р. Общность и специфика художественной деревообработки русского Севера и Украины (по археологическим источникам // М.В. Ломоносов и Север: Тезисы докл. Всесоюзной конференции. - Архангельск, 1986. - С. 134-136.
120. Лащук Ю. Народне мистецтво українського Полісся. Львів, "Каменярь", 1922, - С. 40-41.

121. Українознавство. Посібник. Відповід. Редактор В.П. Сайко. Київ, "Зодіак-Еко", 1994. - С. 117-118.
122. Стельмашук Г. Народні художні промисли Тернопільщини // Образотворче мистецтво. - 1981. - №3. - С. 24.
123. Андрейчин Б. Народні промисли Волині // Жовтень, - №2. - С. 116-119.
124. Данилюк А.Г. Українська хата. - К.: Наукова думка, 1991. - С. 92-100.
125. Лукина М. Легкость и прочность // Декоративное искусство. - 1975. - №7. - С. 49.
126. Przewodnik przemysłowy, 1897. - R. II. - №3. - S. 29.
127. Народні промисли України. Збірник наукових праць. - К.: Наукова думка, 1979. - С. 141-149.
128. Бондаренко В., Лесів М. та ін. Холмщина і Підляшшя // Історико-етнографічне дослідження. К.: "Родовід", 1997. - С. 241-248.
129. Gauda A / Koleksya plecionkarskaw zbiorach museum okregowego w Lublinie // Studia i materialy Lubelskie. - T VI - 1972. - S. 300-308.
130. Гнатюк І. Підляшшя і підлящики. Рукописні фонди Інституту мистецтвознавства фольклористики та етнології ім. М.Рильського НАН України. Ф. 14-3, од. зб 1099, арк. 44.
131. Ложкарь О.І. Чи не час відновити забуте // Подільська біржа. - 1992. - №21 від 22 червня.
132. Варварук Л. Рогіз перетворюється в диво // Тульчинський край. - 2001.- 5 травня.
133. Селівачов М. Де придбати коболчинський глечик? // Київ. - 1985. - №1. - С. 165-166.
134. Кокряцький С. Яке твоє обличчя Поділля // Вінницька правда. - 1986. - 19 грудня.
135. Зянько І. Майстер з Козятина // Вінницькі відомості. - 1999. - 19 листопада.
136. Зянько І. Солом'яних справ майстер. // Вінницькі відомості. - 1997. - 18 вересня.
137. Татарин М. Солом'яних капелюхів майстер // Вінницькі відомості. - 1998. - 22 жовтня.
138. Лихацька Г. Воскресив забуте ремесло // Піщанські вісті. - 1995. - 12 вересня.
139. В.Очеретний. Не іскра – вогнище. // Подолія. - 1992. - 27 лютого.
140. Венгер Л.І. Вічно нове старе ремесло. // Мистецька палітра. - 1981. - №7, жовтень.
141. Герета І. Майстер з Тернопільщини. Дніпро. - 1979. - №10. - С. 103-105.
142. Сінкевич // Радянська Україна. - 1988. - 5 квітня.

143. Сокольский Н. Деревообрабатывающее ремесло в античных государствах Северного Причерноморья. - М.: Наука, 1971. - С. 244-256.
144. Херсонская выставка сельских произведений 1853 г. // Журнал Министерства государственных имуществ. - 1854, отд. II. - С. 39, 65.
145. Сборник Херсонского земства. - 1903. - №11. - С. 303-304.
146. Малина В. Таланты Прибужья. - Одесса: Маяк, 1988. - С. 67-69.
147. Прейс-курант корзин и плетеной мебели Паньковской фабрики корзиночных изделий князя Н. И. Урусова. - Екатеринослав, б.г. 95 с., ил.
148. Гошко. Населення Українських Карпат. - К.: Наукова думка, 1976. - С. 158.
149. Бойківщина. Історико-етнографічні дослідження. - К.: Наукова думка, 1983. - С. 122-123.
150. Рушак М.Ю. Лозоплетіння. - Ужгород: Карпати, 1970. - С. 50-95.
151. Красовський Л.Д. Камінь і дерево в народних промислах лемків // Народна творчість та етнографія. - 1987. - №5. - С. 21-28.
152. Художні промисли Українського Закарпаття. Плетіння. - К.: Мистецтво, 1983.
153. Соломченко О.Г. Народні таланти Прикарпаття // Мистецтво. - К., 1969. - С. 31-32.
154. Мандибуря. Полонинське господарство Гуцульщини. - К.: Наукова думка, 1978. - С. 108-109.
155. Бушина Т. Декоративно-прикладне мистецтво Радянської Буковини. - К.: Мистецтво, 1986р.
156. Літопис Бойківщини, 1937. - №9. - С. 97-99.
157. ЦДІА у Львові. - Фонд 165. - Опис 1.- Справа 9. - С. 6. Цитую за нижченаведеним рукописом М. Моздиря.
158. Моздир М. Деревообробництво // Історія українського декоративного мистецтва. Рукопис. - Львів, 1985. - С. 668-669. Зберігається в архіві відділу образотворчого мистецтва ІМФЕ.
159. Селівачов М. Польові записи 1988 року в його власному архіві.
160. Глушко М. Шляхи сполучення і транспортні засоби. - К.: Наукова думка, 1993. - С. 58-67.
161. Гонтар Т.О. Народне харчування Українських Карпат. - К.: Наукова думка 1979. - С. 158.
162. Поезія лози. Буклет, КФДР. 1990.

Додаток А

Словник майстрів

1. АЛЕЙБА Іван Іванович, 1893р.н.,
с. Новоселиця, Чернівецької обл.
Декоративне плетіння з лози. Учасник обласних виставок з 1957 р.
Літ: олінська М. Майстри народного мистецтва Української РСР. К., 1966
- С. 151Д.
2. АЛЕКССЕВ В, II-га пол. XX ст.,
м. Ямпіль, Вінницької обл. Ямпільська лісомеліоративна станція (цех лозоплетіння),
Майстер лозоплетіння, зокрема плете меблі.
Літ: Кокрядцький С. Яке твоє обличчя Поділля? // Вінницька правда. – 1986. - 19 грудня.
3. АМБРУШ Варвара Степанівна, 1936 р.н.,
с. Вишкове Хустського р-ну Закарпатської обл. Колгоспниця.
Декоративне плетіння з кукурудзяного листя. Кращі роботи: різноманітні сумочки та кошики. Учасниця обласних виставок з 1957р.
Літ.: Долінська М. Майстри народного мистецтва Української РСР. К., 1966. - С. 152.
4. АНТОНЮК В., II-га пол. XIX ст.,
с. Мишин, нині Коломийський район Івано-Франківської обл.
Майстер меблів (гнутих із ліщини та плетених із лози), експонент крайової сільськогосподарської виставки у Львові 1877р.
Дж.: Дисертація А.В. Клімашевського, 2001, С.58;
5. АНТОНЮК Марія Олександрівна,
с. Краївщина Володарськ-Волинського р-ну Житомирської області.
Майстер плетіння брилів із соломи. Учасник республіканських виставок 1988 рр.
6. АРТЕМЕНКО Є. Г., 2-га пол. XX ст.
Майстер українського походження, працював у Білорусі.
Літ: Шкут М.
7. АТАМАНЮК А., кінець XIX ст.,
с.Медведівці, (нині Надвірнянський район Івано-Франківської обл.)
Виготовляв рогозяні мати.
8. БАЗЮРА І. О., 2-га пол. XX ст.
Експонував речі, виплетені з тонкої круглої лози (невисокого технічного рівня) на виставці самодяльного декоративного мистецтва Рівненської обл. в Укрпрофрадї, Київ, 1988.
9. БЕЗВЕРХНІЙ П.С., (1929-).
с. Пашківці Чернівецької обл.
Майстер плетіння з соломи.
Дж.:Виставка народних художніх промислів, Київ, 1978р.

10. БЕЗСМЕРТНА Людмила Дмитрівна, 1922р.н.,
м. Лиснявка Балтський р-н Одеської обл.
Декоративне плетіння з соломи. Учасниця обласних та республіканських виставок з 1957р.
Літ: Долінська М. Майстри народного мистецтва Української РСР. К., 1966. - С. 152.
11. БЕРЕЖНЮК Ф.М.
м. Козятин, Вінницької обл.
Кошикар.
Літ: Страшний В. Мелодія лози лугової. // Вінниччина. - 2001-29 травня.
12. БИКОВ І.
Тернопільщина
Виготовляв рогозяні фігурки
13. БІЛАЙ І.А., 1958 р.н.
м. Кривий Ріг
Виготовляє вироби з соломи: баранчик, жар-птиця.
Дж.: Перша Всеукраїнська виставка: "Плетене чудо", Київ, 2003.
14. БІРЮК І.А.,
м. Запоріжжя Кошикар
Дж.: Перша Всеукраїнська виставка: "Плетене чудо", Київ, 2003.
15. БОЖВИНА Н.Й., 1958 р.н.
м. Полонне, Хмельницької обл.
Майстер лозоплетіння заводу господарських товарів "Маяк",
виготовляє кошики, фруктовниці з лози
16. БОЙКО Яків Григорович 1920 р.н.,
Попільнянський р-н, Житомирщина.
Майстер плетіння з соломи, мешкав у 1980-х рр. у Глевасі під Києвом;
робив на продаж брилі.
Дж: записи М.Селівачова.
17. БОЛТИК А., 1928 р.н.
с. Хотовиця, Кременецького р-ну Тернопільської обл.
Майстер рогозойлетіння,
Літ: Стельмащук Г. Народні художні промисли Тернопільщини // ОМ. - 1981. №3. - С.23-24.
18. БОЛТИК М.Г., 1916 р.н.
с. Хотовиця, Кременецького району Тернопільської обл.
Майстер плетіння з рогозу (шавару),
Дж. і літ.: Виставка ярмарок ХФ 1978 р.; XXVI обл. виставка творів ДПМ. Каталог. - Тернопіль, 1979. - С7.
19. БОНДАР І.В.
с. Любомирка, Хмельницької обл.
Майстер лозоплетіння, зокрема виготовляє меблі.
20. БОНДАР Михайло Васильович, 1928 р.н.

- с. Кам'янка, Іршавського району Закарпатської обл. колгоспник.
Декоративне плетіння з лози. Кращі роботи: кошики і різні меблі для дач.
Учасник обласних виставок з 1957 р.
Літ.: Долінська М. Майстри народного мистецтва Української РСР. К., 1966. - С. 152.
- 21 БОЧЕНІНА (БОЧЕНИНА) Олена (Елена) Семенівна (1961-).
Майстер плетіння з рогози, методист РБК.
Літ.: Третья обл. виставка произведений ДПИ [Каталог]. - Николаев, 1983. - С.19.
22. БРОВЧЕНКО А.
м. Київ
Виготовляє вироби з соломи.
Дж.: Перша Всеукраїнська виставка: "Плетене чудо", Київ, 2003.
23. ВАСИЛЕНКО Олександр Васильович.
Майстер плетіння брилів із соломи, м. Черкаси.
Дж.: Виставки-ярмарки ХФ, 1980-ті рр.
24. ВАЩУК О.П.
Вишгородський р-н, Київщина
Майстер лозоплетіння, виготовляє хлібниці, вазочки.
25. ВЕДЕЛЬ І.
Чернігівщина
Виготовляє сувенірні вироби, іграшки з соломи.
26. ВЕРЕМЧУК Сергій Іванович (1909-)
с. Куснище, Любомльського району Волинської обл.
Виплітав кошики і корзини з розщеплених пагонів ясена,
Дж.: експедиційні записи М.Селівачова, 1984.
27. ВЕШЕЛЕНІ Ельвіра Федорівна (1928-).
Виплітала з лози хлібниці, цукерниці вишуканого стилю.
Дж.: Виставка "Материнська пісня" в Укрпрофраді, 1984 р.
28. ВІВЧАР Г.М. (1932 -).
с. Пишківці, Буцацького р-ну Тернопільської обл.
Майстер рогозоплетення, Дж.: Республіканська виставка 1988-89 рр.
29. ВІЗНЮК Микола (1914-).
с. Розгірче, Стрийського р-ну Львівської обл.
Майстер виготовлення меблів із лози
Дж.: польові матеріали М.Р. Селівачова, 1988.
30. ВІННИЦЬКА С.В., 1978 р.н.,
м. Ямпіль, Вінницької обл.
Майстер лозоплетіння Ямпільської лозомеліоративної станції (цех лозоплетіння), виготовляє меблі.
31. ВОЛОВИК Г.,
м. Харків
Виготовляє вироби з соломи.

- Дж: Перша Всеукраїнська виставка: "Плетене чудо", Київ, 2003.
32. ВОРОБЕЙ Кирило Антонович (1908-).
Майстер плетіння з лика, с. Бігунь Овруцького р-ну Житомир. обл.
Літ: Полісся України. Вип. 2. Овруччина. 1995. - Львів, 1999. - С.324.
33. ВОРОНА Гаврило Самійлович.
с. Хотянівка, тепер Київської обл.
Майстер лозоплетіння учасник виставок 1940-х рр.
Літ: Манучарова Н.
34. ВОРОНСЬКА Р.
м. Луцьк
Виготовляє вироби з лози: лебідь.
Дж.: Перша Всеукраїнська виставка: "Плетене чудо", Київ, 2003.
35. ВУЧКОМ В.В. с. Іза, Хустського р-ну Закарпатської обл.
36. ГАЛАС В.Д. с. Іза, Хустського р-ну Закарпатської обл.
Виготовляє вироби з лози.
37. ГАЛИНСЬКИЙ Л.Ю.
Майстер лозоплетіння, виготовляє меблі.
38. ГАЛЬЧУКІ М.
с. Малі залізчики (Тернопільська обл.)
Майстер соломоплетіння.
39. ГЕЙКО Ірина Іванівна, 2-га пол. ХХ ст.
с. Вишкове, Хустського р-ну Закарпат. обл.
Майстер плетіння з листя кукурудзяного качана, учасник свят ремесел у МНАП.
- Дж.: записи М.Р. Селівачова, 1985.
40. ГЕЦЕЛ Розалія Людвігівна, 1923 р.н.
с. Вишкове, Хустського р-ну Закарпатської обл.
Декоративне плетіння з лози та кукурудзяного листя. Кращі роботи: різні шкатулки, кошички, сумочки.
Учасниця обласних виставок з 1957 р.
Літ.: Долінська М. Майстри народного мистецтва Української РСР. К., 1966.- С. 152.
41. ГЕЦЕЛ Розалія Олександрівна, 1927 р.н.
с. Вишкове, Хустського р-ну Закарпатської обл.
Колгоспниця. Декоративне плетіння з кукурудзяного листя та соломи.
Кращі роботи: капелюхи, сумочки, шкатулки. Учасниця обласних виставок з 1957 р. Літ.: Долінська М. Майстри народного мистецтва Української РСР. К., 1966. С. 152.
42. ГЕЦЕЛ Юлія Аркадіївна, 1938 р.н.
с. Вишкове, Хустського р-ну Закарпатської обл.
Колгоспниця. Декоративне плетіння з кукурудзяного листя. Кращі роботи: сумочки та різні кошички. Учасниця обласних виставок з 1957 р.
Літ.: Долінська М. Майстри народного мистецтва Української РСР. К.,

1966. С. 152.

43. ГЛАДКИЙ Володимир Йосипович, 1913 р.н.,
с. Коржова, Монастирського р-ну Тернопільської обл.
Майстер лозоплетіння.

44. ГОЛОБОТІВСЬКА В.Д.
с. Іза, Хустського р-ну Закарпатської обл.
Майстер лозоплетіння.

45. ГОЛУБ Ісайя Зіновійович, серед. ХХ ст.
Широківський р-н Дніпропетровської обл.

Майстер плетіння з соломи. У Криворізькому музеї експонується його шкатулка "тюремного" стилю.

Дж.: Експедиційні записи М.Селівачова, квітень 1980.

46. ГОЛУБЄВСЬКА Юзефа Іванівна (1922-).
с. Бігунь, Овруцького р-ну Житомирської обл.
Майстер плетіння з лози та лика,

Літ.: Полісся України. Вип. 2. Овруччина. 1995.-Львів, 1999. - С.324.

47. ГОРОДЕЦЬКИЙ Герасим Пилипович, 1928 р.н.,
с. Хотовиця, Кременецького р-ну Тернопільської обл.
Майстер лозоплетіння.

48. ГОРОДЯНСЬКА Л.Ф.
м. Ізмаїл, Одеської обл.

Виготовляє вироби з рогами: жіночі, чоловічі у формі саквояжів.

49. ГОЦУЛЯК А.В.

с. Шпиків, Тульчинського р-ну, Вінницької обл.

Виготовляє вироби з соломи: брилі, капелюхи, сумки, кошачки.

50. ГОЦУЛЯК М.В., 1950р.н.,

м. Вінниця

Виготовляє вироби з обгорток кукурудзяних початків.

51. ГУЛЯК С., ХІХ ст.

с. Майдан (нині Надвірнянський район Івано-Франківської обл.)

Виготовляв решета з лика.

52. ДЕВДА Михайло Миколайович.

с. Іспас Вижницького р-ну Чернівецької обл.

Майстер лозоплетіння,

Дж.: Виставки-ярмарки ХФ, 1980-ті рр.

53. ДЕВДА Олена Дмитрівна.

с. Іспас, Вижницького р-ну Чернівецької обл.

Майстер лозоплетіння,

Дж.: Виставки-ярмарки ХФ, 1980-ті рр.

54. ДЕГТЯРЕНКО М.М.

Майстер українського походження, працював у Білорусі.

Літ.: Шкут М.М. Белорусские художественные промыслы. Минск, 1985.

55. ДЕЙНЕКА О., друга половина ХХ ст.,

с Галгоче, Тернопільської обл.
Учениця Я. Ремінецького,
Виготовляє вироби з рогами в поєднанні з обгортками кукурудзяних початків.

Дж: Перша Всеукраїнська виставка "Плетене чудо", м. Київ, 2003р.

56. ДЕМЧИШИНА Н.П. (1936 -).

Хотовиця, Кременецького р-ну Тернопільської обл.

Майстер шавароплетення

Дж. і літ.: Виставка-ярмарок ХФ 1978 р.; XXVI обл. виставка творів ДПМ. Каталог. - Тернопіль, 1979. - С. 7.

57. ДЖЕРЕНОВСЬКА О.

м. Ямпіль, Вінницької обл.

Виготовляє вироби з соломи: мірки для муки.

58. ДІДУР О.

с. Шпиків, Тульчинського р-ну, Вінницької обл.

Виготовляє вироби з соломи: брилі, капелюхи, сумки, кошечки.

59. ДІДУХ В.Г.

с. Бражинці, Хмельницької обл.

Майстер лозоплетіння, виготовляє меблі.

60. ДОВБНЯ-ПЕЧЕНА Олена Максимівна,

с. Джулінка Джулінського р-ну Вінницької обл. Колгоспниця.
Декоративне плетіння з соломи. Кращі роботи: "Спаська вежа Кремля", шкатулки. Учасниця обласних виставок з 1955 р., республіканських - з 1957 р.

61. ДОВЕНЬ М.

с. Великий Хутір, Черкаської обл.

Дідухи.

Дж: Перша Всеукраїнська виставка: "Плетене чудо", Київ, 2003.

62. ДОВЖАНИН С.В.

с. Іза, Хустського р-ну Закарпатської обл.

Виготовляє вироби з лози.

63. ДУДКА Андрій Дем'янович (?- 1941).

с. Хотянівка, тепер Вишгородського р-ну Київ. обл.

Майстер лозоплетільної ф-ки "Серп і молот", учасник всесоюзних і міжнародних виставок, дід Г.Ф. Кучер.

Літ: Лозоплетіння Галини Кучер.- К., 2001. - С.58.

64. ДУДКА Федір Дем'янович (16.IV.1926-28.VII.1984)

с. Хотянівка, тепер Вишгородського р-ну Київської обл.

Майстер лозоплетіння

Літ: Лозоплетіння Галини Кучер. - К., 2001. - С.58.

65. ДЯКІВ С.І. (1945-).

с. Пишківці, Буцацького р-ну Тернопільської обл.

Майстер рогозоплетення.

Дж.: Республіканська виставка 1988-89 р.

- 66 ЖАРСЬКА Г., 1942р.н.
м. Ямпіль, Вінницької обл.
Виготовляє меблі з лози.
67. ЖЕТАК К.А.
м. Полонне, Хмельницької обл.
Майстер лозоплетіння заводу господарських товарів "Маяк", виготовляє
кошики для білизни, клітки для котів, собак.
68. ЖОЛДАК Ліна Іванівна, 1943 р.н.
м. Лебедин.
Майстер лозоплетіння.
69. ЗАГУЛА І.
с. Банилів, Чернівецької обл.
Майстер лозоплетіння.
70. ЗАЄЦЬ Г.А., 1958 р.н.
с. Щітки, Вінницького р-ну.
Виготовляє рогозяники, іграшки з рогози. Учасниця обласних виставок з
1996р.
71. ЗВАРИЧ М.
с. Іспас, Чернівецької обл.
Виготовляє вироби з лози.
72. ІЗАЙ В.Д.
с. Іза, Хустського р-ну Закарпатської обл.
Виготовляє вироби з лози.
73. ШТВАН Ілько К. (1909-).
с. Нова Гута, Монастирського р-ну Тернопільської обл.
Майстер плетіння брилів із соломи
Літ.: XXVI обл. виставка творів ДПМ. Каталог Тернопіль, 1979, С.9.
74. КАВУНЕНКО Євдокія Іванівна (1929-).
с. Осокорки, тепер Дарницький р-и м. Києва.
Кошикар
Дж. і літ.: Записи і стаття М.Селівачова "Українське лозоплетіння " // НТЕ. - 1987. - №3.
75. КАНЦЕР Л.А. (1965-).
с. Полонне, Хмельницької обл.
Майстер лозоплетіння,
Дж.: Республіканська виставка 1988-89 рр.
76. КАПИЦЯ В.
с Шпиків, Тульчинського р-ну, Вінницької обл.
Виготовляє вироби з соломи: брилі, капелюхи, сумки, кошечки.
77. КАРДОШ Ольга Ємерихівна, 1919р.н.
с. Вишкове, Хустського р-ну Закарпатської обл.
Колгоспниця. Декоративне лозоплетіння. Кращі роботи: сумочки.
Учасниця обласних виставок з 1958 р.

Дж.: Перша Всеукраїнська виставка: "Плетене чудо", Київ, 2003.

78. КАРПЕНКО Д. Я.

Чернігівщина.

Виготовляв високоякісні меблі з лози, сувенірні вироби, іграшки з соломи

Літ.: НТЕ. - 1981. - № 1. - С.31.

79. КАРПУША В., 1955р.н.

с. Вінницькі Хутори, Вінницького р-ну Вінницької обл.

Виготовляє вироби з соломи: вази, іграшки. Учасник обласних, республіканських та міжнародних виставок.

80. КАШКОВ Дмитро Ілліч, 1892 р.н.

с.Іза Хустського р-ну Закарпатської обл.

Декоративне лозоплетіння. Кращі роботи: ложечки, дитячі коляски, сумочки. Учасник обласних виставок з 1958 р.

Дж.: Перша Всеукраїнська виставка: "Плетене чудо", Київ, 2003.

81. КВАСНИЙ Іван Степанович,

Закарпаття.

Широко застосовував у своїх виробах плетіння з соломки-рафії та мідного дроту.

Дж.: Виставки-ярмарки ХФ, 1970-ті р.

82. КЕМЕНЬ В. поч. ХХ ст.

с. Іза, Закарпатської обл.

Виготовляв солом'яники.

83. КЕПИЧ Іван Іванович, 1909 р.н.

с. Кам'янське Іпшавського р-ну Закарпатської обл.

Декоративне лозоплетіння. Кращі роботи: дитячі кошики, крісла, дивани, столики. Учасник обласних виставок з 1958 р.

Літ.: Долінська М. Майстри народного мистецтва Української РСР. К., 1966. - С. 152.

84. КИРИК В.О.

м. Чернігів

Майстер лозоплетіння Чернігівської дослідно-експериментальної фабрики лозових виробів, виготовляє столи, крісла, дивани.

85. КИРИМОК Є.

с. Банилів, Чернівецької обл..

Майстер лозоплетіння.

86. КІБЕЦЬ Іван Михайлович (1910-1984),

с. Котівка Магдалинівського р-ну, Дніпропетровщина

Дж.: інф. Є. Шевченка;

87. КІБЕЦЬ Михайло Григорович (1877-1967),

с. Котівка Магдалинівського р-ну, Дніпропетровщина, кошикар і ложкар

Дж.: інф. Є. Шевченка;

88. КИЩУК М.Д.
с. Кути, Косівського р-ну Івано-Франківської обл.
Вироби з лози.
89. КОБЗАР Павло Григорович, 2-га пол. ХХ ст.
м. Березань Київської обл.,
Майстер плетіння з соломи (брилі) та інкрустації цим матеріалом, твори в місцевому краєзнавчому музеї.
Дж.: записи М.Селівачова. Літ. : Мірошниченко Олеся. Майстер на всі руки // Березанські відомості. - 2002. - 9 жовтня, № 79 (682). - С. 3.
90. КОБЗАРЕНКО А.
с. Шпиків, Тульчинського р-ну Вінницької обл.
Вироби з соломи: брилі, капелюхи, сумки, кошички.
91. КОВАЛИК М.,
м. Косів, Івано-Франківської обл.
Майстер лозоплетіння.
Літ.: Радянська Україна. 1987. - 24 грудня.
92. КОВАЛИК Н.
м. Косів, Івано-Франківської обл.
Майстер лозоплетіння
Літ.: Радянська Україна. 1987.-24 грудня.
93. КОВАЛЮК Г.Д.
с. Кути, Косівського р-ну Івано-Франківської обл.
Майстер лозоплетіння.
94. КОВАЛЬ О.
с. Іспас, Чернівецької обл.
Майстер лозоплетіння,
95. КОВАЛЬ С.
м. Ямпіль, Вінницької обл. Виготовляє меблі.
96. КОВРИГА Олексій Семенович (1912-).
Виготовляв лозяні корзини.
Літ.: Виставка "Дерево и декоративный металл Николаевской области",
С.12.
97. КОЖУХАР О.Т., 1957 р.н.
м. Ямпіль, Вінницької обл.
Майстер лозоплетіння Ямпільської лісомеліоративної станції (цех лозоплетіння).
98. КОЗЛОВЕЦЬКИЙ В.М. (1946-).
с. Млинівці, Кременецького р-ну Тернопільської обл.
Майстер шавароплетення.
Літ.: ХХVI обл. виставка творів ДПМ. Каталог. Тернопіль, 1979. - С.7.
99. КОЛИКОВ Д.К.
с. Іза, Хустського р-ну Закарпатської обл.
Майстер лозоплетіння.

100. КОЛИКОВ М.Д. с. Іза, Хустського р-ну Закарпатської обл.
Майстер лозоплетіння.
101. КОЛОМІЕЦЬ І.
с. Сокиринці, Вінницького р-ну.
Майстер рогозоплетіння.
102. КОМАР В.П.
с. Дашківці, Літинського р-ну Вінницької обл.
Виготовляє вироби з соломи: вази, іграшки.
103. КОНДРАШ Поліна Дмитрівна (н. бл. 1935р.)
с. Іза Хустського р-ну Закарпатської обл.
Майстер лозоплетіння, с. Касперівка Новоодеського р-ну Миколаїв. обл.
Учасник обласних днів ремесел.
Дж.: записи М.Р. Селівачова, 1983.
104. КОНЕВИЧ О. сер. ХІХ ст.
м. Львів
Виготовляв лозоплетені візочки.
105. КОРНІЙЧУК В. С.
Гута-Шершнянська, Тиврівського р-ну, Вінницької обл.
Виготовляє солом'яники, капелюхи.
106. КОРОНЬ Д.Ф.
м. Ізмаїл, Одеської обл.
Виготовляє вироби з рогози: жіночі, чоловічі у формі саквояжів.
107. КОРЯКІН Валентин Іванович (27. ІV. 1944, с. Мигалки Бородянського р-ну Київ. обл.- 2.І.1999, там само).
Майстер плетіння з кореня сосни, різьбяр, с. Мигалки Бородян. р-ну Київ. обл.
Літ.: Омелян О. Валентин Іванович Корякін // АНТ. - 2000. - №4-6. - С.110.
108. КОРЯКІНА Раїса, 1947 р.н. вдова В.Корякіна, учасник багатьох виставок 1970- 90-х р.
Майстер плетіння з кореня сосни с. Мигалки Бородян. р-ну Київ. обл.
Літ.: Омелян О. Валентин Іванович Корякін // АНТ. 2000. - №4-6. - С.110.
Дж.: Перша Всеукраїнська виставка: "Плетене чудо", Київ, 2003.
109. КОСАРИК О.1973 р.н.,
м. Київ.
Вироби з рогози веднанні з соломою: іграшки.
Дж: Перша Всеукраїнська виставка: "Плетене чудо", Київ, 2003.
110. КОСЕНКО Федір Іванович,
с. Суботівка Могилів-Подільського р-ну Вінницької обл.
Колгоспник. Декоративна інкрустація соломою. Кращі роботи: різні шкатулки. Учасник обласних виставок з 1955 р.
Літ: Долінська М. Майстри народного мистецтва Української РСР. К., 1966. - С. 152.

111. КОСТИЛО І. М.
Виготовляє меблі.
112. КОЦЮРБА Г.В., 1954 рн.
м.Ямпіль, Вінницької обл.
Виготовляє меблі з лози
113. КОШЕВИЧ Н.В. (1964 -).
м. Полонне Хмельницької обл.
Майстер лозоплетіння,
Дж.: Республіканська виставка 1988-89 рр.
114. КРАВЧУК І., 1978 р.н.
м. Львів
Композиції з соломи.
115. КРАВЧУК Марія (11. X. 1954, с. Туличів, р-ну Вол. обл.-).
Майстер плетіння з соломи. Член національної спілки народних майстрів України.
Літ.: Гатальська Наталя.Соломяні духи Марії Кравчук // Народне мистецтво - 1999. - № 1-2 (5-6). - С. 63
116. КРАКОВЕЦЬКА У.
м. Львів
Виготовляє жіночі сумки з лози та рогами.
Дж.: Перша Всеукраїнська виставка: "Плетене чудо", Київ, 2003.
117. КРУК І. сер. ХІХ ст.
м. Злочів
Кошикар.
118. КУЗЕНКО І.
с. Банилів, Чернівецької обл.
Виготовляє вироби з лози.
119. КУЗЬМА Юрій Васильович, 1909 р.н.
с. Кам'янське, Іршавського р-ну Закарпатської обл.
Колгоспник. Декоративне плетіння з лози. Кращі роботи: різні кошики, дачні меблі. Учасник обласних виставок з 1957 р.
120. КУХАР П.І. 1974 р.н.
м. Полонне Хмельницької обл.
Майстер лозоплетіння заводу господарчих товарів "Маяк"
Виготовляє кошики для білизни, клітки для котів, собак.
121. КУЧЕР Галина Федорівна (11.X.1949, с. Хотяївка, тепер Вишгородського р-ну Київ. обл.-).
Майстер лозоплетіння, засл. майстер нар. тв. (з 1988).
Літ.:Лозоплетіння Галини Кучер. - К., 2001.
122. КУЧЕР Іван Петрович.
с. Хотянівка, тепер Вишгородського р-ну Київської обл.
Майстер лозоплетіння
Літ.: Манучарова, 1952, С.167.

123. КУШНІРУК Г.В.
с. Кути, Косівського р-ну Івано-Франківської обл.
Майстер лозоплетіння.
124. ЛАЗАРЛЯК Г.В.
с. Кути, Косівського р-ну Івано-Франківської обл.
Майстер лозоплетіння.
125. ЛЕТЮК Н.Д., 2-га пол. ХХ ст.
Майстер українського лозоплетіння, працювала в Білорусі.
Літ.: Шкут М.
126. ЛИТВИНЕНКО Марія Гордіївна (1925-).
Один із провідних майстрів лозоплетіння с. Осокорки (тепер Дарницький р-н м. Києва).
Дж.: Записи і стаття М.Селівачова "Українське лозоплетіння" // НТЕ. - 1987.- №3.
127. ЛОБАНІВ М.П.
с. Гіржеве, Одеської обл.
Виготовляє кашпо, кошики з лози.
128. ЛОБОДА Семен Григорович, II-га пол. ХХ ст.
м. Щорс, Чернігівської обл.
Майстер плетіння з соломи (брилі, шкатулки, рамки),
Дж.: Реферат Т.Немирівської, 1980-ті рр.
129. ЛУГОВА З. 1947 р.н.
м. Київ
Вироби з лози.
Дж.: Перша Всеукраїнська виставка: "Плетене чудо", Київ, 2003.
130. ЛУГОВИЙ Дмитро Петрович (1918-).
с. Великі Бірки, Тернопільського р-ну.
Майстер плетіння з соломи, вчитель,
Літ.: ХХІІІ обл. виставка творів майстрів і художників. Каталог. Тернопіль, 1978. - С.11.
131. ЛУКАШИНА Н.А. 1958р.н.
м. Обухів, Київської обл.
Учениця Р. Корякіної, Вироби з кореня сосни: хлібниці, кошики для білизни, жіночі сумочки.
Дж.: Перша Всеукраїнська виставка: "Плетене чудо", Київ, 2003.
132. ЛЯЛЮК В.Г. (1937-),
м. Харків. Майстер лозоплетіння, експонував на виставках переважно дрібні форми (таці, фруктовниці, кошики) доброї технічної якості.
Дж.: Республіканська виставка 1988-89 рр.
133. МАЗАНЮК І.Я., 2-га пол. ХХ ст.
Експонував кошечки округлої форми на виставці самодіяльного декоративного мистецтва Рівнен. обл. в Укрпрофрадї, вересень 1988 р.
134. МАЛАЙЧУК К.Л. 1958 р.н.

- м. Полонне, Хмельницької обл.
Майстер лозоплетіння заводу господарських товарів "Маяк", виготовляє кошики для білизни, клітки для котів, собак.
135. МАЛИНОВСЬКА Я.
Майстер лозоплетіння Полянського заводу господарських товарів "Маяк" Хмельницької області. Учасниця міжнародних виставок-ярмарок.
Літ.: Дацун П.І. Художнє плетіння // Народні художні промисли УРСР. Довідник.- Київ, 1986. - С.92.
136. МАЛИШ І.К., (1948-)
Миронівський р-н, Київської обл.
Майстер плетіння з соломи (брилі, пояси),
Дж.: Республіканська виставка самодіяльного мистецтва, січень 1985 р., республіканська виставка 1988-89 рр.
137. МАРУШИНІЧ В.В. с. Копильово, Закарпатської обл.
Виготовляв вироби з лози.
138. МАРЧЕНКО Н.К.
Виготовляв кошики, рогозяне взуття.
139. МАТИЙ М.М.
с. Вишково, Закарпатської обл.
Майстер плетіння з обгорток початків кукурудзи: жіночі сумки, шляпи, кнлимки.
140. МАФТИК Т.
м. Ямпіль, Вінницької обл
Майстер лозоплетіння,
141. МЕДИНИК С.О.
с. Дашківці, Вінницької обл.
Виготовляє вироби з соломи: вази, іграшки.
142. МЕЛЬНИК Т.
с. Шпиків, Тульчинський р-н, Вінницької обл
Виготовляє вироби з соломи: брилі, капелюхи, сумки, кошечки.
143. МЕЛЬНИЧЕНКО Іван Гнатович, 1892р.н.
с. Народичі, Народницького р-ну Житомирської обл.
Колгоспник. Декоративна інкрустація соломною. Кращі роботи: панно, "Кремель", шкатулки. Учасник обласних виставок з 1958 р.
Літ.: Долінська М. Майстри народного мистецтва Української РСР. К., 1966. - С. 152.
144. МЕЛЬНИЧЕНКО Парасковія Афанасіївна, II-га пол. XX ст.
с. Вишеньки Бориспільського р-ну Київської обл., двоюрідна сестра М.Г. Гордієнко (див., їх мами — рідні сестри).
Плела кошики з ситняку.
Дж.: записи М.Селівачова, 1980-ті рр.
145. МЕНДОВИЧ Р.
м. Ямпіль, Вінницької обл.

- Виготовляє меблі з лози.
146. МИГОВИЧ Ганна Олександрівна (1946-).
м. Ужгород
Майстер лозоплетіння, виготовляла невеликі кошачки та сумки з круглої та колотої лози кількох відтінків.
Дж.: Республіканські виставки 1988-89 рр.
147. МИКОДА В.П. (1921-).
м. Черкаси
Майстер плетіння з соломи (шкатулки "тюремного стилю"), кучер школи-інтернату №5,
Дж.: Республіканська. виставка самод. мистецтва, 1976 р.
148. МИКОЛА Василь Степапович, 1927 р.н.
с. Летичівка Черкаської обл
Колгоспник. Декоративне плетіння з соломи. Кращі роботи: шкатулки, хлібниці. Учасник обласних виставок з 1956 р.
Літ.: Долінська М. Майстри народного мистецтва Української РСР. К., 1966. - С. 152.
149. МИНДЮК Роман Степанович.
Івано-Франківська обл.
Майстер плетіння з соломи (ларці "тюремного стилю"),
Дж.: Виставка-ярмарок ХФ, 1978 р.
150. МИРОНОВИЧ С.К., 1966 р.н.
м. Полонне, Хмельницької обл.
Майстер лозоплетіння заводу господарських товарів "Маяк", виготовляє меблі.
151. МИХАЛЬЧУК Ольга Пантеліївна (1963-)
с. Видраниця, Ратнівського р-ну Волинської обл.
Майстер лозоплетіння,
Літ.: Каталог волинської обласної виставки, 1982.
152. МИЦИК А.С. 1940 р.н.
м. Тальне, Черкаської обл.
Виготовляє брилі, дідухи, горщики.
Дж.: Перша Всеукраїнська виставка: "Плетене чудо", Київ, 2003.
153. МИЦИК В., 1940 р.н.
м. Тальне, Черкаської обл.
Виготовляє брилі, дідухи, горщики.
Дж.: Перша Всеукраїнська виставка: "Плетене чудо", Київ, 2003.
154. МІКУЛЕСКУ В.
м. Горлівка, Донецької обл.
Виготовляє вироби з соломи.
Дж.: Перша Всеукраїнська виставка: "Плетене чудо", Київ, 2003.
155. МІЛОКОСТОВА З.П.
Майстер лозоплетіння Полянського заводу господарських товарів

"Маяк" Хмельницької області. Виготовляє фруктовниці, кошики, хлібниці, підставки.

156. МОГОРУК І.В.

с. Кути, Косівського р-ну Івано-Франківської обл.

Виготовляв вироби з лози

157. МОЖАРОВСЬКИЙ Франц Павлович (13.III.1935. с. Макарівська Буда Київ. обл.-)

Майстер коренеплетіння і різьбяр. Виплітав із коріння сосни декоративний посуд і сумочки на сирівцевих пасочках.

Дж.: Республіканська виставка 1988-89 р.

158. МОКАЛО М.В.

с. Вільшанця

Майстер рогозо плетіння: рогозяники.

159. МОЛДОВАН В.Г., 1979 р.н.

м. Ямпіль, Вінницької обл.

Виготовляє меблі з лози.

160 МОСЕНЗОВ Володимир Никифорович (1935-).

Кошикар.

Дж.: "Дерево и декоративный металл Николаевской области". - Николаев, 1982. - С.12.

161. МОСКАЛЕНКО Марія (1930-).

Майстер лозоплетіння, с. Осокорки (тепер Дарницький р-н м. Києва).

Дж.: записи М.С., 1980-ті рр.

162. МРУЧКОВСЬКИЙ сер. ХІХ ст.

с. Бучач, Тернопільської обл.

163. МУЗИЧЕНКО Н.В. (1964 -).

м. Полонне, Хмельницької обл.

Майстер лозоплетіння.

Дж.: Республіканська виставка 1988-89 рр.

164. МУСІЄНКО Л.К., 1964 р.н.

м. Полонне, Хмельницької обл.

Виготовляє меблі з лози.

165. НАМЕТЕНЮК І., 1962 р.н.

м. Полонне, Хмельницької обл.

Виготовляє корзини для білизни, клітки для кішок.

166. НЕМЕШ Розалія Михайлівна, 1935 р.н.

с. Вишкове, Хустського р-ну Закарпатської обл.

Колгоспниця. Декоративне плетіння з кукурудзяного листа. Кращі роботи: щіточник, бутель, розчісник, сумочки. Учасниця обласних виставок з 1957р.

Літ.: Долінська М. Майстри народного мистецтва Української РСР. К., 1966. - С. 152.

167. НИКОНЧУК МД. (1943-)

- м. Полонне, Хмельницької обл.
 Майстер лозоплетіння, зокрема, виготовляв меблі
Дж: Республіканська виставка 1988-89 рр.
168. НІПОМПИШИН В.
 м. Ямпіль, Вінницької обл.
 Виготовляє вироби з соломи: хлібниці.
169. ОГІЄНКО Гурій Савич.
 с. Григорівна, Ніжинського р-ну Чернігівської обл.
 Майстер лозоплетіння.
Літ: Гурова І. У селах веселих // ВК.- 1983. - 9 вересня.
170. ОГІЄНКО О.
 Волинь.
 Майстер соломоплетіння: сувенірні вироби, іграшки.
171. ОГРОДНІК М, -1965р.н.
 Рівненська обл.
 Виготовляє вироби з лози.
Дж: Перша Всеукраїнська виставка: "Плетене чудо", Київ, 2003.
172. ОДАРЧИН Мартин Гнатович.
 с. Павлинці, Старосинявського р-ну Хмельницької обл.
 Майстер плетіння з соломи,
Літ.: Золотарьов В. Сто робіт Мартина Гнатовича // Україна. 1988. -
 №11(1623), березень. - С.22.
173. ОЛІЙНИК Н.М., 1975 р.н.,
 м. Полонне, Хмельницької обл.
 Виготовляє панно, вази.
174. ОЛІЙНИК П.Г. (1948-).
 с. Устячко, Кременецького р-ну Тернопільської обл.
 Кошикар.
Дж.: XXVI обл. виставка творів ДПМ. Каталог. - Тернопіль, 1979. - С.7.
175. ОРОС В.Д.
 с. Іза, Хустського р-ну Закарпатської обл.
 Майстер лозоплетіння
176. ОСАДЧИЙ Володимир Олексійович (1907-).
 Майстер плетіння з соломи
Дж.: 3-я обл. виставка произведений ДПИ. Каталог. - Николаев, 1983. -
 С.21.
177. ОСІЙЧУК А.О. (1965-).
 м. Березно.
 Робітник, експонував таці з тонованої лози на виставці самодіяльного
 декоративного мистецтва Рівнен. обл. в Укрпрофраді, верссень 1988 р.
118. ПАВЛЕНКО Р., 1958 р.н,
 м. Київ
 Виготовляє вироби з лози.

- Дж.: Перша Всеукраїнська виставка: "Плетене чудо", Київ, 2003.
179. ПАЛІЙ О.П.,
м. Ратне, Волинь
Виготовляє хлібниці, вазочки з лози.
180. ПАМПУХА Г.К.
м. Ратне, Волинь.
Виготовляє хлібниці, вазочки.
181. ПАРАХІН Василь Григорович (23.VIII.1937, с. Чурукуватиця
Радехівського р- ну Львівської обл. -).
Майстер коренеплетіння, художник, організатор художніх промислів.
Літ.: Омелян О. Василь Парахін // АНТ. - 1999. - №1. - С.37.
182. ПАРХОМЕНКО Олександра.
с. Осокорки, Дарницького р-ну м. Києва.
Майстер лозоплетіння,
Дж.: записи М.Р. Селівачова. 9.XII.1984 р.
183. ПЕТРЕНКО Є.Г.
м. Чернігів.
Майстер лозоплетіння Чернігівської дослідно-експериментальної
фабрики лозових виробів. Виготовляє декоративні вази.
184. ПЕТРУК С.М.
м. Житомир.
Майстер соломоплетіння: сувенірії вироби, іграшки.
185. ПИЛИПАНЬ В.В.
Майстер рогозоплетіння Лохвицького промкомбінату Полтавської обл.
Виготовляє Підставки під чайники, кавові сервізи.
186. ПИСАРЕНКО Т.
м. Полонне, Хмельницької обл
Майстер лозоплетіння.
187. ПІЗАЙ В.П.,
с. Іза, Хустського р-ну Закарпатської обл.
Вироби з лози.
188. ПЛАТОВ Г.Г. (1919-).
м. Київ.
Майстер плетіння з соломи (шкатулки "тюремного стилю"), робітник з-
ду "Маяк",
Дж.: Виставка самодіяльних митців м. Києва, січень 1983 р.
189. ПЛЕШКО О.А., 1956 р.н.
м. Ямпіль, Вінницької обл.
Майстер лозоплетіння Ямпільської лісомеліоративної станції (цех
лозоплетіння). Виготовляє меблі з лози.
190. ПОВАРЧУК Сергій Гнатович (1924-),
с. Білин, Ковельського р-ну Волинської обл.
Кошикар,

- Дж.: записи М.Р. Селівачова.
191. ПОЛЩУК Т, 1961 р.н.
м. Миколаїв
Дж.: Перша Всеукраїнська виставка: "Плетене чудо", Київ, 2003.
192. ПОПОВИЧ Йосип Йосипович, 1910 р.н.
с.Вишкове, Хустського р-ну Закарпатської обл.
Колгоспник. Декоративне плетіння з лози. Кращі роботи: меблі, ложечник (підставка для ложок), кошики, хлібниці. Учасник обласних виставок з 1957р.
Літ.: Долінська М. Майстри народного мистецтва Української РСР. К., 1966. - С. 152.
193. ПОСТРИГАЧ Володимир Опанасович, 1909 р.н.
с. Дерно, Цуманського р-ну Волинської обл.
Колгоспник. Декоративне плетіння з соломи. Кращі роботи: фруктошниці, катулки, портфелі, рамки. Учасник обласних виставок з 1956 р.
Літ.: Долінська М. Майстри народного мистецтва Української РСР. К., 1966. - С. 152.
194. ПРИШЛЯК І.В. (1960-).
с. Підлісне Бережанського р-пу Тернопільської обл.
Майстер плетіння з соломи та лубу, Серед виробів - капелюхи, кошики, капці.
- Дж.: Республіканська виставка 1988-89рр.
195. ПРОКОП Дмитро Михайлович, 1923 р.н.
с Іза, Хустського р-ну Закарпатської обл.
Декоративне лозоплетіння. Кращі роботи: підставки для квітів, дитячі кошики. Учасник обласних виставок з 1958 р.
Літ.: Долінська М. Майстри народного мистецтва Української РСР. К., 1966. - С. 152.
196. ПРОТЧЕНКО М.В., II-га пол. ХХ ст.
Майстер українського походження, працював у Білорусі.
Літ.: Шкут М.
197. ПТАШНИК Т.М., 1955 р.н.
м. Ямпіль, Вінницької обл.
Виготовляє меблі з лози.
198. РЕМІНЕЦЬКИЙ Ярослав Іллярович (1936-).
Тернопільська обл.
Майстер плетіння з рогами та лози.
Літ.: Венгер Л. Ця звичайна незвичайна рогоза // СК. - 1981. - №6. С.31;
Герета І. Майстер із Тернопільщини // Дніпро. - 1979. - №10. - С.103.
199. РЯБКО Іван Тимофійович, 1914 р.н.
Один із провідних майстрів Боромлянської лозоплетільної ф-ки, Сумська обл.
Дж.: Повідомлення Алли Липницької, Сумський музей ДПМ, 1980-ті рр.

200. РЯБЧИК Г.В.

с. Кути, Косівського р-ну Івано-Франківської обл.

Майстер лозоплетіння.

201. САБУЛ І.Д.

с. Іза, Хустського р-н Закарпатської обл.

Майстер лозоплетіння.

202. САВИЦЬКИЙ М.П.

с. Городище, Чорнухівського р-ну Полтавської обл.

Виготовляє жіночі сумки, доріжки.

203. САВЧЕНКО А.В. 1966 р.н.

м. Полонне, Хмельницької обл.

Майстер лозоплетіння,

204. САВЧЕНКО Сергій Карпович (1913 -)

с. Мошни, Черкаської обл.

Майстер плетіння з соломи (брилі),

Дж.: Виставки-ярмарки ХФ, 1970-80-ті р.

205. САДІВНИЧИЙ Анатолій Іванович.

с. Гірськ, Щорського р-ну Чернігівської обл.

Майстер плетіння брилів із соломи,

Дж.: Республіканська виставка 1988-89 рр.

206. САЄНКО Олександр Ферапонтович, 1899 р.н.

м. Борзна, Чернігівської обл.

Декоративна інкрустація соломою. Кращі роботи: "Поєма про кукурудзу", "На панщині пшеницю жала", тематичні полиці, тарілки, секретери, ширми, "Свято врожаю", "Святковий день". Учасник обласних та республіканських виставок з 1935р., декадних- з 1936 р.

Літ.: Долінська М. Майстри народного мистецтва Української РСР. К., 1966. - С. 152.

207. СЕКЕЛЕЦЬКА В.В., 1981 р.н.

м. Полонне, Хмельницької обл.

Майстер заводу господарських товарів "Маяк", виготовляє кашпо.

208. СЕКЕЛЕЦЬКИЙ А.П., 1980 р.н.

м. Полонне, Хмельницької обл.

Майстер заводу господарських товарів "Маяк", виготовляє панно.

209. СИМОНЕНКО Н., ~1963 р.н.

м. Петріківка, Дніпропетровської обл.

Вироби з соломи: брилі, шкатулки.

Дж.: Перша Всеукраїнська виставка: "Плетене чудо", Київ, 2003.

210. СІЛЬКЕВИЧ С., сер. ХІХ ст..

м. Калуш. Кошикар.

211. СНІГУР Іван Назарович.

Чернівецька обл.

Провідний майстер лозоплетіння, колекціонер, Учасник багатьох

виставок 1970- 80-х рр.

212. СОБКО М.М., 1977 р.н.
м. Полонне, Хмельницької обл.

Панно.

213. СОВРИГА Н., 1960 р.н

м. Тальне, Черкаської обл.

Дідухи.

Дж.: Перша Всеукраїнська виставка: «Плетене чудо», Київ, 2003.

214. СОМОШ Андрій Васильович і СОМОШ Роза Аидріївна.

Майстри лозоплетіння.

Літ.: "Дерево и декоративный металл Николаевской области". - Николаев, 1982. - С.12.

215. СТАДНІК К.

с. Бошан, Піщанського р-ну Вінницької обл.

Вироби з соломи, лапті, вази для фруктів.

216. СТАФІЙЧУК С.А.

м. Ямпіль, Вінницької обл.

Майстер лозоплетіння.

217. СТЕПАНИСЬКО О.З. (1907-),

с. Пишківці Бучацького р-ну Терноп. обл.

Майстер рогозоплетення.

Дж.: Республіканська виставка 1988-89 рр.

218. СТЕЦЮК М.В.

с. Кути, Косівського р-ну Івано-Франківської обл.

Виготовляє вироби з лози.

219. СТЕЦЮК С.В. (1950-).

с. Хотовиця, Кременецького району Тернопільської обл.

Майстер шавароплетення

Літ.: XXVI обл. виставка творів ДПМ. Каталог. Тернопіль, 1979. - С.8.

220. СТОЛЯР М.В., 1967 р.н.

м. Полонне, Хмельницької обл.

Виготовляє крісла для відпочинку, крісла-гойдалки, підвазники.

221. СТОЛЯРСЬКА М., 1957 р.н.

м. Тальне, Черкаської обл.

Дідухи

Дж.: Перша Всеукраїнська виставка: "Плетене чудо", Київ, 2003.

222. СТРУК М.М.

м. Чернігів.

Виготовляє хлібниці, корзинки для квітів.

223. СТУПНІЦЬКИЙ В. Ф.

с. Новолабунь, Хмельницької обл.

Меблі

224. ТЕСЛЕНКО І.М., 1979 р.

- с. Уладівка, Літинського р-ну Вінницької обл.
Майстер лозоплетіння.
225. ТИВОНЮК МД. (1914-).
с. Хотовиця, Кременецького району Тернопільської обл.
Майстер шавароплетення,
Літ.: XXVI обл. виставка творів ДПМ. Каталог. - Тернопіль, 1979. - С.8.
226. ТИЛЕНКОВ Е.
м. Харків.
Майстер лозоплетіння.
Дж.: Перша Всеукраїнська виставка: "Плетене чудо", Київ, 2003.
227. ТИННІКОВ О. 1955 р.н.
м. Шостка, Сумської обл.
Вироби з лози.
Дж.: Перша Всеукраїнська виставка: "Плетене чудо", Київ, 2003.
228. ТРИГУБ Л.В., 1974 р.н.
м. Полонне, Хмельницької обл.
Виготовляє хлібниці, лозові вироби.
229. ХАЛЮ Герасим Леонідович (?- 1925).
с. Чайківщина, нині Оржицького р-ну Полтавської обл.
Незрячий майстер плетіння з соломи
Літ.: Бабенко В. Солом'яний ...термос // Комсомолець Полтавщини. -
1976. - 19 серпня.
230. ХАНЬ Марія Михайлівна (1940-).
с. Бутилів, Тернопільської обл.
Майстер лозоплетіння
Дж.: Республіканська виставка 1988-89 рр.
231. ХАРЧЕВСЬКА С.А., 1963 р.н.
м. Ямпіль, Вінницької обл.
Ваготовляє меблі з лози.
232. ХОМ'ЯК О.
м. Шостка, Сумської обл.
Дж.: Перша Всеукраїнська виставка: "Плетене чудо", Київ, 2003.
233. ХОМЕНЮК М.І.
м. Чернігів.
Майстер лозоплетіння Чернігівської дослідно-експериментальної фабрики лозових виробів. Виготовляє дивани, крісла, крісла-качалки, віденські стільці.
234. ЦІСАР Васирина Іванівна, 1932р.н.
с. Хотовиця, Кременецького р-ну Тернопільської обл.
Майстер лозоплетіння.
235. ЧАБАН Г.Г., 1953р.н.
м. Ямпіль, Вінницької обл.
Майстер лозоплетіння.

236. ЧАДЮК Г.Ф., 1956 р.н.
м. Вінниця
Майстер соломоплетіння.
237. ЧЕРНУХА П.А.
м. Ратне, Волинь. Виготовляє солом'яники.
238. ЧЕРНЮК Б.В. (1954-).
м. Кременець, Тернопільської обл.
Майстер лозоплетіння, У його корзинах чергується лоза різної товщини та відтінків: крула й розколота, біла, брунатна, темнооливкова.
Дж.: Республіканська виставка 1988-89 рр.
239. ЧЕРНЯК О., II-га пол. ХХ ст.
Монастирський р-н Тернопільської обл.
Майстер лозяних меблів: крісла, крісла-гойдалки,
Літ.: Стельмашук Г. Народні художні промисли Тернопільщини // ОМ. - 1981. - №3. - С.23-24.
240. ЧИРВА Микола
с. Петриківка, Царичанського р-ну Дніпропетровської обл.
Літ.: Чирва Микола Бриль з берегів Чаплинки // Народне мистецтво - 1999. - 1-2 (5-6). - С.64.
241. ЧОРНОПИСЬКИЙ Микола Степанович (1931-).
Майстер лозоплетіння, учень І.Снігура.
Дж.: Виставки-ярмарки ХФ, 1970-ті рр.
242. ЧОХНЕЙ В.Г.
с. Іза, Хустського р-ну Закарпатської обл.
Майстер лозоплетіння.
243. ШАМРАЙ Т.П. (1944-).
м. Полонне, Хмельницької обл.
Майстер лозоплетіння
Дж.: Республіканська виставка 1988-89р.
244. ШАШКЕВИЧ А.П.
Херсонщина
245. ШЕВЧУК Я.І. (1961-).
м. Полонне, Хмельницької обл.
Майстер лозоплетіння
Дж.: Республіканська виставка 1988-89 рр.
246. ШЕРЕМЕТ Степан Васильович, 1922 р.н.
с. Велсенів, Монастирського р-ну
Майстер лозоплетіння.
247. ШЕСТОПАЛКА Н.
с. Трибухівці, Бучацького р-ну Тернопільської обл..
248. ШЛЬОНЧИК В.
м. Чернігів.
Виготовляє вироби з лози: гармата, фігури людей.

- Дж.: Перша Всеукраїнська виставка: "Плетене чудо", Київ, 2003.
249. ШТАКІНА Антоніна Йосифівна, 1930 р.н.,
с. Боромля, Тростянецького р-ну Сумської обл.
Один із провідних майстрів Боромлянської лозоплетільної ф-ки,
виготовляє вжиткові та декоративні вироби, зокрема панно.
- Дж.: Повідомлення Алли Липницької, Сумський музей ДПМ, 1980-ті рр.
250. ЩЕРБАН М.В.
с. Іза, Хустського р-ну Закарпатської обл. Майстер лозоплетіння.
251. ЩЕРБИЦЬКИЙ В.
Майстер лозоплетіння.
252. ЮЗВАК С.
Вінниччина.
Виготовляє вироби з соломи: вази, іграшки.
253. ЮШКЕВИЧ Іван Степанович, 1901 р.н.,
м. Тернопіль, Пенсіонер. Декоративне плетіння з соломи. Кращі роботи:
жіночі та дитячі сумочки. Хлібниці. Учасник обласних виставок з 1958 р.
- Літ.: Долінська М. Майстри народного мистецтва Української РСР. К.,
1966. - С. 152.
254. ЯКОБЧУК Ганна Гнатівна (1920-)
с. Іришки, Старокостянтинівського р-ну Хмельницької обл.
Плела з лози кошики та корзини.
- Дж.: Матеріали експедиції Укрхудожпрому, 1978.
255. ЯРМОЛЕНКО Галина Іванівна, 2-га пол. ХХ ст.
с. Осокорки, тепер Дарницький р-н м. Києва.
Майстер лозоплетіння.
- Дж.: записи М.Р. Селівачова, грудень 1984 р.
256. ЯСИНСЬКИЙ В.Й. (1908-)
с. Млинівці, Кременецького р-ну Тернопільської обл.
Майстер шавароплетення.
- Літ.: ХХVІ обл. виставка творів ДПМ. Каталог. - Тернопіль, 1979. - С.8.

